

FERENC PÁPA
LAUDATO SI'

PÁPAI MEGNYILATKOZÁSOK

51

Sorozatszerkesztő
DIÓS ISTVÁN

FERENC PÁPA

LAUDATO SI'

KEZDETŰ ENCIKLIKÁJA

KÖZÖS OTTHONUNK GONDOZÁSÁRÓL

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
az Apostoli Szentszék Könyvkiadója
Budapest 2015

Az enciklika fordítása a spanyol,
a Naphimnuszé az olasz változathól készült

Fordította és a mutatókat összeállította
TÓZSÉR ENDRE SP

A fordítást ellenőrizte
NEMES CSABA
NOBILIS MÁRIÓ

© Magyar Katolikus Püspöki Konferencia, 2015

ISSN 1788-8948
ISBN 978 963 277 562 3

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
1053 Budapest, Veres Pálné utca 24.
www.szit.katolikus.hu
Felelős kiadó: Dr. Rózsa Huba alelnök
Felelős kiadóvezető: Farkas Olivér igazgató
Készült a Szekszárdi Nyomdában
Felelős vezető: Vadász Katalin ügyvezető igazgató

1. „LAUDATO SI’, mi’ Signore”, „Áldott légy, Uram” – énekelte Assisi Szent Ferenc. Ezzel a gyönyörű himnusszal arra emlékeztetett minket, hogy közös otthonunk olyan, mint egy nővér, akivel osztozunk a létben, és olyan, mint egy szép anya, aki karjába zár minket: „Áldott légy, Uram, földanya-nővérünkért, ki fenntart és ellát minket, gyümölcsöket terem, színes virágokat és füvet!”¹

2. Ez a nővér kiált a miatt a kár miatt, amelyet az Isten által beléje helyezett javak felelőtlen használatával és a velük való visszaéléssel okozunk neki. Abban a hiszemben nőttünk fel, hogy birtokosai és urai vagyunk, és fel vagyunk hatalmazva arra, hogy kizsákmányoljuk. Az erőszak, mely a bűn által megsebzett emberi szívben lakozik, azokban a betegségtünetekben is megnyilvánul, amelyeket a talajban, a vízben, a levegőben és az élőlényeken észlelünk. Ezért a legelhagyatottabb és legsanyargatottabb szegények közé sorolhatjuk a mi elnyomott és elpusztított Földünket, amely „sóhajtozik és vajúdik” (*Róm 8,22*). Elfelejtkezünk arról, hogy mi magunk is föld vagyunk (vö. *Ter 2, 7*). Testünket a bolygó elemei alkotják, annak levegőjét lélegezzük be, annak vize éltet és frissít fel bennünket.

Semmi sem közömbös számunkra ezen a világon

3. Több mint ötven évvel ezelőtt, amikor a világ egy nukleáris válság peremén imbolygott, Szent XXIII. János pápa írt egy enciklikát, amelyben nem a háború elutasítására szorítkozott, hanem békejavaslattal állt elő. *Pacem in terris* kezdetű üzenetét a „katolikus világnak” szánta, de hozzátette: „és minden jóakarátú em-

¹ *Cantico delle creature* [A teremtmények éneke]: *Fonti Francescane* [Ferenccs források] (FF) 263.

bernek”. Látva a globális környezetkárosítást, most e bolygón lakó minden emberhez szeretnék fordulni. *Evangelii gaudium* kezdetű buzdításomban az egyház tagjainak írtam, hogy egy még megvalósításra váró missziós reformfolyamatot mozdítsak elő. Ezzel az enciklikával pedig különösképpen azt szeretném, ha mindeenkivel párbeszédet kezdhethetnek közös otthonunkról.

4. Nyolc évvel a *Pacem in terris* után, 1971-ben Boldog VI. Pál pápa utalt a környezeti problémakörre. Olyan válságként mutatta be, amely az ember ellenőrzés alá nem vont tevékenységének „drámai következménye”: „Oly meggondolatlanul zsákmányoltuk ki a természetet, hogy fennáll a természet lerombolásának, valamint annak veszélye, hogy a természettel való visszaélés vétke magára az emberre száll vissza.”² Az ENSZ Élelmészügyi és Mezőgazdasági Szervezete előtt is beszélt annak lehetőségéről, hogy „az ipari civilizáció robbanásszerű fejlődésének visszahatásaként ökológiai katasztrófa” történik; hangsúlyozta, hogy „az emberiség magatartásának gyökeresen és sürgősen meg kell változnia”, mert „ha a legrendkívülibb tudományos eredmények, a leglenyűgözőbb technikai vívmányok és a legcsodálatosabb gazdasági növekedés nem járnak együtt valódi szociális és erkölcsi fejlődéssel, akkor ezek végül az ember ellen fordulnak”.³

5. Szent II. János Pál egyre nagyobb érdeklődéssel foglalkozott ezzel a témával. Első enciklikájában megjegyezte: úgy tűnik, hogy az ember „a természeti környezetben nem lát egyebet, mint a közvetlen felhasználás és a fogyasztás számára hasznos dolgot”.⁴

² *Octogesima adveniens* apostoli levél (1971. május 14.), 21: AAS 63 (1971) 416–417. [Magyar kiadás: *Az Egyház társadalmi tanítása. Dokumentumok*, Szent István Társulat, Budapest 1993, 328.]

³ *Beszéd a FAO-hoz* [az ENSZ Élelmészügyi és Mezőgazdasági Szervezetéhez], alapításának huszonötödik évfordulóján (1970. november 16.): AAS 62 (1970) 833.

⁴ *Redemptor hominis* enciklika (1979. március 4.), 15: AAS 71 (1979) 287. [Magyar kiadás: *II. János Pál megnyilatkozásai. Pápai dokumentumok 1978–2005*, I. kötet, Szent István Társulat, Budapest 2005, 28.]

Később pedig globális ökológiai *megtérésre* szólított.⁵ Ugyanakkor azt is kijelentette, hogy a mai ember „kevés gondot fordít a hiteles »humánökológia« erkölcsi feltételeinek védelmére”.⁶ Az emberi környezet pusztítása nagyon komoly dolog, nemcsak azért, mert Isten az emberre bízta a világot, hanem azért is, mert az ember saját élete olyan ajándék, amelyet védeni kell a pusztulás különböző formáitól. A világgal való törődésre, a világ jobbá tételére irányuló minden igyekezetünk megkívánja, hogy komolyan megváltoztassuk „életmódunkat, a termelési és fogyasztási modelleket, a bevett hatalmi struktúrákat, amelyek napjaink társadalmát irányítják”.⁷ A valódi emberi haladásnak erkölcsi jellege van, feltételezi az emberi személy tiszteletét, de a természeti világra is oda kell figyelnie, és „figyelembe kell vennie minden létezőnek a természetét és kölcsönös kapcsolódását a dolgok rendjében, a kozmoszban”.⁸ Következésképpen az emberi lény valóságátalakító képességének a dolgok eredeti, isteni adományozása alapján kell érvényesülnie.⁹

6. Elődöm, XVI. Benedek szintén felhívást tett közzé, hogy „szüntessék meg a világgazdaság működési zavarainak strukturális okait és javítsák ki azokat a fejlődési modelleket, amelyek képtelenek biztosítani a környezet védelmét”.¹⁰ Emlékeztetett arra, hogy a világot nem lehet úgy vizsgálni, hogy bizonyos szempon-

⁵ Vö. *Katekézis* (2001. január 17.), 4: *Insegnamenti* 24/1 (2001) 179.

⁶ *Centesimus annus* enciklika (1991. május 1.), 38: AAS 83 (1991) 841. [Magyar kiadás: *II. János Pál megnyilatkozásai. Pápai dokumentumok 1978–2005*, I. kötet, Szent István Társulat, Budapest 2005, 794.]

⁷ Uo., 58, 863. o. [Magyar kiadás: *II. János Pál megnyilatkozásai. Pápai dokumentumok 1978–2005*, I. kötet, Szent István Társulat, Budapest 2005, 809.]

⁸ II. János Pál pápa: *Sollicitudo rei socialis* enciklika (1987. december 30.), 34: AAS 80 (1988) 559. [Magyar kiadás: *II. János Pál megnyilatkozásai. Pápai dokumentumok 1978–2005*, I. kötet, Szent István Társulat, Budapest 2005, 560.]

⁹ Vö. uő: *Centesimus annus* enciklika (1991. május 1.), 37: AAS 83 (1991) 840. [Magyar kiadás: *II. János Pál megnyilatkozásai. Pápai dokumentumok 1978–2005*, I. kötet, Szent István Társulat, Budapest 2005, 793.]

¹⁰ *Beszéd a Szentszékekhez akkreditált diplomáciai testülethez* (2007. január 8.): AAS 99 (2007) 73.

tokat elszigetelve tárgyalunk, mert „a természet könyve egy és oszthatatlan”, és magában foglalja a környezetet, az életet, a nemiséget, a családot, a társadalmi kapcsolatokat stb. Következésképpen „a természet károsítása szorosan összefügg azzal a kultúrával, amely az emberi együttélést is alakítja”.¹¹ Benedek pápa azt ajánlotta, hogy ismerjük el: a természeti környezet tele van felelőtlen magatartásunk okozta sérülésekkel. A társadalmi környezetnek is megvannak a maga sérülései. Ám végeredményben mindegyiknek ugyanaz a baj a gyökere, mégpedig az a hiedelem, hogy nem léteznek vitathatatlan igazságok, melyeknek életünket irányítaniuk kell, s ezért az emberi szabadságnak nincsenek korlátai. Megfeledekzünk arról, hogy „az ember nem pusztán önmagát létrehozó szabadság. Az ember nem önmaga hozza létre önmagát. Az ember szellem és akarat, de természet is.”¹² Atyai aggodalommal annak felismerésére hívott minket, hogy kárt szenved a teremtés, „ha mi magunk vagyunk a végső mérce, ha minden egyszerűen a mi tulajdonunk, és ha a fogyasztás kizárólag minket vesz figyelembe. A teremtett világ eltékozlása akkor kezdődik, amikor már nem ismerünk semmilyen tekintélyt magunk felett, hanem csak saját magunkat látjuk.”¹³

Ugyanaz az aggodalom köt össze minket

7. A pápáknak ezek a felhívásai számtalan tudós, filozófus, teológus és társadalmi szervezet reflexióját gyűjtik egybe, akik gazdagították az Egyház gondolkodását ezekben a kérdésekben. De azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a Katolikus Egyházon kívül más egyházak, keresztény közösségek – és más vallások

¹¹ *Caritas in veritate* enciklika (2009. június 29.), 51: AAS 101 (2009) 687. [Magyar kiadás: *Szeretet az igazságban*, Szent István Társulat, Budapest 2009, 71.]

¹² *Beszéd a Német Szövetségi Képviselőház [Bundestag] előtt Berlinben* (2011. szeptember 22.): AAS 103 (2011) 664.

¹³ *Beszéd a Bolzano-Bressanone Egyházmegye papságához* (2008. augusztus 6.): AAS 100 (2008) 634.

is – alaposan foglalkoztak ezekkel a mindnyájunkat aggasztó kérdésekkel, és értékes meglátásokra tettek szert velük kapcsolatban. Hogy csak egyetlen fontos példát említsek, szeretném felidézni egy részét a kedves Bartholomaiosz ökumenikus pátriárka gondolatainak, akivel osztozunk a teljes egyházi közösség létrejöttének reményében.

8. Bartholomaiosz pátriárka különösképpen annak szükségességére utalt, hogy mindenki bánja meg, amit személy szerint ártott a bolygónak, mert „amilyen mértékben valamennyien kis környezeti károkat okozunk”, el kell ismernünk, hogy „kisebb-nagyobb mértékben hozzájárultunk a teremtés elcsúfításához és elpusztításához”.¹⁴ Erről többször is határozottan és ösztönzőleg nyilatkozott, és arra szólított minket, hogy ismerjük el a teremtés ellen elkövetett vétkeinket: „hogy az emberek lerombolják Isten teremtett világának biológiai sokszínűségét; hogy az emberek az erdők kiirtásával vagy a vizes élőhelyek tönkretételével a föld épségét megbontják és hozzájárulnak az éghajlatváltozáshoz; hogy az emberek beszennyezik a vizeket, a talajt, a levegőt: ezek mind bűnök”.¹⁵ Mert „a természet ellen elkövetett bűntett bűncselekmény önmagunkkal szemben és bűn Isten ellen”.¹⁶

9. Bartholomaiosz ugyanakkor felhívta a figyelmet a környezeti problémák etikai és lelki gyökereire is, amelyek arra készítetnek benünket, hogy ne csak technikai téren keressünk megoldásokat, hanem emberként való létezésünk megváltoztatásával, mert különben csak a tüneteket kezelnénk. Azt javasolta, hogy térjünk át a fogyasztásról az áldozathozatalra, a mohóságról a nagylelkűség-

¹⁴ *Üzenet a teremtésért való könyörgés napjára* (2012. szeptember 1.).

¹⁵ *Beszéd a kaliforniai Santa Barbarában* (1997. november 8.) [Magyar kiadás: *Felelősségünk a teremtett világért. Egyházi dokumentumok az ökológiai válságról*, Védegyelet, Budapest 2004, 63–64.]. Vö. John Chryssavgis, *On Earth as in Heaven: Ecological Vision and Initiatives of Ecumenical Patriarch Bartholomew* [Úgy a földön, miként a mennyben: Bartholomaiosz ökumenikus pátriárka ökológiai víziója és kezdeményezései], Bronx, New York, 2012.

¹⁶ Uo. [Magyar kiadás: 63. o.]

re, a pazarlásról javaink másokkal való megosztására, olyan aszkézist gyakorolva, amellyel „megtanulunk adni, és nem csak lemondani. Ez a szeretet egyik módja: lépésről lépésre átlépünk abból, amit én akarok, abba, amire Isten világának szüksége van. Ez felszabadulás a félelemből, a mohóságból, a függőségből.”¹⁷ Nekünk, keresztényeknek ezenfelül az a feladatunk, hogy „elfogadjuk a világot mint a szeretetközösség [kommunió] szentségét, mint az Istennel és a felebarátainkkal globális szinten történő osztozás módját. Alázatos meggyőződésünk, hogy az isteni és az emberi összefonódik Isten teremtése varratlan köntösének legkisebb részletében, sőt bolygónk legkisebb porszemében is.”¹⁸

Assisi Szent Ferenc

10. Nem szeretném úgy megírni ezt a körlevelet, hogy ne hivatkoznék egy szép példaképre, aki lendületet adhat nekünk. Az ő nevét vettem fel, amikor Róma püspökévé választottak, hogy vezetőm és ihlető forrásom legyen. Azt gondolom, Ferenc adja a legkiválóbb példát a törődésre azzal, ami gyenge, valamint az örömmel és hitelesen megélt átfogó ökológiára. Ő – akit a nemkeresztények közül is sokan szeretnek – a szent pártfogója mindazoknak, akik ökológiai tanulmányokat folytatnak és az ökológia területén dolgoznak. Különös figyelmet tanúsított Isten teremtett világa, a legszegényebbek és a legelhagyatottabbak iránt. Szerették, és szerették őt örömeért, nagylelkű odaadásáért, mindenkit befogadó szívéért. Misztikus volt, zárandok, aki egyszerűen és csodálatos összhangban élt Istennel, másokkal, a természettel és önmagával. Rajta megfigyelhető, mennyire elválaszthatatlan egymástól a természetért való aggódás, a szegényekkel való igazságos bánásmód, a társadalmi elkötelezettség és a belső béke.

¹⁷ *Konferencia az utsteini monostorban*, Norvégia (2003. június 23.).

¹⁸ Beszéd: „*Global Responsibility and Ecological Sustainability: Closing Remarks*” [Globális felelősség és az ökológiai fenntarthatóság: Zárszó], I. halki csúcstalálkozó, Isztambul (2012. június 20.).

11. Tanúságtétele azt is megmutatja nekünk, hogy az átfogó ökológia olyan tényezők iránti nyitottságot kíván, amelyek meghaladják a matematika és a biológia nyelvezetét, és az emberlét lényegéhez kapcsolnak minket. Olyan ez, mint amikor beleszeretünk valakibe. Ferenc valahányszor nézte a napot, a holdat vagy akár a legkisebb állatokat, mindig énekelni kezdett, és dicsérő énekébe az összes teremtményt bevonta. Érintkezésbe lépett az egész teremtett világgal, a virágoknak még prédikált is: „buzdította őket az Úr dicséretére, mintha csak eszes lények lettek volna”.¹⁹ Hozzáállása sokkal több volt az értelmi megbecsülésnél vagy az anyagi számításnál, mert számára valamennyi teremtmény fivér és nővér volt, aki szeretetkapcsolatban állt vele. Ezért feladatának érezte, hogy mindennek gondját viselje, ami csak létezik. Tanítványa, Szent Bonaventura azt mondta róla, hogy „jámbor szeretet töltötte el akkor is, midőn mindenek első okán gondolkodott, és még a parányi teremtményeket is a testvér vagy a nővér névvel illette”.²⁰ Ezt a meggyőződést nem szabad észellenes romanticizmusként lebecsülni, mert hatással van szabad választásainkra, amelyek meghatározzák viselkedésünket. Ha e nélkül az ámulatra és csodálkozásra való nyitottság nélkül közelítünk a természethez és a környezethez, ha világgal való kapcsolatunkban többé nem beszélünk a testvériség és a szépség nyelvén, akkor az erőforrások uraként, fogyasztójaként vagy puszta kizsákmányolójaként fogunk viselkedni, és képtelenek leszünk határt szabni közvetlen érdekeinknek. Ha ellenben átérezzük, hogy szoros egységben vagyunk mindennel, ami létezik, a mértéktartás és a törődés magától megszületik. Szent Ferenc szegénysége és egyszerűsége nem merőben külső aszketizmus volt, hanem valami gyökeresebb: lemondás arról, hogy a valóságot puszta használati tárggyá alakítsa, amely felett rendelkezni lehet.

¹⁹ Celanói Tamás, *Szent Ferenc első életrajza*, XXIX, 81: FF 460. [Magyar kiadás: Agapé, Szeged, 1993, 88.]

²⁰ *Legenda maior*, VIII, 6: FF 1145. [Magyar kiadás: *Szent Ferenc élete (Legenda maior)*, Szent István Társulat, Budapest 2015, 113.]

12. Szent Ferenc továbbá – hűen a Szentíráshoz – azt javasolja, hogy a természetet olyan ragyogó könyvnek tartsuk, amelyen keresztül Isten beszél hozzánk, az ő szépségéből és jóságából tükröz vissza nekünk valamit: „A teremtmények nagyságából és szépségéből összehasonlítás útján meg lehet ismerni teremtőjüket” (*Bölcs 13,5*), és [Isten] „örök hatalma és isteni mivolta a világ teremtésétől fogva alkotásainak értelmes vizsgálata révén felfogható” (*Róm 1,20*). Ezért kérte azt, hogy a kolostor kertjében mindig hagyjanak valamekkora műveletlen földdarabot, hogy vadon élő növények nőhessenek, hogy akik megcsodálják, magasztalják Istent, megannyi szépség alkotóját.²¹ A világ több megoldandó problémánál: örömteli misztérium, melyet ujjongó dicsérettel szemlélünk.

Az én felbívásom

13. Közös otthonunk megvédésének sürgető kihívása magában foglalja azt az igyekezetet is, hogy az egész emberi családot egyesítsük a fenntartható és átfogó fejlődés keresésében, mivel tudjuk, hogy a dolgokon lehet változtatni. A Teremtő nem hagy magunkra minket, sosem fordít hátat szeretettermének megvalósításában, nem bánja meg, hogy megteremtett minket. Az emberiségnek megvan még a képessége, hogy együttműködjön közös otthonunk építésében. Szeretném kifejezni elismerésemet, bátorításumat és köszönetemet mindazoknak, akik az emberi tevékenység legkülönbözőbb területein annak az otthonnak megvédésén fáradoznak, amelyen osztozunk. Külön köszönetet érdemelnek, akik erélyesen küzdenek a környezeti pusztítás drámai következményeinek elhárításáért a világon élő legszegényebbek körében. A fiatalok változtatást követelnek tőlünk. Azt kérdezik, hogyan lehet jobb jövő építésén fáradozni, ha nem gondolunk a környezet válságára és a kirekesztettek szenvedéseire.

²¹ Vö. Celanói Tamás, *Szent Ferenc második életrajza*, CXXIV, 165: FF 750. [Magyar kiadás: Agapé, Szeged 1993, 278–279.]

14. Sürgető felhívást tesztek közzé: kezdjünk új párbeszédet arról, miként építsük bolygónk jövőjét. Olyan megbeszélésre van szükség, amely valamennyiünket egyesít, mert a környezettel kapcsolatos kihívás, melyet megélünk, és annak emberi gyökerei mindannyiunkat érdekelnek és érintenek. Az egész világra kiterjedő környezetvédelmi mozgalom már hosszú és gazdag utat járt be, és számos polgári csoportosulásnak adott életet, amelyek segítettek a problémák tudatosításában. Sajnos a környezeti válság konkrét megoldásainak keresésére irányuló sok törekvés nemcsak a hatalmasok elutasítása miatt szokott kudarcot vallani, hanem a többiek érdektelensége miatt is. A magatartásformák, amelyek akadályozzák a megoldás útjait – a hívók között is –, a probléma tagadásától a közömbösséig, a kényelmes beletörődésig vagy a technikai megoldásokban való vak bizalomig terjednek. Új, egyetemes szolidaritásra van szükségünk. Ahogyan a dél-afrikai püspökök mondták: „mindenki tehetségére és részvételére szükség van az Isten teremtésével való emberi visszaélés okozta kár helyreállítására”.²² Mindnyájan együttműködhetünk Isten eszközöként a teremtés gondozásában, mindenki a maga kultúrája és tapasztalata szerint, saját kezdeményezéseivel és képességeivel.

15. Remélem, ez a körlevél, mely az Egyházi Tanítóhivatal eddigi társadalmi tanításához kapcsolódik, segít felismernünk az előtűnik álló kihívás nagyságát, sürgősségét és szépségét. Először röviden áttekintem a mai ökológiai válság néhány szempontját, azaz a céllal, hogy magunkévá tegyük a napjainkban rendelkezésre álló tudományos kutatás legjobb eredményeit, hogy ezek igazán mélyen meg tudjanak szólítani minket és az utána bemutatott etikai és lelki teendőknek konkrét alapot vessünk. Ez után az áttekintés után néhány olyan indítékot veszek sorra, amelyek a zsidó-keresztény hagyományból származnak, azért, hogy szilárdabb

²² Dél-Afrikai Katolikus Püspöki Konferencia, *Pastoral Statement on the Environmental Crisis* [Lelkipásztori nyilatkozat a környezeti válságról] (1999. szeptember 5.).

alapokat adjunk a környezet melletti elkötelezettségnek. Azután próbálok elérni a mai helyzet gyökeréig, hogy ne csak a tüneteket, hanem a legmélyebb okokat is lássuk. Ekképpen egy olyan ökológiára tudunk javaslatot tenni, amely egyéb dimenziói mellett magába építi azt a különleges helyet, amelyet az emberi lény foglal el ebben a világban, valamint az embernek a környező valósághoz fűződő kapcsolatait is. E reflexió fényében szeretnék kitérni a párbeszéd és a teendők néhány fontos szempontjára, amelyek egyenként mindannyiunkat megszólítanak, de a nemzetközi politikát is érintik. Végezetül, mivel meg vagyok győződve arról, hogy minden változásnak szüksége van motivációkra és pedagógiai módszerre, javaslatokat teszek az emberi fejlődés néhány irányára, amelyeket a gazdag keresztény lelkeség tapasztalata ihlet.

16. Mindegyik fejezet, bár megvan a maga témája és sajátos módszertana, új szemszögből ismét elővesz korábbi fejezetekben már tárgyalt fontos témákat. Ez különösképpen olyan alaptémákra igaz, amelyek az egész enciklikán végighúzódnak. Így például: a szegények és a bolygó törékenysége közötti szoros kapcsolat; a meggyőződés, hogy a világon minden összefügg mindennel; a technológiából fakadó új paradigma és hatalmi formák kritikája; a felhívás, hogy próbáljuk másképp felfogni a gazdaságot és a fejlődést; minden teremtmény önmagában való értékessége; az ökológia emberi [humán] vonatkozása; az őszinte és tisztességes viták szükségessége; a nemzetközi és helyi politika súlyos felelőssége; a selejtezés kultúrája és egy új életstílusra irányuló javaslat. Ezeket a témákat nem zárjuk le és nem hagyjuk magunk mögött, hanem állandóan újra elővesszük és gazdagítjuk azokat.

AMI KÖZÖS OTTHONUNKKAL TÖRTÉNIK

17. Az emberiség és a világ helyzetét elemző teológiai és filozófiai reflexiók hasztalanul ismételt és elvont üzenetként szólhatnak, ha nem ismételten az aktuális körülményekkel való szembenézésből kiindulva jelennek meg, és nem veszik figyelembe azt, ami eddig ismeretlen volt az emberiség történelme számára. Ezért annak felismerése előtt, ahogyan a hit új motivációkat és követelményeket fogalmaz meg a világgal szemben, melynek részét alkotjuk, azt javasolom, nézzük meg röviden, mi történik közös otthonunkkal.

18. Az emberiség és a bolygó változásainak állandó gyorsulásához ma az élet- és munkaritmus intenzívebbé válása kapcsolódik, amit egyesek spanyolul „rapidación”-nak hívnak. Jóllehet a változás az összetett rendszerek dinamikájának részét képezi, az a gyorsaság, amelyet az emberi tevékenységek rákényszerítenek, ellentétben áll a biológiai evolúció természetes lassúságával. Ehhez társul az a probléma, hogy e gyors és folyamatos változás céljai nem szükségszerűen a közjóra és a humánus, fenntartható és teljes körű fejlődésre irányulnak. A változás kívánatos dolog, de aggasztóvá válik, amikor a világ és az emberiség nagy részében az életminőség romlásához vezet.

19. A fejlődésbe és az emberi képességekbe vetett irracionális bizalom után a társadalom egy része nagyobb tudatosságról árulkodó korszakba lép. Megfigyelhető, hogy egyre növekszik a fogékonyság a környezetre és a természetvédelemre, és egyre erősebb az őszinte és fájdalmas aggodás azért, ami bolygónkkal történik. Áttekintést adunk - minden bizonnyal nem teljeset - azokról a kérdésekről, amelyek ma nyugtalanítanak bennünket, és amelyeket már nem söpörhetünk a szőnyeg alá. A cél nem az,

hogy információkat gyűjtsünk össze vagy kielégítsük kíváncsiságunkat, hanem hogy fájdalmasan tudatára ébredjünk annak, merjük személyes szenvedésünkkel tenni azt, ami a világgal történik, és így felismerjük, mi az, amit ki-kí tenni tud.

I. Környezetszennyezés és éghajlatváltozás

Környezetszennyezés, hulladék és a selejtezés kultúrája

20. A környezetszennyezésnek vannak olyan formái, amelyek nap mint nap ártanak az embereknek. A légköri szennyezettségnek való kitettség sokféle káros hatással jár az egészségre, különösen a legszegényebbekre, és sok millió ember idő előtti halálát okozza. Megbetegszenek például a főzéshez és fűtéshez használt fűtőanyagokból származó, nagy mennyiségű füst belélegzésétől. Ehhez kapcsolódik az a mindenkét érintő szennyezés, amelyet a szállítás, az ipari füst, a talaj és a víz savasodását előidéző anyagok felhalmozódása, a műtrágyák, a rovarirtók, gombaölőszerek, gyomirtók és általában a mezőgazdaságban használt vegyszerek okoznak. A pénz világához kötött technológia a problémák egyetlen megoldása akar lenni, ténylegesen azonban nem képes a dolgok sokféle kapcsolatának titkát átlátni, s ezért időnként úgy old meg egy-egy problémát, hogy újabbakat teremt.

21. Figyelembe kell venni a hulladékok által okozott szennyezést is, beleértve a sokféle jelen lévő veszélyes hulladékot. Évente sok száz millió tonna hulladékot termelünk, ebből sok biológiailag nem lebomló: lakossági és kereskedelmi hulladék, bontási törmelék, orvosi, elektronikai és ipari hulladék, erősen mérgező és radioaktív anyagok. Úgy tűnik, a föld, az otthonunk egyre inkább egy hatalmas szemétdombbá válik. Bolygónk számos részén az idősök fájdalommal gondolnak vissza a régi idők tájaira, melyeket most szemét borít. Mind az ipari hulladékok, mind a városokban és a mezőgazdaságban használt vegyi anyagok biológiai felhalmo-

zódást válthatnak ki a közeli területeken élő lakosság szervezetében, ami akkor is előfordul, ha egy mérgező anyag koncentrációja egy helyen alacsony. Gyakran csak akkor hoznak intézkedéseket, amikor ezek már visszafordíthatatlan hatást gyakoroltak az emberek egészségére.

22. Ezek a problémák szorosan kapcsolódnak a selejtezés kultúrájához, amely egyaránt érinti a kirekesztett embereket és a gyorsan hulladékká váló dolgokat. Gondoljunk csak bele például, hogy a gyártott papír nagy része kárba vész, nem hasznosítjuk újra. Nehezen ismerjük el, hogy a természetes ökoszisztémák példászerűen működnek: a növények tápanyagokat állítanak elő, amelyek táplálják a növényevőket, ezek pedig táplálják a ragadozó élőlényeket, eközben jelentős mennyiségű szerves hulladék termelődik, és ez új növények létrejöttét segíti elő. Ezzel ellentétben az ipari rendszer nem fejlesztette ki a hulladék és a melléktermék feldolgozásának és újrahasznosításának képességét. Még nem sikerült olyan cirkuláris termelési modellt elfogadni, amely biztosítaná a forrásokat ma mindenkinek és a jövő nemzedékeknek, és amely a legnagyobb mértékben korlátozná a nem megújuló erőforrások használatát, mérsékelné a fogyasztást, elérné a felhasználási, az újrafelhasználási és az újrahasznosítási hatékonyság legmagasabb fokát. A probléma megoldása az lenne, ha valamiképpen szembeszállnánk a selejtezés kultúrájával, amely az egész bolygót fenyegeti. Mégis azt látjuk, hogy még mindig nagyon keveset lépünk előre e tekintetben.

Az éghajlat mint közjó

23. Az éghajlat közjó, mindenké és mindenkinek a javát szolgálja. Globális szinten egy olyan összetett rendszer, amely kapcsolatban áll az emberi élethez szükséges számos alapvető létfeltétellel. Nagyon komoly tudományos konszenzus jött létre arról, hogy az éghajlati rendszer aggasztó felmelegedésével állunk szemben.

Az utóbbi évtizedekben ezt a felmelegedést a tenger szintjének folyamatos emelkedése kísérte, továbbá nehéz lenne nem összefüggésbe hozni azzal, hogy megszorodtak a szélsőséges időjárási események, arról nem is beszélve, hogy lehetetlen tudományosan meghatározni minden egyes különleges jelenség kiváltó okát. Az emberiségnek tudatosítania kell, mennyire szükséges életstílusunkon, termelési és fogyasztási szokásainkon változtatni, hogy megküzdjünk a felmelegedéssel, vagy legalább azokat az emberi okokat megszüntessük, amelyek kiváltják vagy súlyosbítják. Igaz, vannak más tényezők is (mint például a vulkáni tevékenység, a föld pályájának és forgástengelyének változásai vagy a naptevékenység ciklusai), de számos tudományos vizsgálat azt mutatja, hogy az elmúlt évtizedek globális felmelegedését leginkább az emberi tevékenység miatt kibocsátott üvegházhatású gázok (szén-dioxid, metán, nitrogén-oxidok stb.) magas koncentrációja okozza. A légkörben való dúsulásuk megakadályozza, hogy a földről visszaverődő napsugarak melege az űrbe távozzon. Ezt különösen felerősíti a fosszilis tüzelőanyagok nagymértékű használatán alapuló fejlődésmodell, amely az energetikai rendszer lényegét jelenti az egész világon. Hozzájárult ehhez, hogy a talaj felhasználási módját egyre gyakrabban megváltoztatják, főképpen a földművelési célból végrehajtott erdőirtással.

24. A felmelegedés hatással van továbbá a szén körforgására. Ördögi kört hoz létre, amely még inkább rontja a helyzetet, és befolyásolja a rendelkezésre álló alapvető erőforrásokat, mint például az ivóvizet, az energiát és a mezőgazdasági termelést a legforróbb területeken, továbbá a bolygó biológiai sokféleségének részleges pusztulását okozza. A sarki jég és a magashegységek jegének olvadása a metángáz felszabadulásának nagy kockázatával fenyeget. A fagyott szerves anyagok lebomlása még jobban felerősítheti a szén-dioxid-kibocsátást. Az esőerdők elvesztése súlyosbítja a helyzetet, azok ugyanis enyhítik az éghajlatváltozást. A szén-dioxid által okozott szennyezés növeli az óceánok savasságát és veszélyezteti a tengeri táplálékláncokat. Ha a jelenlegi tendencia folyta-

tódik, ez a század hallatlan éghajlati változásoknak és az ökoszisztémák példátlan pusztulásának lesz tanúja, s ezek súlyos következményekkel járnak mindannyiunk számára. Például a tenger szintjének emelkedése rendkívül súlyos helyzetet teremthet, ha figyelembe vesszük, hogy a világ népességének negyede tengerparton vagy ahhoz nagyon közel él, és a legtöbb metropolisz tengerparti területen fekszik.

25. Az éghajlatváltozás súlyos környezeti, társadalmi, gazdasági, elosztási és politikai következményekkel járó globális probléma, amely az egyik legnagyobb kihívást jelenti az emberiség számára. A következő évtizedekben valószínűleg a fejlődő országokat érinti legsúlyosabban. Sok szegény él a felmelegedéshez kapcsolódó jelenségek által különösen sújtott területeken, és létfenntartási feltételeik erősen függenek a természetes készletektől és az ökoszisztéma-szolgáltatásoktól, mint például a mezőgazdaság, a halászat és az erdei erőforrások. Nincsenek más anyagi lehetőségeik és egyéb forrásaik, amelyek segítenének nekik, hogy alkalmazkodjanak az éghajlati változásokhoz vagy megbirkózzanak a katasztrófahelyzetekkel, és csak kis mértékben jutnak hozzá szociális szolgáltatásokhoz és biztosításhoz. Például az éghajlati változások kiváltják olyan állatok és növények elterjedésének megváltozását, amelyek nem képesek az alkalmazkodásra, ez pedig hatással van a legszegényebbek termelési lehetőségeire, akik szintén kényszerítve érzik magukat arra, hogy életük és gyermekeik jövőjét illetően nagy bizonytalanságban elvándoroljanak. Tragikus a környezetpusztulás által még mélyebbé vált nyomorból menekülő elvándorlók számának növekedése, akiket a nemzetközi egyezmények nem ismernek el menekültként, és akik törvényi előírások bármiféle védelme nélkül hordozzák magukra hagyott életük terhét. Sajnos általános közöny uralkodik ezekkel a tragédiákkal szemben, amelyek most történnek a világ különböző részein. Az, hogy nem reagálunk testvéreink e drámáira, annak a jele, hogy elvesztettük az embertársaink iránti felelősségérzetet, amelyre minden civilizált társadalom épül.

26. Úgy tűnik, hogy sokan azok közül, akik több erőforrással és gazdasági vagy politikai hatalommal rendelkeznek, leginkább a problémák elkendőzésére vagy a tünetek elrejtésére törekszenek, és csupán csökkenteni próbálják az éghajlatváltozás néhány kedvezőtlen hatását. Számos tünet arra utal, hogy ezek a hatások egyre kedvezőtlenebbek lehetnek, ha továbbra is a jelenlegi termelési és fogyasztási modellt alkalmazzuk. Ezért sürgetővé és elengedhetlenné vált a politikai döntések meghozatala annak érdekében, hogy a következő években drasztikusan csökkentsék a szén-dioxid és más, erősen szennyező gázok kibocsátását, például a fosszilis tüzelőanyagok helyettesítésével és megújuló energiaforrások használatának fejlesztésével. A világon alacsony szintű a hozzáférés a tiszta és megújuló energiaforrásokhoz. Szükség van megfelelő energiatárolási technológiák kifejlesztésére is. Ugyanakkor néhány országban egyre komolyabb előrelépések történtek, még ha ezek messze állnak is attól, hogy arányuk jelentős legyen. Beruházások történtek kevesebb energiát fogyasztó és kevesebb nyersanyagot igénylő termelési és közlekedési formák, valamint jobb energiahatékonyságot biztosító építkezési és épületfelújítási módszerek kialakítására. Ezek a jó gyakorlatok azonban még messze nem váltak általánossá.

II. A víz problémája

27. A jelenlegi helyzet egyéb jellemzői a természeti erőforrások kimerüléséhez kötődnek. Tudjuk jól, hogy nem lehet fenntartani a legfejlettebb országok és a leggazdagabb társadalmi rétegek mostani fogyasztási szintjét, ahol a fogyasztás és a pazarlás szokása példátlan méreteket öltött. Már túlléptük a bolygó kizsákmányolásának maximális határát anélkül, hogy megoldottuk volna a szegénység problémáját.

28. Az iható és tiszta víz megléte elsődleges fontosságú kérdés, mert elengedhetetlen az emberi élet számára, valamint a száraz-

földi és vízi ökoszisztémák fenntartásához. Az édesvízkészletek táplálják az egészségügyi, mezőgazdasági és ipari szektort. A víz hosszú időn keresztül nagyjából állandóan rendelkezésre állt, mostanra azonban sok helyen az igény meghaladja a fenntartható kínálatot, és ez súlyos következményekkel jár rövid és hosszú távon. A nagyvárosok, melyek jelentős mennyiségű víztartalékra szorulnak, megszenvedik a vízkészlet csökkenésének kritikus időszakait, amikor nem is mindig történik megfelelően és részrehajlás nélkül a vízszolgáltatás irányítása. A közbizvit szolgáltatás elégtelensége különösen Afrikában jellemző, ahol a lakosság nagy része nem jut biztonságos ivóvízhez vagy az élelmiszer-termelést akadályozó aszálytól szenved. Bizonyos országokban vannak olyan térségek, amelyek bőségesen rendelkeznek vízzel, mások viszont súlyos hiányt szenvednek.

29. Különösen komoly probléma a szegények számára elérhető víz minősége, ami naponta sok ember halálát okozza. A szegényeknél gyakoriak a vízzel kapcsolatos megbetegedések, beleértve a mikroorganizmusok és vegyi anyagok által okozott betegségeket is. A hasmenés és a kolera, melyek az elégtelen higiéniaával és vízellátással vannak összefüggésben, jelentős okai a szenvedésnek és a gyermekhalandóságnak. A felszín alatti vizeket sok helyen veszélyezteteti bányászati, mezőgazdasági és ipari tevékenységből származó szennyezés, főképp azokban az országokban, ahol nincs elégséges szabályozás és ellenőrzés. De ne csak a gyárak által kibocsátott szennyvízre gondoljunk. A lakosság által a világ számos helyén használt tisztítószerek és egyéb vegyszerek a folyókba, tavakba és tengerekbe jutnak.

30. Miközben az elérhető víz minősége folyamatosan romlik, egyes helyeken erősödik az a tendencia, hogy privatizálják ezt a szűkös erőforrást, és a piac törvényei által szabályozott árucikké teszik. Valójában azonban *a biztonságos ivóvízhez való hozzáférés alapvető és egyetemes emberi jog, mert meghatározza az emberek életben maradását, és ezért a többi emberi jog gya-*

korlásának feltétele. Ennek a világnak súlyos társadalmi adóssága van az ivóvízhez nem jutó szegények felé, mert ez az *ő élethez való, elidegeníthetetlen méltóságukban gyökerező joguk megtagadása.* Ezt az adósságot részben azzal törlesztik, hogy nagyobb összeggel járulnak hozzá a legszegényebb települések tiszta víz- és szennyvíztisztítással történő ellátásához. Ugyanakkor víz-pazarlás figyelhető meg nemcsak a fejlett országokban, hanem a nagy készletekkel rendelkező kevésbé fejlett országokban is. Ez azt mutatja, hogy a vízprobléma részben oktatási és kulturális kérdés, mert az emberek nincsenek tudatában annak, milyen súlyosak ezek a magatartásformák, miközben óriási az egyenlőtlenség.

31. Egy nagyobb vízhiány az élelmiszerek és a vízfelhasználástól függő egyéb termékek árának emelkedését fogja előidézni. Egyes tanulmányok annak veszélyére figyelmeztettek, hogy néhány évtizeden belül akut vízhiányban fogunk szenvedni, ha sürgősen nem cselekszünk. A környezeti hatások több milliárd embert érinthetnek, de várható az is, hogy a víz nagy világcégek általi ellenőrzése századunk egyik fő konfliktusforrásává válik.²³

III. A biológiai sokféleség elvesztése

32. Az ember a föld erőforrásait is kifosztja a gazdaság, valamint a kereskedelmi és termelői tevékenység csak azonnali célok elérését figyelembe vevő felfogása miatt. Őserdők és más erdők elvesztése olyan fajok kipusztulását is magával hozza, amelyek a jövőben különösen fontos erőforrást jelenthetnének, nemcsak táplálkozásra, hanem betegségek gyógyítására és sok egyéb célra. A különböző fajok olyan géneket tartalmazhatnak, amelyek kulcsfontosságú szerepet tölthetnek be a jövőben valamilyen emberi szükséglet kielégítésében vagy valamilyen környezeti probléma megoldásában.

²³ Vö. A FAO [az ENSZ Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezete] *személyzetének köszöneté* (2014. november 20.): AAS 106 (2014) 985.

33. De nem szabad a különböző fajokra csak mint lehetséges kiaknázható „erőforrásokra” gondolni, nem feledkezhetünk meg ugyanis arról, hogy azok önmagukban is értékesek. Minden évben több ezer növény- és állatfaj tűnik el, amelyeket többé már nem ismerhetünk meg, gyermekeink már nem láthatják őket, örökre elvesztek. Túlnyomó többségük emberi beavatkozáshoz kapcsolódó okok miatt hal ki. Miattunk több ezer faj nem tudja már létével dicsőíteni Istent, és nem tudja közölni velünk saját üzenetét. Ehhez nincs jogunk.

34. Meglehet, aggaszt minket, amikor tudomást szerzünk egy-egy emlős- vagy madárfaj kihalásáról, ezek nagyobb ismertsége miatt. Az ökoszisztémák megfelelő működéséhez azonban a gombákra, algákra, férgekre, rovarokra, hüllőkre és a számtalan különböző mikroorganizmusra is szükség van. Néhány kisebb egyedszámú faj, melyet gyakran nem veszünk észre, egy-egy élőhely egyensúlyának fenntartásában kulcsfontosságú szerepet játszik. Igaz, hogy az embernek be kell avatkozni, amikor egy ökoszisztéma kritikus állapotba kerül, de ma az emberi beavatkozás egy annyira összetett valóságba, mint a természet, olyan szintű, hogy az ember által okozott állandó katasztrófák az ember újabb és újabb beavatkozását váltják ki; ekképpen pedig az emberi tevékenység mindenütt jelenlévő lesz, az ezzel járó összes kockázattal együtt. Gyakran ördögi kör jön létre: az emberi beavatkozás, mely egy probléma megoldására irányul, sokszor csak súlyosbítja a helyzetet. Például sok madár és rovar, mely elpusztul a technika által kifejlesztett növényvédő szerektől, hasznos magának a mezőgazdaságnak is, eltűnésüket pedig másik technikai beavatkozással kell helyettesíteni, amely feltehetőleg újabb káros hatásokkal jár. Dicséretesek és olykor csodálatra méltóak azoknak a tudósoknak és szakembereknek az erőfeszítései, akik igyekeznek megoldást találni az ember által okozott problémákra. Ám ha körbenézünk a világon, észrevehetjük, hogy az ilyen mértékű emberi beavatkozásnak, mely gyakran a pénzvilág és a fogyasztás szolgálatában áll, az a következménye, hogy a föld, ahol élünk, valójában egyre ke-

vésbé gazdag és szép, egyre szűkösebb és szürkébb, míg a technika és a fogyasztási kínálat korlátlanul halad előre. Ekképpen úgy tűnik, mintha azon lennénk, hogy egy pótolhatatlan és helyrehozhatatlan szépséget egy másik, általunk készített szépséggel helyettesítsünk.

35. Amikor valamely vállalkozás környezetre gyakorolt hatását vizsgálják, általában figyelembe veszik a talajra, a vízre és a levegőre gyakorolt hatásokat, de egy alapos tanulmány sem mindig foglalja magában a biológiai sokféleségre gyakorolt hatást, mintha egy-egy faj, állat- vagy növénycsoport elvesztése csekély jelentőségű volna. Az országutak, új ültetvények, kerítések, víztározók és egyéb építmények elfoglalják az állatok természetes élőhelyét, és néha annyira szétszabdalmják azt, hogy az állatpopulációk már nem tudnak sem vándorolni, sem szabadon mozogni, egyes fajokat pedig már kihalás fenyeget. Léteznek alternatív lehetőségek, amelyek legalább enyhítik e létesítmények hatásait, így például az ökológiai folyosók létrehozása, de ez a körültekintő gondoskodás csak kevés országban figyelhető meg. Amikor egyes fajokat kereskedelmi céllal kizsákmányolnak, szaporodási képességüket nem mindig vizsgálják meg annak elkerülésére, hogy létszámuk túlzottan lecsökkenjen és ennek következtében az ökoszisztéma egyensúlya felboruljon.

36. Az ökoszisztémák gondozása olyan látásmódot feltételez, amely nemcsak a közvetlenül láthatót veszi figyelembe, mert ahol csak a gyors és könnyű gazdasági nyereségre törekszenek, ott senkit sem érdekel igazán az ökoszisztémák megóvása. De az önző hanyagság által okozott károk ára lényegesen magasabb, mint az elérhető gazdasági haszon. Ha bizonyos fajok kipusztulnak vagy súlyosan sérülnek, akkor minden számítást meghaladó értékek vesznek el. Ezért nagyon súlyos egyenlőtlenségek néma tanúivá válhatunk, amikor egyesek jelentős haszon elérésére törekszenek, és az emberiség többi részével, jelenlegi és jövőbeli nemzedékeivel fizettetik meg a környezetrombolás magas költségeit.

37. Néhány ország haladást ért el bizonyos szárazföldi és óceáni területek hatékony megóvásában, ahol tilos minden olyan emberi beavatkozás, amely megváltoztathatná azok arculatát vagy módosíthatná eredeti összetételét. A biológiai sokféleség megőrzése téren a szakértők hangsúlyozzák annak szükségességét, hogy különös figyelmet kell fordítani azokra a területekre, amelyek a fajok sokféleségében, az endemikus [őshonos], ritka vagy kevésbé hatékony védelmet élvező fajokban a leggazdagabbak. Vannak helyek, amelyek különös odafigyelést igényelnek, mert hatalmas jelentőségük van a globális ökoszisztéma szempontjából, illetve amelyek nagy vízkészlettel rendelkeznek és ezáltal más életformák fennmaradását biztosítják.

38. Az előbbiekre példaképpen megemlítjük a bolygó biológiai sokféleségben olyan gazdag tündőt, mint Amazónia és a Kongó vízgyűjtő területe, az utóbbiakra pedig a nagy felszínalatti vízrétegeket és a gleccsereket. Nem lehet figyelmen kívül hagyni e helyek fontosságát az egész bolygó és az emberiség jövőjének szempontjából. A trópusi erdők ökoszisztémáinak rendkívül összetett biológiai sokfélesége van, szinte lehetetlen teljes mértékben kiismerni, de amikor ezeket az erdőket felégetik vagy kivágják, hogy ültetvényeket hozzanak létre, néhány éven belül számtalan faj eltűnik; még jó, ha nem válnak kopár sivatagokká. Mindazonáltal kényes egyensúlyt tartva kell beszélnünk ezekről a helyekről, mert nem lehet figyelmen kívül hagyni azokat a hatalmas nemzetközi gazdasági érdekeket sem, amelyek a gondoskodás ürügyét használhatják fel a nemzeti szuverenitás megsértésére. Ténylegesen léteznek „javaslatok Amazónia nemzetközivétételére, amelyek csak a multinacionális vállalatok gazdasági érdekeit szolgálják”.²⁴ Dicséretes azoknak a nemzetközi szervezeteknek és civil szervezeteknek a munkája, amelyek igyekeznek fogékonnyá tenni a lakosságot, és kritikusan, törvényes nyomásgyakorlással is élve együttműködnek annak érdekében, hogy minden kormány

²⁴ Latin-Amerikai és Karib-szigeteki Püspökök V. Általános Gyűlése, *Aparecidai dokumentum* (2007. június 29.), 86.

teljesítse azt az átháríthatatlan kötelességét, hogy megóvja országának környezetét és természeti erőforrásait anélkül, hogy eladná magát helyi vagy nemzetközi szintű hamis érdekeknek.

39. Általában azt sem kíséri megfelelő elemzés, amikor a természetes növényzetet erdősítéssel, általában monokultúrában termelt fajtákkal helyettesítik. Pedig ez a folyamat komolyan befolyásolhatja a biológiai sokféleséget, amely nem fogadja be a betelepített új fajokat. Hasonlóképpen a mezőgazdasági területté átalakított vizes élőhelyek is elveszítik azt a hatalmas biológiai sokféleséget, amelynek otthont adtak. Egyes tengerparti területeken aggasztó a mangroveerdőkből álló ökoszisztémák eltűnése.

40. Az óceánok nemcsak a bolygó vizeinek legnagyobb részét foglalják magukba, hanem az élőlények széles körének nagy részét is, amelyek közül sok még ismeretlen számunkra, és létük különböző okokból fenyegetett. Továbbá a világ népességének nagy részét tápláló életet a folyókban, tavakban, tengerekben és óceánokban erősen befolyásolja a halászati erőforrások ellenőrizetlen kiaknázása, ami egyes fajok egyedszámának drasztikus csökkenését eredményezi. Még mindig olyan szelektív halászati módszerekkel dolgoznak, amelyek elpazarolják a kifogott fajok nagy részét. Különösen veszélyeztetettek az olyan, figyelemre sem méltatott tengeri élőlények, mint a planktonok bizonyos formái, amelyek a tengeri táplálékláncok fontos elemét jelentik, és amelyekről végeredményben az emberi táplálkozásra használt fajok is függenek.

41. Ha lemerülünk a trópusi és szubtrópusi tengerekbe, korallzátonyokkal találkozunk, amelyek a szárazföld nagy erdőinek felelnek meg, mert megközelítőleg egymillió fajnak, köztük halaknak, rákoknak, puhatestűeknek, szivacsoknak, algáknak stb. adnak otthont. A világ sok korallzátonya mára már elszegényedett vagy a folyamatos pusztulás állapotában van: „Ki tette a csodálatos tengeri világot élettől és színektől megfosztott víz alatti teme-

tökké?”²⁵ Ez a jelenség főként a tengert érő szennyezésnek tulajdonítható, ami az erdőirtás, a mezőgazdasági monokultúrák, az ipari károsanyag-kibocsátás és a pusztító – különösen a ciánt és dinamitot használó – halászati módszerek eredménye. Súlyosbítja mindezt az óceánok hőmérsékletének emelkedése. Ez segít megértenünk, hogy bármely beavatkozás a természetbe szabad szemmel nem látható következményekkel járhat, és hogy az erőforráskiaknázás bizonyos formáinak olyan pusztulás az ára, amely végül *az óceánok mélyét is eléri.*

42. Sokkal több pénzt kell kutatásra költenünk, hogy jobban megértsük az ökoszisztémák működését és kellőképpen megvizsgáljuk, milyen hatásokkal járhat a környezet bármely komolyabb megváltoztatása. A teremtmények ugyanis mind kapcsolatban állnak egymással, mindegyiket szeretettel és csodálattal meg kell becsülni, és mindnyájunknak, teremtett lényeknek, szükségünk van egymásra. Minden vidék felelősséggel tartozik e család gondozásáért; ennek érdekében gondos leltárt kellene készítenie az egyes élőhelyek fajairól, hogy megőrző programokat és stratégiákat dolgozzon ki, különös gonddal kísérve a veszélyeztetett fajokat.

IV. Az emberi élet minőségének romlása és a társadalmi hanyatlás

43. Ha figyelembe vesszük, hogy az emberi lény egyúttal ennek a világnak a teremtménye, akinek joga van ahhoz, hogy éljen és boldog legyen, továbbá egészen különleges méltósággal rendelkezik, nem tehetjük meg, hogy ne foglalkozzunk azokkal a hatásokkal, amelyeket a környezet pusztulása, a jelenlegi fejlődési modell és a selejtezés kultúrája vált ki az emberek életében.

²⁵ Fülöp-szigeteki Katolikus Püspöki Konferencia, *What is Happening to our Beautiful Land?* [Mi történik a mi szép földünkkel?] lelkipásztori levél (1988. január 29).

44. Ma például azt látjuk, hogy sok város mérhetetlenül és szabályozatlanul megnövekedett, egészségre ártalmassá és élhetlenné vált, de nemcsak a károsanyag-kibocsátás okozta környezet-szennyezés, hanem a városi káosz, a közlekedési problémák, a vizuális és zajszennyezés miatt is. Számos város nem hatékonyan működő nagy struktúra, amely sok felesleges energiát és vizet fogyaszt. Vannak városrészek, amelyek bár nemrég épültek, zsúfoltak és rendezetlenek, elegendő zöldterület nélkül. Nem e bolygó lakóinak való, hogy egyre inkább betonnal, aszfalttal, üveggel és fémmel körülvéve éljenek, megfosztva a természettel való fizikai kapcsolattól.

45. Van, ahol – vidéki és városi környezetben – a területek privatizációja miatt nehezzé vált, hogy minden polgár hozzáférjen a különösen szép részekhez. Máshol csak egy maréknyi ember számára hoznak létre „ökológiai” lakónegyedeket, ahol igyekeznek megakadályozni mások belépését, nehogy megzavarják a mesterseges nyugalmat. Gyakran találni jól gondozott zöldterületekkel teli, szép városokat „biztonságos” térségekben, nem így viszont a kevésbé szem előtt lévő helyeken, ahol a társadalom kiselejtettjei élnek.

46. A globális változás társadalmi összetevői közé tartoznak: bizonyos technológiai újítások munkavégzésre gyakorolt hatásai, a társadalmi kirekesztés, az energiafogyasztásban és egyéb szolgáltatások elérhetőségében mutatkozó egyenlőtlenség, a szociális fragmentáltság, az erőszak növekedése és a szociális agresszió új formáinak megjelenése, a kábítószer-kereskedelem és a növekvő kábítószer-használat a fiatalok körében, az identitás elvesztése. Ezek – mások mellett – annak jelei, hogy az elmúlt két évszázadban végbement növekedés nem jelentett minden szempontból valódi teljes körű fejlődést, és nem hozta magával az életminőség javulását. E jelek némelyike egyúttal valós társadalmi hanyatlásról, a társadalmi integráció és közösségvállalás kötelekeinek észrevétlen elszakadásáról is árulkodik.

47. Ehhez társulnak a média és a digitális világ dinamikái, amelyek, ha mindent behálóznak, nem segítik elő az ember azon képességének fejlődését, hogy megfontoltan éljen, mélyen gondolkodjon és önzetlenül szeressen. A múlt nagy bölcsseit ebben az összefüggésben az a veszély fenyegetné, hogy bölcsességük elhalna az információáradat szétszórttá tevő zajában. Erőfeszítést igényel tőlünk, hogy ezek az eszközök az emberiség új kulturális fejlődését és ne legbelsőbb gazdagságának hanyatlását eredményezzék. Az igazi bölcsességet, amely gondolkodásból, párbeszéből és egymással való nagylelkű találkozásokból származik, nem lehet elérni adatok pusztá felhalmozásával, ami csömört és zavart okozva egyfajta szellemi környezetszennyezésben végződik. A másokkal való tényleges kapcsolatok helyét pedig – a velük járó összes kihívással együtt – a kommunikációnak egyre inkább az internet által közvetített formája veszi át. Ez lehetővé teszi, hogy tetszésünk szerint válasszunk ki vagy töröljünk kapcsolatokat, és így gyakran olyan újfajta, mesterséges érzelmek születnek, amelyeknek sokkal több közük van készülékekhez és képernyőkhöz, mint az emberekhez és a természethez. A mai eszközök lehetővé teszik, hogy kommunikáljunk egymással, ismereteket és érzéseket osszunk meg egymással. De néha meg is gátolnak minket abban, hogy közvetlen kapcsolatba kerüljünk a másik személy szorongásával, rettegésével, örömeivel és személyes tapasztalatának bonyolultságával. Így nem meglepő, hogy e termékek ránk szakadó kínálatával együtt a személyközi kapcsolatokban mély, búskomor elégedetlenség vagy káros elszigetelődés alakul ki.

V. Világméretű egyenlőtlenség

48. Az emberi környezet és a természeti környezet együtt megy tönkre, és nem tudjuk megfelelően kezelni a környezet pusztulását, ha nem szentelünk figyelmet azoknak az okoknak, amelyek az emberi és társadalmi hanyatlással állnak összefüggésben. Tény, hogy a környezet és a társadalom pusztulása különösen is érinti

a bolygónkon élő leggyengébbek életét: „A mindennapi élet közös tapasztalata és a tudományos kutatások egyaránt azt bizonyítják, hogy valamennyi környezetkárosítás legsúlyosabb következményei a legszegényebb embereket sújtják.”²⁶ Például a halállomány kimerülése különösen a kisüzemi halászatból élőknak árt, akik nem tudják munkájukat mással helyettesíteni; a vízszennyezés különösen a legszegényebbekre hat kedvezőtlenül, akik nem tudnak palackozott vizet vásárolni; a tengerszint emelkedése pedig főleg az elszegényedett, part menti népességet sújtja, amely nem tud máshová költözni. A mai rendezetlen körülmények hatása abban is megmutatkozik, hogy sok szegény idő előtt meghal, konfliktusok keletkeznek az erőforrások hiánya miatt, de sok egyéb problémában is, amelyek nem kapnak megfelelő besorolást a világ megoldásra váró nehézségeinek listáján.²⁷

49. Szeretném megjegyezni, hogy az emberek általában nincsenek egyértelműen tudatában azoknak a problémáknak, amelyek különösen a kirekesztetteket sújtják. Pedig az utóbbiak jelentik a bolygón élő emberek legnagyobb részét: több milliárd emberről van szó. Ma már jelen vannak a nemzetközi politikai és gazdasági vitákban, de gyakran úgy tűnik, hogy az ő problémáikat mintegy függetlekként olyan kérdésként kezelik, amellyel szinte csak kötelességből vagy mellékesen foglalkoznak, ha nem pusztán járulékos kárként. És csakugyan, amikor elérkezik a konkrét cselekvés ideje, gyakran az utolsó helyen maradnak. Ennek részben az az oka, hogy a szakemberek, a véleményformálók, a tömegkommunikációs eszközök és a hatalmi központok sokszor tőlük távol, elszigetelt városi térségekben találhatóak, nincs közvetlenül kapcsolatuk az ő problémáikkal. A fejlettség és életminőség olyan

²⁶ Bolíviai Püspöki Konferencia, *El universo, don de Dios para la vida* [A világegyetem, Isten ajándéka az élthez]. *Lelkipásztori levél a környezetről és az emberi haladásról Bolíviában* (2012), 17.

²⁷ Vö. Német Püspöki Konferencia Társadalmi és Szociális Kérdésekért felelős Bizottsága, *Der Klimawandel: Brennpunkt globaler, intergenerationeller und ökologischer Gerechtigkeits* [Éghajlatváltozás: a globális, nemzedékek közötti és ökológiai igazságosság gyújtópontja] (2006. szeptember), 28–30.

kényelmes helyzetében élnek és gondolkodnak, amely a világ népességének többsége számára elérhetetlen. A fizikai érintkezésnek és találkozásnak ez a hiánya, melynek olykor városaink részekre szabdaltsága is kedvez, segíti a lelkiismeret elaltatását és a részrehajló vizsgálatokban a valóság egy részének figyelmen kívül hagyását. Ez néha „zöld” beszéddel jár együtt. Ma azonban már nincs más lehetőségünk, mint annak elismerése, hogy *egy igazi ökológiai megközelítés mindig szociális megközelítéssé is válik*, be kell illesztenie az igazságosságot a környezetről folytatott tárgyalásokba, hogy meghallja *a föld kiáltását és a szegények kiáltását is*.

50. Ahelyett, hogy megoldanák a szegények problémáit és egy másfajta világban kezdenének gondolkodni, vannak, akik csak a születési arányszám csökkentését tudják javasolni. Az is előfordul, hogy nemzetközi nyomás nehezedik a fejlődő országokra, és az anyagi támogatást „reproduktív egészséggel” kapcsolatos szabályok meghozásához kötik. De „ha helyénvaló is az állítás, hogy a népesség és a rendelkezésre álló tartalékok egyenlőtlen elosztása akadályozza a környezettel való fenntartható bánásmódot, azt is el kell ismernünk, hogy a növekvő népesség teljes egészében összeegyeztethető az átfogó és szolidáris fejlődéssel”.²⁸ Ha valaki a népesség növekedését és nem bizonyos emberek szélsőséges és válogatós fogyasztását hibáztatja, az az egyik módja annak, hogy ne nézzen szembe a problémákkal. Így akarják legitimálni a jelenlegi elosztási modellt, amely szerint egy kisebbség úgy véli, joga van ahhoz, hogy olyan arányban fogyasszon, amelyet lehetetlen lenne általánossá tenni, mert a bolygó be sem tudná fogadni egy ilyen fogyasztás hulladékát. Azt is tudjuk, hogy az előállított élelmiszerek megközelítőleg egyharmadát eltékozoljuk, és „ételt kidobni olyan, mintha a szegények asztaláról lopnánk”.²⁹ Akárhogy

²⁸ Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa: *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma*, 483. [Magyar kiadás: Szent István Társulat, Budapest 2007.]

²⁹ *Katekézis* (2013. június 5.): *Insegnamenti* 1/1 (2013) 280.

is, az biztos, hogy nemzeti és globális szinten egyaránt figyelmet kell fordítani a lakosság egyenlőtlen területi eloszlására, mert a növekvő fogyasztás bonyolult regionális helyzetekhez vezet a környezetszennyezéssel, szállítással, hulladékkezeléssel, erőforrás-vesztéssel, életszínvonallal összefüggő problémák összekapcsolódása miatt.

51. Az egyenlőtlenség nemcsak egyéneket, hanem egész országokat érint, és ez arra kötelez minket, hogy nemzetközi kapcsolatokra kiterjedő etikában gondolkodjunk. Létezik ugyanis egy valódi „ökológiai adósság”, különösen Észak és Dél között, amely ökológiai következményekkel járó kereskedelmi egyenlőtlenségekkel, valamint a természeti erőforrások egyes országok által hosszú időn keresztül történő aránytalan felhasználásával áll kapcsolatban. Egyes nyersanyagok kivitele az iparosodott Észak piaci igényeinek kielégítésére olyan helyi károkat okozott, mint a higanyszennyezés az aranybányákban vagy a kén-dioxid a rézbányákban. Különösen sürgető feladat annak kiszámolása, hogyan lehet felhasználni az egész bolygó környezeti terét a két évszázad alatt felgyülemlett gáz-halmazállapotú hulladékok elhelyezésére, melyek olyan helyzetet teremtettek, amely most a világ minden országát érinti. A néhány gazdag ország hatalmas fogyasztása által okozott felmelegedés kihat a föld legszegényebb helyeire, különösen Afrikában, ahol a szárazsággal párosuló hőmérséklet-emelkedés katasztrofális hatással van a mezőgazdasági termelésre. Ehhez jönnek azok a károk, amelyeket a szilárd és folyékony mérgező hulladékoknak a fejlődő országokba történő kivitele, valamint azoknak a vállalatoknak a környezetszennyező tevékenysége okoz, amelyek olyasmit csinálnak a kevésbé fejlett országokban, amit nem tehetnek meg az őket pénzelő országokban: „Megállapítjuk, hogy gyakran az így működő vállalatok multinacionálisak, amelyek azt csinálják itt, ami tilos nekik a fejlett országokban vagy az úgynevezett első világ országaiban. Amikor beszüntetik tevékenységüket és eltávoznak, általában óriási emberi és környezeti gondokat hagynak maguk mögött, mint például a munkanélkü-

liség, elnéptelenedett városok, kimerült természeti erőforrások, kiirtott erdők, lezüllesztett helyi mezőgazdaság és állattenyésztés, kráterek, legyalult dombok, szennyezett folyók és néhány már fenntarthatatlan szociális intézmény.”³⁰

52. A szegény országok külső adóssága ellenőrzési eszközzé vált, de nem történik ugyanez az ökológiai adóssággal. A fejlődő országok, ahol a bioszféra legfontosabb tartalékai találhatóak, különböző módokon továbbra is szolgálják a gazdagabb országok fejlődését, saját jelenük és jövőjük kárára. A szegények földje Délen gazdag és kevésbé szennyezett, de ők nem válhatnak a javak és erőforrások tulajdonosává, hogy kielégíthessék alapszükségeiket, mert a kereskedelmi kapcsolatok és a tulajdonszerkezet viszárs rendszere megakadályozza őket ebben. A fejlett országoknak hozzá kell járulniuk ezen adósság törlesztéséhez azáltal, hogy jelentős mértékben korlátozzák a nem megújuló energia fogyasztását, és anyagilag segítik a leginkább rászoruló országokat a fenntartható fejlődés irányvonalainak és programjainak megvalósításában. A legszegényebb térségeknek és országoknak kevesebb lehetőségük van új modellek átvételére, hogy csökkenthessék a környezetszennyezés káros hatásait, mert nincs meg a szaktudásuk a szükséges eljárások kifejlesztésére és nem tudják fedezni a költségeket. Ezért azt állandóan világosan kell látnunk, hogy az éghajlatváltozásért *megkülönböztetett felelősséggel* tartozunk, és – miként az Amerikai Egyesült Államok püspökei mondták – itt az ideje, hogy „különösképpen a szegények, a gyengék és a sebezhetők szükségleteivel foglalkozzunk egy olyan vitában, amelyben gyakran a hatalmasok érdekei voltak előtérben”.³¹ Meg kell erősíteniünk annak tudatát, hogy egyetlen emberi család vagyunk.

³⁰ Patagonia-Comahue térség (Argentína) püspökei, *Karácsonyi üzenet* (2009. december), 2.

³¹ Amerikai Egyesült Államok Katolikus Püspöki Konferenciája, *Global Climate Change: A Plea for Dialogue, Prudence and the Common Good* [Globális éghajlatváltozás: Előterjesztés a párbeszéd, az előrelátás és a közjó érdekében] (2001. június 15.).

Nincsenek olyan politikai vagy társadalmi határok, korlátok, amelyek megengednék, hogy elszigetelődjünk, s épp ezért nincs hely a közömbösség globalizációja számára sem.

VI. A válaszok gyengesége

53. Ezek a helyzetek okozzák földnővérünk fájdalmas sóhajtozását, amely összekapcsolódik a világ elhagyottjainak sóhajtozásával, és kiáltása irányváltást követel tőlünk. Sosem bántottuk annyira közös otthonunkat és sosem okoztunk neki annyi sérülést, mint az utóbbi két évszázadban. De arra kaptunk meghívást, hogy az Atyaisten eszközei legyünk abban, hogy bolygónk olyan legyen, amilyenek ő megálmodta, amikor megteremtette, és megfeleljen az ő tervének, amellyel békét, szépséget és teljességet akar adni neki. A probléma az, hogy még nem rendelkezünk a szükséges kultúrával ahhoz, hogy szembenézzünk ezzel a válsággal, és még el kell terjednie annak a vezetői magatartásnak, amely úgy jelöli ki az irányvonalakat, hogy közben igyekszik kielégíteni a ma élő nemzedékek igényeit - mindenkit beleértve - anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő nemzedékeket. Létre kell hozni egy olyan szabályozási rendszert, amely rögzíti az abszolút határértékeket és biztosítja az ökoszisztémák védelmét, még mielőtt a műszaki-gazdasági paradigmából eredő új hatalmi formák teljesen félresöprik nemcsak a politikát, hanem a szabadságot és az igazságosságot is.

54. Figyelemreméltó a nemzetközi politikai válasz gyengesége. A politika alávétettsége a technológiának és a pénzvilágnak világosan látszik a környezetvédelmi csúcstalálkozók kudarcából. Túl sok a saját érdek, és a gazdasági érdekek nagyon könnyen elérik, hogy fölébe kerüljenek a közjónak, és meghamisítsák az információkat azért, hogy terveiket ne érje hátrány. Ebben az összefüggésben az *Aparecidai dokumentum* azt követeli, hogy „a természeti erőforrásokba való beavatkozások során ne a gazda-

sági csoportok érdekei érvényesüljenek, hiszen ezek a csoportok esztelenül tönkreteszik az életforrásokat”.³² A gazdaság és a technika közötti szövetség végeredményben figyelmen kívül hagyja mindazt, ami nem szolgálja közvetlen érdekeiket. Ilyen körülmények között csak néhány felszínes szónoklatot, elszigetelt emberbaráti tettet és a környezetre való odafigyelés felmutatására irányuló erőfeszítést lehet várni, de valójában a társadalmi szervezetek bármely kísérletét a dolgok megváltoztatására romantikus álmodozók által okozott kellemetlenségnek vagy leküzdendő akadállynak fogják tartani.

55. egyes országok viszont lépésről lépésre jelentős fejlődést mutatnak, hatékonyabb ellenőrzési rendszert alakítanak ki és őszintébb küzdelmet folytatnak a korrupció ellen. Nőtt a lakosság ökológiai érzékenysége, noha ez nem elég ahhoz, hogy megváltoztassa a káros fogyasztási szokásokat, amelyek – úgy látszik – nem eltűnnek, hanem terjednek és szaporodnak. Hogy csak egy egyszerű példát említsünk: egyre többen használnak légkondicionálót, és a azok kapacitása is egyre növekszik. A piac, amely azonnali haszonra törekszik, tovább gerjeszti a keresletet. Ha valaki kívülről figyelné a bolygó társadalmát, elképedve látná ezt az olykor öngyilkosnak tűnő magatartást.

56. A gazdasági hatalmak folytatják a mostani világrendszer igazolását, amelyben a spekuláció és az anyagi haszon hajszolása áll első helyen; ezek pedig általában figyelmen kívül hagyják az összefüggéseket, valamint az emberi méltóságra és a környezetre gyakorolt hatásokat. Így világosan megmutatkozik, hogy a környezet pusztulása, valamint az emberi és etikai hanyatlás szorosan összefügg. Sokan azt fogják mondani, nem tudnak arról, hogy erkölcstelen cselekedeteket hajtanának végre, mert a folyamatos szétszórtság elveszi bátorságunkat, hogy tudomást vegyünk a vi-

³² Latin-Amerikai és Karib-szigeteki Püspökök V. Általános Gyűlése, *Aparecidai dokumentum* (2007. június 29.), 471.

lág korlátozott és véges voltáról. Ezért ma „az, ami törékeny – mint például a környezet –, védtelen marad az istenített piac abszolút szabállyá alakított érdekeivel szemben”.³³

57. Előre látható, hogy bizonyos erőforrások kimerülése miatt új háborúknak kedvező helyzet áll elő, amelyeket a jogos visszakövetelés álcájával lepleznek. A háború mindig súlyosan károsítja a környezetet és a lakosság kulturális gazdagságát, a kockázatok pedig óriásira nőnek, ha a nukleáris és a biológiai fegyverekre gondolunk. „A kémiai, bakteriológiai és biológiai fegyvereket tiltó nemzetközi egyezmények ellenére a tény az, hogy a laboratóriumi kutatások tovább folytatódnak olyan támadófegyverek kifejlesztésére, amelyek képesek felborítani a természeti egyensúlyt.”³⁴ Nagyobb odafigyelésre van szükség a politika részéről azoknak az okoknak a megelőzésére és kiküszöbölésére, amelyek új háborús konfliktusokhoz vezethetnek. De a pénz világához kötődő hatalom az, ami leginkább ellenáll ennek az erőfeszítésnek, a politikai elképzeléseket pedig általában nem nagy távlatokban fogalmazzák meg. Miért akarna ma bárki is megtartani egy olyan hatalmat, amelyre csak amiatt fognak emlékezni az emberek, hogy képtelen volt beavatkozni, amikor sürgős és szükséges lett volna?

58. Bizonyos országokban már láthatók pozitív eredmények a környezetvédelem terén, ezek közé tartozik például a hosszú évtizedekig szennyezett folyók megtisztítása, vagy őserdők regenerálódása, tájak megszüpítése környezetjavító munkálatokkal, nagy esztétikai értékű építkezési tervek, illetve az előrelépés a nem szennyező energiatermelésben vagy a tömegközlekedés javításában. Ezek az intézkedések nem oldják meg a globális problémákat, de igazolják, hogy az ember még mindig képes a pozitív

³³ *Evangelii gaudium* apostoli buzdítás (2013. november 24.), 56: AAS 105 (2013) 1043. [Magyar kiadás: Szent István Társulat, Budapest 2014, 37.]

³⁴ II. János Pál pápa: *Üzenet a béke világnapjára 1990-ben*, 12: AAS 82 (1990) 154. [Magyar kiadás: *Felelőségünk a teremtett világért. Egyházi dokumentumok az ökológiai válságról*, Védegyelet, Budapest 2004, 36.]

beavatkozásra. Mivel arra teremtetett, hogy szeressen, lehetőségeinek határai között szükségképpen nagylelkűségről, szolidaritásról és gondoskodásról árulkodó gesztusok fakadnak belőle.

59. Ugyanakkor terjedőben van egy felületes vagy látszólagos ökológia, amely megerősít egy bizonyos tespedtséget és meggondolatlan felelőtlenséget. Miként a bátor döntéseket követelő mély válságkorszakokban előfordulni szokott, gyakran azt gondoljuk, hogy nem is biztos, ami éppen történik. Ha a környezetszennyezés és a pusztulás néhány látható jelén kívül csak a felszín nézünk, úgy tűnhet, a gondok nem is olyan súlyosak, és a bolygó hosszú ideig megmaradhat a jelenlegi körülmények között. Ez az elkerülő viselkedésmód segít minket abban, hogy folytassuk életstílusunkat, megtartsuk termelési és fogyasztási szokásainkat. Ily módon éri el ügyesen az ember, hogy folytathassa összes önpusztító, káros szokását: igyekszik észre sem venni őket, küzd, hogy ne kelljen elismerni őket, halogatja a fontos döntéseket, úgy tesz, mintha mi sem történne.

VII. Vélemények különbözősége

60. Végezetül elismerjük, hogy a mostani helyzettel és a lehetséges megoldásokkal kapcsolatban többféle elképzelés és gondolkodási irány is megfogalmazódott. Az egyik végletet azok képviselik, akik minden áron fenntartják a haladás mítoszát, és azt mondják, hogy az ökológiai problémák egyszerűen megoldhatók lesznek új technikai alkalmazásokkal, nincs szükség erkölcsi megfontolásokra vagy alapvető változtatásokra. A másik véglethez azok tartoznak, akik szerint az emberi lény bármilyen beavatkozással csak fenyegetést jelenthet és csak árthat a világ ökoszisztémájának, ezért csökkenteni kellene jelenlétét a bolygón, és meg kellene akadályozni mindenféle beavatkozását. E két véglet között kellene megfogalmaznunk a közös gondolkodás segítségével a lehetséges jövőbeli forgatókönyveket, hiszen a megoldásnak

nem csak egyetlen módja lehetséges. Ez azt eredményezné, hogy a különböző elképzelések párbeszédet kezdhethetnének egymással, hogy átfogó válasz születhessen.

61. Sok konkrét téma van, amelynek kapcsán az Egyháznak nincs oka arra, hogy döntő szóval álljon elő; úgy véli, meg kell hallgatnia és elő kell segítenie a tudósok közötti őszinte vitát, és tiszteltben kell tartania a véleménykülönbségeket. De elég, ha csak őszintén rápillantunk a valóságra, és láthatjuk, mily nagyon pusztul közös otthonunk. A remény annak felismerésére hív bennünket, hogy mindig van kiút, mindig változtathatunk az irányon, és mindig tehetünk valamit, hogy megoldjuk a problémákat. Úgy tűnik azonban, hogy a változások és a pusztulás nagy sebessége miatt egy fordulópontra tünetei észlelhetők, amelyek regionális természeti katasztrófákban és társadalmi - köztük gazdasági - válságokban mutatkoznak meg; a világ problémáit ugyanis nem lehet egymástól elszigetelten vizsgálni vagy megérteni. Vannak térségek, amelyek már különösen veszélyeztetettek, és mindenféle végzetes jóslattól függetlenül tény, hogy a világ jelenlegi rendszere több szempontból fenntarthatatlan, mert nem gondolunk többé az emberi cselekvés céljaira: „Ha végigtekintünk bolygónk térségein, rögtön észrevesszük, hogy az emberiség csalódást okozott Isten várakozásainak.”³⁵

³⁵ Uő, *Katekézis* (2001. január 17.), 3: *Insegnamenti* 24/1 (2001) 178.

MÁSODIK FEJEZET

A TEREMTÉS EVANGÉLIUMA

62. Miért illeszték ebbe a minden jóakarátú embernek szánt dokumentumba olyan fejezetet, amely hitbéli meggyőződésekre vonatkozik? Tudatában vagyok annak, hogy a politika és a gondolkodás területén vannak olyanok, akik határozottan elvetik egy Teremtő gondolatát, vagy olyannyira irrelevánsnak tekintik, hogy az irracionális területére számúzik azt a gazdagságot, amelyet a vallások nyújthatnak egy átfogó ökológia és az emberiség teljes fejlődése számára. Az is előfordul, hogy egyfajta szubkultúrának tekintik a vallásokat, amelyet egyszerűen csak el kell tűrni. A tudomány és a vallás azonban, melyek a valóság két különböző megközelítését nyújtják, intenzív és mindkettőjük számára gyümölcsöző párbeszédet kezdenek egymással.

I. A hit által felkínált fény

63. Ha figyelembe vesszük a környezeti válság bonyolultságát és szerteágazó okait, el kell ismernünk, hogy a megoldások nem származhatnak a valóság egyetlen értelmezési és alakítási módjából. Oda kell fordulnunk a népek kulturális gazdasága, a művészet és a költészet, a belső élet és a lelkiesség felé is. Ha valóban olyan ökológiát akarunk kialakítani, amely lehetővé teszi, hogy mindent helyreállítsunk, amit tönkretettünk, akkor egyetlen tudományágot és a bölcsesség egyetlen formáját, így a saját nyelvezetét használó vallásit sem szabad figyelmen kívül hagyni. Ezenkívül a Katolikus Egyház nyitott a filozófiai gondolkodással folytatott párbeszédre, ez pedig lehetővé teszi számára, hogy a hit és az ész között létrehozza a szintézis különböző formáit. Ami a szociális kérdéseket illeti, ez látható az Egyház társadalmi tanításának fejlődéséből.

désében, amelynek az új kihívásokkal való szembenézés révén mindig gazdagodnia kell.

64. Ezen túlmenően, bár ez az enciklika mindenkivel párbeszédet kezdeményez, hogy közösen keressük a szabadulás útjait, a kezdetektől meg akarom mutatni, hogyan nyújtanak a hitbeli meggyőzések a keresztényeknek – és részben más hívőknek is – erős motivációkat a természettel és a legtörékenyebb testvéreinkkel való törődéshez. Ha az embereket már pusztán az a tény, hogy emberek, arra indítja, hogy gondozzák a környezetet, amelyhez tartoznak, „a keresztényeknek különösen is tudatosítaniuk kell magukban, hogy a teremtett világon belüli megbízásuk, a természettel és a Teremtővel szembeni kötelességeik hitük részét képezik.”³⁶ Ezért az emberiség és a világ javát szolgálja, ha mi, hívők jobban felismerjük meggyőződéseinkből fakadó ökológiai kötelezettségeinket.

II. A bibliai elbeszélések bölcsessége

65. Anélkül, hogy a teremtésről szóló egész teológiát megismételnénk, azt kérdezzük, mit mondanak nekünk a nagy bibliai elbeszélések az ember világhoz fűződő viszonyáról. A Teremtés könyvében a teremtés művének első elbeszélésében Isten terve magában foglalja az emberiség megteremtését. Az emberi lény megteremtése után a szöveg azt mondja: „Isten látta, hogy *nagyon jó* mindaz, amit alkotott” (*Ter 1,31*). A Biblia azt tanítja, hogy minden emberi lény szeretetből, Isten képére és hasonlóságára teremtett (vö. *Ter 1,26*). Ez a kijelentés rámutat minden *emberi személy* végtelen méltóságára, aki „nem csupán valami, hanem valaki. Képes arra, hogy megismerje önmagát, uralkodjék önmagán, szabadon odaajándékozza önmagát és közösségre lép-

³⁶ II. János Pál pápa, *Üzenet a béke világnapjára 1990-ben*, 15: AAS 82 (1990) 156. [Magyar kiadás: *Felelősségünk a teremtett világért. Egyházi dokumentumok az ökológiai válságról*, Védegyelet, Budapest 2004, 38.]

jen más személyekkel.”³⁷ Szent II. János Pál arra emlékeztetett, hogy az a különleges szeretet, amellyel a Teremtő minden egyes emberi lényt szeret, végtelen méltósággal ruházza fel.³⁸ Akik elszántan védelmeyik az emberek méltóságát, a keresztény hitben megtalálhatják a legmélyebb érveket ehhez az elkötelezettséghez. Milyen csodálatos az a bizonyosság, hogy egyetlen ember élete sem vész el reménytelen káoszban, olyan világban, amelyet a pusztá véletlen vagy értelmetlenül ismétlődő körforgás irányít! A Teremtő mindannyiunknak mondhatja: „Mielőtt megalkottalak anyád méhében, már ismertelek” (*Jer 1,5*). Isten szívében fogantattunk, és ezért „mindnyájan Isten egy-egy gondolatának gyümölcse vagyunk. Mindnyájan akartak, mindnyájan szeretettek, mindnyájan szükségesek vagyunk.”³⁹

66. A Teremtés könyvében található teremtéselbeszélések szimbolikus és narratív nyelvezetükkel mély tanításokat fogalmaznak meg az emberi létről és az ember történelmi valóságáról. Ezek a történetek arról szólnak, hogy az emberi létezés három, egymással szorosan összefüggő alapvető kapcsolaton, az Istennel, a felebaráttal és a földdel való kapcsolaton alapszik. A Szentírás szerint a három életfontosságú kapcsolat megszakadt, de nemcsak külsőleg, hanem bennünk is. Ez az elszakadás a bűn. A Teremtővel, az emberekkel és az egész teremtéssel való összhangot leromboltuk azáltal, hogy megpróbáltuk elfoglalni Isten helyét, és megtagadtuk, hogy korlátozott lényeknek ismerjük el magunkat. Ez eltorzította az embernek azt a megbízását is, hogy „uralkodjon” a földön (vö. *Ter 1,28*), hogy „művelje és őrizze” azt (vö. *Ter 2,15*). Ennek eredményeként az ember és a természet közötti eredetileg harmonikus viszony ellenségessé vált (vö. *Ter 3,17-19*). Ezért fontos felfigyelnünk arra, hogy az összhangot, amelyet Assisi Szent Ferenc megélt minden teremtménnyel, úgy értelmezték,

³⁷ *A Katolikus Egyház Katekizmusa*, 357.

³⁸ Vö. *Angelus* (1980. november 16.): *Insegnamenti* 3/2 (1980) 1232.

³⁹ XVI. Benedek pápa, *Szentbeszéd a péteri szolgálat ünnepélyes megkezdésekor bemutatott szentmisén* (2005. április 24.): AAS 97 (2005) 711.

mint ennek a szakadásnak a gyógyítását. Szent Bonaventura azt mondta, hogy a minden teremtménnyel megélt egyetemes kien-gesztelődés által Ferenc valamiképpen visszatért a kezdeti ártat-lanság állapotába.⁴⁰ E modelltől eltávolodva ma teljes romboló erejével megnyilvánul a bűn a háborúkban, az erőszak és bántalmazás különböző formáiban, a leggyengébbek magukra hagyásában, a természet elleni támadásokban.

67. Nem mi vagyunk Isten. A föld létezett már előttünk, és mi ajándékba kaptuk. Ez a tény lehetővé teszi azt, hogy válaszoljunk egy vádra, amelyet a zsidó-keresztény felfogással szemben megfogalmaztak: azt mondták, hogy mivel a Teremtés könyvének elbeszélése arra hívja az embert, hogy „uralkodjon” a földön (vö. *Ter 1,28*), ez hozzájárult a természet könyörtelen kizsákmányolásához, mert az embert uralkodó és pusztító lényként mutatja be. Ez nem helyes értelmezése a Bibliának, az Egyház nem így érti azt. Ha igaz is, hogy néha mi, keresztények helytelenül értelmeztük a Szentírást, ma határozottan el kell utasítanunk azt, hogy a többi teremtmények feletti abszolút uralkodásra lehessen következtetni abból, hogy az ember Isten képére teremtett és azt a megbízást kapta, hogy uralkodjon a földön. Fontos, hogy a bibliai szövegeket a hozzájuk tartozó szövegösszefüggésben, megfelelő hermeneutikával olvassuk, és arra is emlékezzünk, hogy a világ kertjét művelni és őrizni kaptunk meghívást (vö. *Ter 2,15*). A „művelni” jelentése: megmunkálni, felszántani vagy dolgozni rajta, az „őrizni” jelentése pedig: megvédeni, gondozni, megővni, fenntartani, figyelemmel kísérni. Ez egymás iránti felelős viszonyt jelent az ember és a természet között. Minden közösség kivetheti a föld javaiból, amire szüksége van az életben maradáshoz, de kötelessége meg is védeni és biztosítani termékenysége folyamatosságát a jövőbeli nemzedékek számára. Mert végeredményben „az Úré a föld” (*Zsolt 24,1*), övé „a föld és minden, ami rajta van” (*MTörv 10,14*). Ezért Isten megtagad minden abszolút birtoklásra irányuló

⁴⁰ Vö. *Legenda maior*, VIII, 1: FF 1134. [Magyar kiadás: *Szent Ferenc élete (Legenda maior)*, Szent István Társulat, Budapest 2015, 109.]

igényt: „A földet nem lehet eladni véglegesen, mert enyém a föld, ti csak jövevények és vendégek vagytok nálam” (*Lev 25,23*).

68. Ez a felelősség a földdel szemben, mely Istené, megkívánja, hogy az értelemmel felruházott emberi lény tiszteletben tartsa a természet törvényeit és a kényes egyensúlyt az élőlények között, melyek e világon élnek, mert „ő [Isten] parancsolt, és azok létrejöttek, felállította őket mindörökre, és el nem múló törvényt szabott nekik” (*Zsolt 148,5b-6*). Ezért a bibliai törvényhozás arra is figyel, hogy olyan szabályokat adjon az embernek, amelyek nemcsak a többi emberi lényhez, hanem a többi élőlényhez fűződő kapcsolatát is szabályozzák: „Ha látod, hogy testvéred számára vagy ökre összecsuklik az úton, ne maradj tétlen. (...) Ha útközben meglátsz a fán vagy a földön egy madárfészket, amelyben fiókák vagy tojások vannak, s az anyamadár rajta ül a fiókákon vagy a tojásokon, ne fogd meg az anyamadarat a fiókákkal együtt” (*MTörv 22,4.6*). Ehhez hasonlóan a hetedik napon való megpihenés előírása nemcsak az embert szolgálja, hanem azt is, „hogy ökröd és szamarad is pihenjen” (*Kiv 23,12*). Láthatjuk tehát, hogy a Szentírás nem engedi meg a zsarnoki antropocentrizmust, amely figyelmen kívül hagyja a többi teremtményt.

69. Míg a dolgokat felelősen felhasználhatjuk, el kell ismernünk, hogy a többi élőlénynek önértéke van Isten előtt, és „már pusztán létükkel is áldják és dicsőítik őt”,⁴¹ mert az Úr örül az ő műveinek (vö. *Zsolt 104,31*). Pontosán azért, mert az embernek egyedülálló méltósága van és értelemmel van felruházva, tiszteletben kell tartania a teremtményeket, belső törvényeikkel együtt, mivel „az Úr bölcsességgel alapította meg a földet” (*Péld 3,19*). Ma az Egyház nem mondja azt leegyszerűsítve, hogy a többi teremtmény teljesen alá van rendelve az ember érdekének, mintha nem lenne önértékük, mi pedig tetszésünk szerint rendelkezhetnénk velük. Ezért Németország püspökei azt tanítják, hogy a többi teremtmény

⁴¹ *A Katolikus Egyház Katekizmusa*, 2416.

mény vonatkozásában „a lét elsőbbségéről beszélhetnénk a *basznossággal* szemben”.⁴² A *Katekizmus* nagyon világosan és nyomatékosan megkérdőjelezi azt, ami torzult emberközpontúság lenne: „Minden egyes teremtménynek megvan a maga jósága és tökéletessége. (...) A különféle teremtmények Isten adta tulajdonságaikkal – mindegyik a maga módján – egy sugárnyit tükröz Isten végtelen bölcsességéből és jóságából. Ezért az embernek tisztelnie kell minden teremtmény saját jóságát, hogy elkerülje a dolgok rendetlen használatát.”⁴³

70. A Káinról és Ábelről szóló elbeszélésben azt látjuk, hogy a féltékenység készíti Káint a legnagyobb igazságtalanság elkövetésére testvérével szemben. Ez viszont azzal jár, hogy megszakad a kapcsolat Káin és Isten, valamint Káin és a föld között, melyről kiűzetett. Ezt az Isten és Káin között lezajló drámai beszélgetés foglalja össze. Isten megkérdezi: „Hol van Ábel, a testvéred?” Káin azt válaszolja, hogy nem tudja. Isten azonban tovább kérdezi: „Mit tettél? Testvéred vére felkiált hozzám a földről. Ezért átkozott leszel, és bujdosni fogsz a földön” (*Ter 4,9-11*). Ha elhanyagolom a feladatomat, hogy ápoljam és fenntartsam a megfelelő kapcsolatot a mellettem élővel, akiről kötelességem gondoskodni és akit kötelességem megvédeni, akkor lerombolom az önmagamhoz, a többiekhez, az Istenhez és a földhöz fűződő belső kapcsolatomat. A Szentírás azt mondja, hogy amikor az emberek elhanyagolják ezeket a kapcsolatokat, amikor az igazságosság már nem érvényesül a földön, akkor minden élet veszélyben van. Ez az, amit a Noéről szóló elbeszélés tanít nekünk: Isten azzal fenyeget, hogy elpusztítja az emberiséget, mivel az folyton képtelennek bizonyul arra, hogy az igazságosság és a béke követelményeihez felnőve éljen: „Elhatároztam, hogy elpusztítok minden

⁴² Német Püspöki Konferencia, *Zukunft der Schöpfung – Zukunft der Menschheit. Erklärung der Deutschen Bischofskonferenz zu Fragen der Umwelt und der Energieversorgung* [A teremtés jövője – Az emberiség jövője. A Német Püspöki Konferencia nyilatkozata a környezet és az energiaellátás kérdéseiről] (1980), II, 2.

⁴³ *A Katolikus Egyház Katekizmusa*, 339.

emberi lényt a földön, mivel miattuk a föld megtelt gonoszsággal” (*Ter 6,13*). Ezekben az oly régi elbeszélésekben, melyek mély szimbolikus jelentésekkel vannak teli, már jelen van egy korszerű meggyőződés, mégpedig az, hogy minden összefügg mindennel, a saját életünk és a természethez fűződő kapcsolataink igazi gondozása pedig elválaszthatatlan a testvéri szeretettől, az igazságosságtól és a másokhoz való hűségtől.

71. Bár „a gonoszság elterjedt a föld színén” (*Ter 6,5*) és Isten „megbánta, hogy embert teremtett a földön” (*Ter 6,6*), mégis úgy döntött, hogy Noén keresztül, aki feddhetetlen és igaz maradt, megnyitja a menekülés új útját. Így új lehetőséget adott az emberiségnek az újrakezdésre. Ha van egyetlen jó ember, az már elég, hogy feléledjen a remény! A bibliai hagyomány világosan leszögezi, hogy ez a helyreállítás magával hozza a Teremtő keze által a természetbe írt ritmusok újrafelfedezését és tiszteletben tartását. Ezt láthatjuk például a *sabbatra* vonatkozó törvényben. A hetedik napon Isten megpihent minden munkálkodása után. Isten megparancsolta Izraelnek, hogy minden hetedik napon pihenőnapot, *sabbatot* tartson (vö. *Ter 2,2-3; Kiv 16,23; 20,10*). Sőt, bevezette a sabbatévet is Izrael népe és a föld számára: minden hetedik évben (vö. *Lev 25,1-4*) teljes nyugalmat adtak a földnek, nem vetették be, és csak annyit gyűjtöttek be, amennyi nélkülözhetetlen volt az életben maradáshoz és a vendéglátáshoz (vö. *Lev 25,4-6*). Végül pedig hét évhét elteltével, vagyis negyvenkilenc év után jubileumi évet tartottak, az egyetemes elengedés évét és „a birtok felszabadításáét minden rajta élő számára” (*Lev 25,10*). E törvények meghozatalának az volt a célja, hogy biztosítsa az egyensúlyt és az igazságosságot az embernek a többiekhez, valamint ahhoz a földhöz fűződő kapcsolatában, amelyen élt és dolgozott. Ugyanakkor annak elismerése is volt, hogy a föld ajándéka gyümölcseivel együtt az egész néphez tartozik. Azoknak, akik megművelték és gondozták a területet, meg kellett osztaniuk annak gyümölcseit, különösen a szegényekkel, az özvegyekkel, az árvákkal és az idegenekkel: „Amikor majd aratjátok

földetek termését, ne vágjátok le a föld színéig. Ne szedd össze aratás után az ottmaradt kalászokat, ne böngészd át szőlőtőkédet, és ne szedegesd fel a fürtről lehullott szemeket. Hagyd ott a szegényeknek és az idegeneknek” (*Lev 19,9-10*).

72. A zsolttárok gyakran buzdítják az embert, hogy dicsérje a teremtő Istent: „Ő teremtette a földet a vizek fölé, mert szeretete örökké tart” (*Zsolt 136,6*). De a többi teremtményt is biztatják, hogy dicsérjék: „Dicsérjétek, nap és hold, dicsérjétek, fénylő csillagok! Dicsérjétek, egek egei, dicsérjétek, minden vizek az ég felett! Dicsérjék az Úr nevét, mert az ő parancsára lettek!” (*Zsolt 148,3-5*). Nemcsak Isten erejének köszönhetően, hanem az ő színe előtt és vele együtt létezünk. Ezért imádjuk őt.

73. A próféták írásai arra hívják az embert, hogy a nehéz pillanatokban a világmindenséget teremtő, hatalmas Isten szemléléséből merítsen erőt. Isten végtelen hatalma nem arra indít minket, hogy elmeneküljünk atyai gyöngédségétől, mert őbenne a simogató szeretet és az erélyesség egyszerre van jelen. Minden egészséges spiritualitás feltételezi ugyanis az isteni szeretet befogadását és az Úr bizalommal teli imáadását az ő végtelen hatalmáért. A Szentírásban Isten, aki megszabadít és megvált, ugyanaz, mint aki a világmindenséget megteremtette, és Istennek ez a kétféle cselekvésmódja szorosan és elválaszthatatlanul összetartozik: „Ó, Uram! Te alkottad az eget és a földet nagy hatalmaddal és kinyújtott karoddal. Neked semmi sem lehetetlen. (...) Kivezeted népedet, Izraelt Egyiptom földjéről jelekkel és csodatettekkel” (*Jer 32,17.21*). „Örökkévaló Isten az Úr, ő teremtette a föld határait. Nem lankad és nem fárad el, bölcsessége kifürkészhetetlen. Erőt ad a fáradtagnak, és gyámolítja a kimerültet” (*Iz 40,28b-29*).

74. A babiloni fogság tapasztalata lelki válságba sodorta a népet, ami az Istenbe vetett hit elmélyüléséhez vezetett, s így előtérbe került az ő teremtő mindenhatósága, amely szerencsétlen helyzetben reményének megtalálására buzdította a népet. Évszázadok

kal később, egy másik próbatétel és üldöztetés alkalmával, amikor a Római Birodalom próbálta érvényesíteni abszolút uralmát, a hívők úgy találták meg ismét vigaszukat és reményüket, hogy növekvő bizalommal fordultak a mindenható Istenhez, és így énekeltek: „Nagyok és csodálatosak műveid, Urunk, mindenható Istenünk, igazságosak és igazak útjaid” (*Jel 15,3*). Ha meg tudta teremteni a világot a semmiből, akkor képes beavatkozni is ebbe a világba, és le tudja győzni a rossz bármely formáját. Az igazságtalanság tehát nem legyőzhetetlen.

75. Nem képviselhetünk olyan lelkiséget, amely megfelelkezik a mindenható és teremtő Istenről. Ha így cselekszünk, a végén a világ más hatalmait fogjuk imádni, vagy magunkat tesszük az Úr helyére, és azt gondoljuk, hogy korlátokat nem ismerve lábbal taposhatjuk az általa teremtett valóságot. A legjobb módja annak, hogy az emberi lény helyét tisztázzuk, és véget vessünk azon követelésének, hogy a föld abszolút uralkodója legyen, ha ismét felmutatjuk a teremtő Atyának, a világ egyetlen birtokosának alakját. Különben az ember mindig hajlamos lesz arra, hogy saját törvényeit és érdekeit erőltesse a valóságra.

III. A világegyetem titka

76. A zsidókeresztény hagyomány számára „teremtést” mondani többet jelent, mint természetet mondani, mert a teremtés Isten szeretettervére utal, amelyben minden teremtménynek értéke és értelme van. A természetet általában olyan rendszernek tartjuk, amelyet az ember vizsgál, megért és alakít, a teremtés ellenben csak olyan ajándékként érthető, amely mindenek Atyjának nyitott kezéből származik; olyan valóság, amelyet a minket egyetemes közösségbe hívó szeretet világít meg.

77. „Az Úr szavára lettek az egek” (*Zsolt 33,6*). Ez jelzi nekünk, hogy a világ egy elhatározásból, nem pedig a káoszból vagy a vé-

letlenből származik, és ez még magasztosabbá teszi. A teremtő szó egy szabad döntést fejez ki. A világmindenség nem önkényes mindenhatóság, nem erőfitogtatás vagy önérvényesítő vágy eredményeként jött létre. A teremtés a szeretet rendjébe tartozik. Isten szeretete az alapvető oka minden teremtménynek: „Szeretsz mindent, ami van, és semmit sem utálsz abból, amit alkottál, mert ha gyűlölnél valamit, meg sem teremtetted volna” (*Bölcs 11,24*). Tehát minden teremtmény az Atya gyengéd szeretetének tárgya, ő ad neki helyet a világon. A legjelentéktelenebb létező mulandó kis élete is az ő szeretetének tárgya, és létezésének e néhány másodpercében ő veszi körül szeretettel. Nagy Szent Bazsileiosz azt mondta, hogy a Teremtő „számítás nélküli jóság”⁴⁴ is, Dante Alighieri szerint pedig „szeretet, mely mozgat napot és minden csillagot”.⁴⁵ Ezért teremtett műveiből felemelkedünk „az ő szerető irgalmasságáig”.⁴⁶

78. Ugyanakkor a zsidó-keresztény gondolkodás demitizálta a természetet. Nem hagyott fel azzal, hogy csodálja gyönyörűségéért és végtelenségéért, de már nem tulajdonított neki isteni jelleget. Ekképpen még nagyobb nyomatékot kap a kötelezettségünk vele szemben. A természethez való visszatérés nem történhet az ember szabadságának és felelősségének kárára, aki része a világnak, és kötelessége kifejleszteni képességeit, hogy megőrizze a világot, és éljen a benne rejlő lehetőségekkel. Ha felismerjük a természet értékét és törekénységét, valamint a képességeket, amelyeket a Teremtő adott nekünk, ez ma lehetővé teszi, hogy felhagyjunk a korlátlan anyagi fejlődés modern mítoszával. A törekény világ, benne egy emberi lényvel, akire Isten rábízta a róla való gondoskodást, arra hívja értelmünket, hogy ismerje fel, hogyan kellene irányítanunk, gyakorolnunk és korlátoznunk hatalmunkat.

⁴⁴ *Homília in Hexaemeron*, 1, 2, 10: PG 29, 9. [A magyar kiadásban: „túláradó jóság”: Első homília a teremtéstörténet hat napjáról: *A kappadókiai atyák*, Szent István Társulat, Budapest 1983, 52.]

⁴⁵ *Isteni színjáték. Paradicsom*, XXXIII. ének, 145.

⁴⁶ XVI. Benedek pápa, *Katekézis* (2005. november 9.), 3: *Insegnamenti* 1 (2005) 768.

79. Ebben a világmindenségben, amelyet egymással érintkezésbe lépő nyílt rendszerek alkotnak, a kapcsolat és a részvétel számtalan formáját fedezhetjük fel. Ez arra készítt minket, hogy úgy gondoljunk a mindenségre, mint ami nyitott Isten transzcendenciájára, amelyen belül működik. A hit lehetővé teszi, hogy értelmezzük annak jelentését és titokzatos szépségét, ami történik. Az emberi szabadság értelmesen hozzá tud járulni a jó irányú fejlődéshez, de új bajokat is előidézhet, új okokat adhat a szenvedésre és valódi visszaeséseket okozhat. Ez nyit teret a lenyűgöző és drámai emberi történelemnek, amely a felszabadulás, a növekedés, az üdvösség és a szeretet kibontakozásává vagy a hanyatláshoz és egymás elpusztításához vezető úttá válhat. Ezért az Egyház tevékenysége nemcsak arra igyekszik figyelmeztetni, hogy kötelességünk védelmezni a természetet, hanem arra is, hogy „mindekelőtt az embert kell megvédeni önmaga elpusztítása ellen”.⁴⁷

80. Isten azonban, aki velünk együtt akar cselekedni és számít az együttműködésünkre, arra is képes, hogy valami jót hozzon ki az általunk okozott bajokból, mert „a Szentléleknek végtelen nagy, az isteni értelemre jellemző képzelőereje van, amely a legösszekuszáltabb és legátláthatatlanabb emberi történések csomóit is képes kibogozni”.⁴⁸ Isten valamiképpen korlátozni akarta önmagát, amikor fejlesztésre szoruló világot teremtett, ahol sok minden, amit mi bajnak, veszélynek vagy szenvedés forrásának tartunk, valójában annak a szülési fájdalomnak képezi részét, amely arra készítt minket, hogy együttműködjünk a Teremtővel.⁴⁹ Ő jelen van minden dolog legmélyén, anélkül hogy korlátozná teremtménye autonómiáját, és ez is nyilvánvalóvá teszi a földi való-

⁴⁷ Uő, *Caritas in veritate* enciklika (2009. június 29.), 51: AAS 101 (2009) 687. [Magyar kiadás: *Szeretet az igazságban*, Szent István Társulat, Budapest 2009, 71.]

⁴⁸ II. János Pál pápa, *Katekézis* (1991. április 24.), 6: *Insegnamenti* 14/1 (1991) 856.

⁴⁹ A katekizmus kifejti, hogy Isten olyan világot akart teremteni, amely úton van végső tökéletessége felé, és ez magában foglalja a tökéletlenség és a fizikai rossz jelenlétét; vö. *A Katolikus Egyház Katekizmusa*, 310.

ságok valódi autonómiáját.⁵⁰ Ez az isteni jelenlét, amely biztosítja minden létező létben maradását és kibontakozását, „a teremtő tevékenység folytatása”.⁵¹ Isten Lelke elhalmozta a világegyetemet olyan belső képességekkel, amelyek lehetővé teszik, hogy magukból a dolgokból mindig valami új fakadjon: „A természet nem más, mint egyfajta művészeti ok [ratio], mégpedig az isteni művészeté, amely bele van írva a dolgokba, és amelynek köszönhetően maguk a dolgok meghatározott cél felé mozognak. Mint ha a hajóépítő mester meg tudná adni a képességet a fának, hogy az önmagát mozgatva hajó alakot vegyen fel.”⁵²

81. Az emberi lény, bár evolúciós folyamatokat is feltételez, olyan újdonságot is magával hoz, amely nem magyarázható teljes mértékben más nyílt rendszerek evolúciója alapján. Mindnyájan személyes identitással rendelkezünk, amely képes párbeszédet folytatni másokkal és magával Istennel. A gondolkodás képessége, az érvelés, a kreativitás, az értelmezés, a művészi alkotás és egyéb, máshol ismeretlen képességek olyan egyedülállóságra utalnak, amely meghaladja a fizikai és biológiai szintet. A minőségi újdonság, amelyet egy személyes lény megjelenése hoz magával az anyagi világban, feltételezi Isten közvetlen tevékenységét; egy különleges meghívást az életre, továbbá egy „Te” és egy másik „te” közötti kapcsolatra. A bibliai elbeszélések alapján az emberi lényt alanynak tekintjük, akit sosem lehet tárggyá lefokozni.

82. Ugyanakkor az is tévedés lenne, ha azt gondolnánk, hogy a többi élőlényt pusztán tárgynak kell tartanunk, melyek az emberi lény önkényuralmának vannak alávetve. Amikor a természetet

⁵⁰ Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Gaudium et spes* lelkipásztori konstitúció az Egyházzról a mai világban, 36.

⁵¹ Aquinói Szent Tamás, *Summa Theologiae* I, q. 104, art. 1, ad 4. (A magyar kiadásban: A létet adó tevékenység folytatása) [Magyar kiadás: *A teológia foglalta. Első rész (Quaestio 1-119)*, Gede Testvérek, Budapest 2002, 736.]

⁵² Uő, *In octo libros Physicorum Aristotelis expositio* [Arisztotelész Fizikájának magyarázata nyolc könyvben], lib. II, lectio 14.

semmi másnak, mint haszontárgynak fogják fel, az komoly következményekkel jár a társadalomra nézve is. Az a szemlélet, amely az erősebb önkényét támogatja, az emberek többségének óriási egyenlőtlenséget, igazságtalanságot és erőszakot jelent, mert az erőforrások azoké lesznek, akik elsőként érkeznek, vagy akiknek több hatalma van: a győztes mindent visz. Az összhang, az igazságosság, a testvériség és a béke eszménye, amelyet Jézus ajánl, épp ellentéte egy ilyen modellnek, és ezt ő így fejezte ki kora hatalmasai kapcsán: „A nemzetek fejedelmei zsarnokoskodnak a népeken, a hatalmasok pedig elnyomják őket hatalmukkal. Közöttetek ne így legyen, hanem aki közületek nagyobb akar lenni, legyen a szolgátok” (Mt 20,25-26).

83. A világegyetem úti célja Isten teljessége, amelyet a feltámadt Krisztus, az egyetemes kibontakozás tengelye már elért.⁵³ Ezzel egy újabb érvet sorakoztattunk fel arra, hogy elutasítsuk az emberi lény bármiféle zsarnoki és felelőtlen uralmát a többi teremtmény felett. A többi teremtmény végcélja nem mi vagyunk. Mindnyájan velünk együtt és rajtunk keresztül a közös végcél felé haladnak, ez pedig Isten, a maga transzcendens teljességében, ahol a feltámadt Krisztus átölel és megvilágít mindent. Az értelemmel és szeretettel felruházott embernek ugyanis, akit Krisztus teljessége vonz, az a feladata, hogy minden teremtményt visszavezessen Teremtőjéhez.

⁵³ Ebben a perspektívában helyezkedik el Pierre Teilhard de Chardin megközelítése; vö. Boldog VI. Pál pápa, *Beszéd egy gyógyszervegyészeti létesítményben* (1966. február 24.): *Insegnamenti* 4 (1966) 992-993; II. János Pál pápa, *Levél George V. Coyne-nak* (1988. június 1.): *Insegnamenti* 5/2 (2009) 60; XVI. Benedek pápa, *Szentbeszéd az esti dicséret keretében Aostában* (2009. július 24.): *Insegnamenti* 5/2 (2009), 60.

IV. Az egyes teremtmények üzenete az egész teremtés harmóniájában

84. Annak hangsúlyozása, hogy az ember Isten képmása, nem feledtetheti velünk, hogy minden teremtménynek megvan a maga szerepe, és egyik sem felesleges. Az egész anyagi világ Isten szeretetnyelve, irántunk érzett mérhetetlen szeretetéről beszél. A talaj, a víz, a hegyek: minden Isten simogatása. Istenhez fűző személyes barátságunk története mindig konkrét földrajzi térben zajlik, amely egyedülálló személyes jellé válik, és mindannyian őrzünk emlékezetünkben olyan helyeket, amelyekre visszaemlékezni nagyon jó hatással van ránk. Ha valaki hegyek között nőtt fel, vagy gyermekként leült a patak mellé inni, vagy lakónegyedének egyik terén játszott, amikor visszatér ezekre a helyekre, késztetést érez, hogy visszatérjen régi önmagához.

85. Isten írt egy csodaszép könyvet, „amelynek betűi a világon élő tömérdek teremtmény”.⁵⁴ A kanadai püspökök találóan fogalmazták meg, hogy egyetlen teremtmény sem marad kívül Isten e megnyilvánulásán: „A legszelesebb panorámától a legjelentéktelenebb életformáig a természet az ámulat és a félelem folyamatos forrása. Továbbá folyamatos kinyilatkoztatása az isteninek.”⁵⁵ Japán püspökei pedig rendkívül szuggesztív dolgot mondtak: „Aki felismeri, hogy minden teremtmény saját létezésének himnuszát énekli, az boldogan él Isten szeretetében és reményben.”⁵⁶ A teremtésnek ez a szemlélése lehetővé teszi, hogy minden dolgon keresztül felfedezzünk egyfajta tanítást, amelyet Isten közölni akar

⁵⁴ II. János Pál pápa, *Katekézis* (2002. január 30.), 6: *Insegnamenti* 25/1 (2002) 140.

⁵⁵ Kanadai Katolikus Püspöki Konferencia Szociális Ügyek Bizottsága, *You love all that exists... all things are yours, God, Lover of Life* [Minden létezőt szeretsz... minden a tiéd, életszerető Istenünk] lelkipásztori levél (2003. október 4.), 1.

⁵⁶ Japán Katolikus Püspöki Konferencia, *Reverence for Life. A Message for the Twenty-First Century* [Tisztelet az étellel szemben. Üzenet a huszonegyedik század érdekében] (2001. január 1.), 89.

velünk, mert „a teremtés szemlélése a hívő számára egyúttal egy üzenet meghallgatása, egy paradox és csendes hang meghallása.”⁵⁷ Mondhatjuk, hogy „a Szentírásban foglalt, szoros értelemben vett kinyilatkoztatás mellett isteni megnyilvánulás történik akkor is, amikor ragyog a nap és amikor leszáll az éj.”⁵⁸ Ha pedig az ember odafigyel erre a megnyilvánulásra, megtanulja felismerni önmagát a többi teremtménnyel való kapcsolatában: „Magamat fejezem ki azzal, ahogyan a világot kifejezem; saját szent voltomat kutatom, amikor próbálok megfejteni a világot.”⁵⁹

86. A világmindenség egésze a maga sokrétű kapcsolataival jobban megmutatja Isten kimeríthetetlen gazdagságát. Aquinói Szent Tamás bölcsen hangsúlyozta, hogy a sokaság és a változatosság „az első létesítő ok szándékából” áll fenn, aki azt akarta, hogy „ami az isteni jóság teremtményi tükröződéséből az egyikből hiányzik, pótolja a másik”,⁶⁰ mert „pusztán egyetlen teremtmény nem tudja megfelelőképpen megjeleníteni” az ő jóságát.⁶¹ Ezért szükségünk van arra, hogy észrevegyük a dolgok változatosságát sokrétű kapcsolataikban.⁶² Tehát jobban meg lehet érteni bármely teremtmény fontosságát és értelmét, ha Isten tervének egészében szemléljük. Így tanítja a *Katekizmus*: „A teremtmények kölcsönös függése Isten szándéka szerint való. A nap és a hold, a cédrus és a mezei virág, a sas és a veréb – az egész megszámlálhatatlan sokféleség és különbözőség arról vall, hogy egyetlen teremtmény sem elég önmagának, hogy a teremtmények csak egymástól való függésben léteznek, hogy kiegészítsék és szolgálják egymást.”⁶³

⁵⁷ II. János Pál pápa, *Katekézis* (2000. január 26.), 5: *Insegnamenti* 23/1 (2000) 123.

⁵⁸ Id., *Katekézis* (2000. augusztus 2.), 3: *Insegnamenti* 23/2 (2000) 112.

⁵⁹ Paul Ricoeur, *Philosophie de la volonté* II. *Finitude et culpabilité* [Az akarat filozófiája II. Végesség és bűnösség], Paris 2009, 216.

⁶⁰ *Summa Theologiae* I, q. 47, art. 1. [Magyar kiadás: *A teológia foglaltata. Első rész (Quaestio 1-119)*, Gede Testvérek, Budapest 2002, 355.]

⁶¹ Uo.

⁶² Vö. uo., art. 2, ad 1; art. 3. [Magyar kiadás: *A teológia foglaltata. Első rész (Quaestio 1-119)*, Gede Testvérek, Budapest 2002, 357; 358.]

⁶³ *A Katolikus Egyház Katekizmusa*, 340.

87. Amikor tudatosítjuk magunkban, hogy Isten tükröződik vissza mindenben, ami létezik, vágy ébred szívünkben, hogy imádjuk az Urat minden teremtményéért és minden teremtményével együtt, amint azt Assisi Szent Ferenc gyönyörű himnusza kifejezi:

*Áldott légy, Uram, minden teremtményeddel!
Főképp napfivér úrral,
vele világítasz nekünk, ő a nappal!
Milyen szép és nagy fénnel ragyogó:
ó, Magasságos, folyton rólad tanító!*

*Áldott légy, Uram, holdnővérért és a csillagokért,
az égre alkottad őket,
fényesnek, értékesnek és szépnek!*

*Áldott légy, Uram, szélfivérért,
a levegőért, a borús, derűs és mindenféle időért,
mellyel teremtményeidet élteted!*

*Áldott légy, Uram, víznővérért,
ki tiszta és oly hasznos, drága és alázatos!*

*Áldott légy, Uram, tűzfivérért;
az éjszakát világítod be általa,
szép és vidám, van ereje s hatalma!*⁶⁴

88. Brazília püspökei felhívták a figyelmet arra, hogy az egész természet, túl azon, hogy kinyilvánítja Istenet, az ő jelenlétének helye is. Minden teremtményben benne lakozik az ő éltető Lelke, aki a vele való kapcsolatra hív minket.⁶⁵ E jelenlét felfedezése arra késztet minket, hogy kialakítsuk magunkban az „ökológiai érelyeket”.⁶⁶ De amikor ezt mondjuk, nem felejtsük el, hogy végtelen távolság is létezik, hogy e világ dolgai nem birtokolják Isten

⁶⁴ *Cantico delle creature* [A teremtmények éneke]: *Fonti Francescane (FF)* 263.

⁶⁵ Vö. Brazília Püspökeinek Nemzeti Konferenciája, *A Igreja e a questão ecológica* [Az egyház és az ökológiai kérdés] (1992), 53-54.

⁶⁶ Uo., 61.

teljességét. Egyébként a teremtményeknek sem tennénk jót, mert nem ismernénk el saját és igazi helyüket, és végeredményben olyasmit követelnénk tőlük jogtalanul, amit a maguk kicsinységében nem tudnak megadni.

V. Az egész világot átfogó közösség

89. E világ teremtményei nem tekinthetők gazdátlan javaknak: „A teid, Uram, élet barátja” (*Bölcs 11,26*). Ez elvezet arra a meggyőződésre, hogy mivel ugyanaz az Atya teremtett minket, láthatatlan kötelékek kapcsolnak össze a világmindenség összes létezőjével, egyfajta világcsaládot alkotunk, olyan emelkedett közösséget, amely szent, szerető és alázatos tiszteletre indít minket. Szeretnék arra emlékeztetni, hogy „testi mivoltunk által Isten oly szorosán összekötött bennünket a környezetünkkel, hogy a talaj elsivatagosodása olyan, mintha mindannyian megbetegednénk; egy faj kipusztulását úgy sirathatjuk, mintha megcsonkítottak volna bennünket”.⁶⁷

90. Ez nem jelenti azt, hogy egyenlőnek tartunk minden élőlényt, és megvonjuk az embertől azt a sajátos értéket, amely egyben óriási felelősséggel jár. A föld istenítését sem jelenti, ami megfosztana minket a feladattól, hogy együttműködjünk vele és megvédjük törekénységét. Ezek az elképzelések végeredményben új egyensúlyhiányokat teremtenének, hogy elmenekülhessünk a valóság elől, amellyel szembe kell néznünk.⁶⁸ Időnként megfigyelhető egyfajta megszállottság, amellyel egyesek tagadják az emberi személy minden elsőbbségét, és olyan harcot folytatnak más fajokért, amelyet nem folytatunk az emberi lények közötti egyenlő

⁶⁷ *Evangelii gaudium* apostoli buzdítás (2013. november 24.), 215: AAS 105 (2013) 1109. [Magyar kiadás: Szent István Társulat, Budapest 2014, 126.]

⁶⁸ Vö. XVI. Benedek pápa, *Caritas in veritate* enciklika (2009. június 29.), 14: AAS 101 (2009) 650. [Magyar kiadás: *Szeretet az igazságban*, Szent István Társulat, Budapest 2009, 18–19.]

méltóság megvédéséért. Igaz, hogy törődnünk kell azzal, hogy ne bánjanak felelőtlenül a többi élőlényrel. De különösen is szóvá kellene tennünk azokat a hatalmas egyenlőtlenségeket, amelyek köztünk vannak, mert továbbra is eltűrjük, hogy egyesek azt gondolják, nagyobb méltóságuk van, mint másoknak. Észre sem vesszük már, hogy vannak, akik megalázó nyomorban tengődnek, a felemelkedés bármily lehetősége nélkül, míg mások azt sem tudják, mihez kezdjenek azzal, amijük van; öntelten hivalkodnak feltételezett fölényükkel, és akkora mennyiségű hulladékot hagynak maguk után, hogy lehetetlen lenne általánossá tenni életformájukat a bolygó tönkretétele nélkül. A gyakorlatban továbbra is elfogadjuk, hogy egyesek jobban embernek érezzék magukat másoknál, mintha több joggal születtek volna.

91. Nem lehet valódi a természet többi létezőjével való szoros egység érzése, ha egyidejűleg nincs szívünkben gyengédség, együttérzés és aggodás az emberi lényekért. Nyilvánvaló a következetlensége annak, aki harcol a kipusztulás által fenyegetett állatok kereskedelme ellen, de teljesen közömbös marad az emberkereskedelemmel szemben, nem vesz tudomást a szegényekről, vagy eltökélt szándéka, hogy elpusztítson egy másik emberi lényt, aki nem tetszik neki. Ez veszélyezteti a környezetért folytatott harc értelemét. Nem véletlen, hogy a himnuszban, amelyben Szent Ferenc dicséri Istent a teremtményekért, a következőt is hozzáfűzi: „Áldott légy, Uram, mindazokért, kik szeretetedért másoknak megbocsátanak!” Minden összefügg mindennel. Ezért a környezetért való aggodásnak egységben kell lennie az emberek iránti őszinte szeretettel és a társadalmi problémák megoldása melletti állandó elkötelezettséggel.

92. Amikor a szív valóban nyitott a világot átfogó közösségre, semmi és senki nincs kizárva ebből a testvériségből. Következésképpen az is igaz, hogy a közöny vagy a kegyetlenség a világon élő többi élőlényrel szemben valamiképpen mindig kihat arra is, ahogyan a többi emberrel bánunk. Szívünk csak egy van, és ugyanaz

a nyomorúság, amely rávesz egy állat bántalmazására, hamarosan megmutatkozik a többi személlyel való kapcsolatban is. Mindenféle kegyetlen bánásmód bármely teremtménnyel szemben „ellenkezik az emberi méltósággal”.⁶⁹ Nem gondolhatjuk, hogy valódi szeretet van bennünk, ha a valóság bármely részét kizárjuk érdeklődésünkéből: „A béke, az igazságosság és a teremtés megőrzése három egymással teljesen összekapcsolódó téma, és ezeket nem lehet egymástól elkülönítve egyenként tárgyalni, mert különben ismét visszatérnénk a valóság leegyszerűsítő szemléletéhez.”⁷⁰ Minden összefügg mindennel, és mi, emberi lények mindannyian testvérként egybekapcsolódunk egy csodálatos zarándoklásban. Összeköt bennünket az a szeretet, amellyel Isten szereti minden teremtményét, és amely minket is egybeköt – gyengéd szeretettel – napfivérrel, holdnővérrel, folyófivérrel és földanyával.

VI. A javak közös rendeltetése

93. Ma hívők és nemhívők egyetértünk abban, hogy a föld – lényegénél fogva – közös örökség, és gyümölcseinek mindenki javát kell szolgálniuk. A hívők számára ez a Teremtőhöz való hűség kérdésévé válik, mert Isten teremtette a világot mindenki számára. Ezért minden ökológiai felvetésnek szociális perspektívát is tartalmaznia kell, amely figyelembe veszi a leghátrányosabb helyzetűek alapvető jogait. A magántulajdon alárendelésének elve a javak egyetemes rendeltetésének, valamint felhasználásuk egyetemes joga a szociális magatartás „aranszabálya” és „az egész társadalmi-etikai rend legelső elve”.⁷¹ A keresztény hagyomány soha

⁶⁹ *A Katolikus Egyház Katekizmusa*, 2418.

⁷⁰ Dominikai Püspöki Konferencia, Lelkipásztori levél *Sobre la relación del hombre con la naturaleza* [Az ember természethez fűződő kapcsolatáról] (1987. január 21.).

⁷¹ II. János Pál pápa, *Laborem exercens* enciklika (1981. szeptember 14.), 19: AAS 73 (1981) 626. [Magyar kiadás: *II. János Pál megnyilatkozásai. Pápai dokumentumok 1978-2005*, I. kötet, Szent István Társulat, Budapest 2005, 172. (88. pont).]

nem ismerte el feltételnek és érinthetetlennek a magántulajdonhoz való jogot, és hangsúlyozta mindenféle magántulajdon társadalmi szerepét. Szent II. János Pál nyomatékosan emlékeztetett erre a tanításra, amikor azt mondta: „Isten – *anélkül, hogy bárkit is kizárt vagy előnyben részesített volna* – az egész emberi nemnek adta a földet, hogy valamennyi tagját éltesse.”⁷² Súlyos és kemény szavak. Hangsúlyozta, hogy „nem volna igazán emberhez méltó a fejlődés olyan típusa sem, amely nem tisztelné és nem mozdítaná elő az ember személyes és társadalmi, gazdasági és politikai jogait, valamint a népek és nemzetek jogait”.⁷³ Teljesen világosan kifejtette, hogy „az Egyház igenis védi a magántulajdonhoz való törvényes jogot, de nem kevésbé világosan azt is tanítja, hogy mindig társadalmi jelzőterhel minden magántulajdont, hogy a javak azt az általános rendeltetést szolgálják, amelyet adott nekik”.⁷⁴ Ezért kijelentette, hogy „nem felel meg Isten tervének, ha ezt az ajándékot oly módon használják, hogy jótéteményei csak keveseket segítenek”.⁷⁵ Ez komolyan megkérdőjelezi az emberiség egyik részének igazságtalan gyakorlatát.⁷⁶

94. A gazdag és a szegény egyenlő méltósággal rendelkezik, mert „mindkettőt az Úr teremtette” (*Péld 22,2*); „ő teremtette a kicsit és a nagyot” (*Bölcs 6,7*) és „felkelti napját gonoszokra is, jókra is” (*Mt 5,45*). Ennek gyakorlati következményei vannak, mint pél-

⁷² *Centesimus annus* enciklika (1991. május 1.), 31: AAS 83 (1991) 831. [Magyar kiadás: *II. János Pál megnyilatkozásai. Pápai dokumentumok 1978–2005*, I. kötet, Szent István Társulat, Budapest 2005, 788.]

⁷³ *Sollicitudo rei socialis* enciklika (1987. december 30.), 33: AAS 80 (1988) 557. [Magyar kiadás: *II. János Pál megnyilatkozásai. Pápai dokumentumok 1978–2005*, I. kötet, Szent István Társulat, Budapest 2005, 559.]

⁷⁴ *Beszéd a mexikói őslakosokhoz és földművesekhez Cuilapánban* (1979. január 29.), 6: AAS 71 (1979) 209.

⁷⁵ *Szentbeszéd a földműveseknek bemutatott szentmisén Recifében, Brazíliában* (1980. július 7.), 4: AAS 72 (1980) 926.

⁷⁶ *Vö. Üzenet a béke világnapjára 1990-ben*, 8: AAS 82 (1990) 152. [Magyar kiadás: *Felelősségünk a teremtett világért. Egyházi dokumentumok az ökológiai válságról*, Védegyelet, Budapest 2004, 34–35.]

dául az, amit Paraguay püspökei megfogalmaztak: „Minden gazdának természetes joga, hogy észszerű méretű földje legyen, ahol meg tudja teremteni otthonát, dolgozhat, hogy fenntartsa családját, és egzisztenciális biztonságban van. Biztosítani kell ezt a jogot, hogy gyakorlása ne látszólagos, hanem valóságos legyen. Ez azt jelenti, hogy a tulajdonosi címen kívül a gazdának rendelkeznie kell a technikai képzésben való részvételhez szükséges eszközökkel, hitelekkel, biztosításokkal és forgalmazási lehetőséggel.”⁷⁷

95. A természeti környezet közjó, az egész emberiség öröksége, és mindenki felelősséggel tartozik érte. Aki kisajátít valamit, csak azért teheti, hogy mindenki java érdekében kezelje. Ha nem így teszünk, lelkiismeretünket azzal a súllyal terheljük meg, hogy megtagadjuk másoktól a létezését. Ezért Új-Zéland püspökei azt a kérdést tették fel, hogy mit jelent a „Ne ölj!” parancsa, amikor „a világ népességének húsz százaléka oly mértékben fogyasztja az erőforrásokat, hogy elrabolják a szegény nemzetektől és a jövő nemzedékektől azt, amire szükségük van az életben maradáshoz”.⁷⁸

VII. Jézus tekintete

96. Jézus magáévá teszi a teremtő Istenbe vetett bibliai hitet, és egy alapvető tényt hangsúlyoz: Isten Atya (vö. *Mt 11,25*). Amikor tanítványaival beszélgetett, Jézus annak felismerésére hívta őket, hogy Isten atyai kapcsolatban van minden teremtménnyel, és megható gyengédséggel emlékeztette őket arra, hogy minden egyes alkotása fontos a szemében: „Ugye két fillérért öt verebet adnak? Isten mégsem feledkezik meg egyetlenegyről sem”

⁷⁷ Paraguayi Püspöki Konferencia, Carta pastoral *El campesino paraguayo y la tierra* [A paraguayi földműves és a föld] lelkipásztori levél (1983. június 12.), 2., 4. d.

⁷⁸ Új-zélandi Püspöki Konferencia, *Statement on Environmental Issues* [Nyilatkozat környezetvédelmi kérdésekről], Wellington (2006. szeptember 1.).

(Lk 12,6). „Nézzétek az ég madarait! Nem vetnek, nem aratnak, csűrbe sem gyűjtenek, mennyei Atyátok mégis táplálja őket” (Mt 6,26).

97. Az Úr azért tudott másokat arra hívni, hogy figyeljenek fel a világban lévő szépségekre, mert ő maga is folytonos kapcsolatban állt a természettel, szeretettel és ámulattal eltelve figyelte. Miközben bejárta szülőföldje minden szegletét, elidőzött az ő Atyja által elültetett szépség szemlélésében, és arra hívta tanítványait, hogy felismerjék a dolgokban az isteni üzenetet: „Emeljétek fel szemeket, és nézzétek meg a szántóföldeket: már megértetek az aratásra” (Jn 4,35). „A mennyek országa hasonlít a mustármaghoz, amelyet fogott a gazda és elvetett földjébe. Ez kisebb minden más magnál, amikor azonban felnő, nagyobb minden veteménynél, fává terebélyesedik, úgyhogy jönnek az ég madarai, és fészket raknak ágai között” (Mt 13,31-32).

98. Jézus teljes összhangban élt a teremtéssel, és mások ámulva kérdezték: „Ki lehet ez, hogy még a szélvész és a tenger is engedelmeskedik neki?” (Mt 8,27). Nem tűnt világtól visszahúzódo aszkétának vagy az életben kellemes dolgok ellenségének. Magára utalva azt mondta: „Eljött az Emberfia, eszik is, iszik is, és azt mondják rá, hogy falánk és borissza ember” (Mt 11,19). Távol állt azoktól a filozófiáktól, amelyek megvetették a testet, az anyagot és az e világi dolgokat. Ezek az egészségtelen dualizmusok mégis jelentős befolyást gyakoroltak néhány keresztény gondolkodóra a történelem folyamán, és eltorzították az evangéliumot. Jézus két kezével dolgozott, napi kapcsolatban állt az Isten által teremtett anyaggal, hogy kézműves képességével alakot adjon neki. Érdeemes felfigyelnünk arra, hogy élete nagy részét ennek a feladatnak szentelte, olyan egyszerű életmódban, amely semmiféle csodálatot nem keltett: „Nem az ács ez, Mária fia?” (Mk 6,3). Ily módon megszentelte a munkát, és sajátos értékkel ruházta fel kibontakozásunk szempontjából. Szent II. János Pál azt tanította, hogy „ha az ember a munka fáradalmát az értünk megfeszített Krisztussal

egyesülve viseli el, valamilyen módon együttműködik Isten Fiával az emberiség megváltásában”.⁷⁹

99. A valóság keresztény felfogása szerint az egész teremtés rendeltetése Krisztus misztériuma által valósul meg, aki jelen van az összes dolog kezdetétől fogva: „Minden általa és érte teremtetett” (*Kol 1,16*).⁸⁰ János evangéliumának proológusa (*1,1-18*) Krisztus teremtő tevékenységét isteni szóként (*logosz*) mutatja be. De ez a prologus meglepő kijelentést tesz: ez a szó „testté lett” (*Jn 1,14*). A Szentháromság egyik személye beilleszkedett a teremtett kozmoszba, osztozott annak sorsában egészen a keresztségig. A világ kezdete óta, de különösen is a megtestesüléstől fogva a természeti valóság egészében – rejtett módon – Krisztus misztériuma működik anélkül, hogy csorbítaná annak autonómiáját.

100. Az Újszövetség nemcsak a földi Jézusról és az ő világhoz fűződő konkrét és szeretetteljes kapcsolatáról beszél, hanem a feltámadt és dicsőséges Jézusról is, aki egyetemes uralmával az egész teremtésben jelen van: „Úgy tetszett Istennek, hogy az egész teljesség benne lakjék, és hogy általa békítsen ki magával mindent a földön és a mennyben, minthogy ő a kereszten kiontott vérével békességet szerzett” (*Kol 1,19-20*). Ez az idők végéhez visz előre minket, amikor a Fiú mindent átad az Atyának, hogy „Isten legyen minden mindenben” (*1Kor 15,28*). Ily módon e világ teremtményei már nem pusztán természeti valóságként mutatkoznak meg előttünk, mivel a feltámadt Krisztus titokzatosan körülöleli és a teljesség célja felé irányítja őket. Azok a mezei virágok és azok a madarak, amelyeket ő csodálattal nézett emberi szemével, most már tele vannak az ő fénylő jelenlétével.

⁷⁹ *Laborem exercens* enciklika (1981. szeptember 14.), 27: AAS 73 (1981) 645. [Magyar kiadás: *II. János Pál megnyilatkozásai. Pápai dokumentumok 1978-2005*, I. kötet, Szent István Társulat, Budapest 2005 185. (122. pont.)]

⁸⁰ Ezért beszélhetett Szent Jusztinosz az „Ige magvairól” a világban; vö. *II. Apológia* 8, 1-2; 13, 3-6: PG 6, 457-458; 467. [Magyar kiadás: *II. századi görög apologeták*, Szent István Társulat, Budapest 1984, 126; 131.]

HARMADIK FEJEZET

A KÖRNYEZETI VÁLSÁG EMBERI GYÖKERE

101. Semmit sem használ a tünetek bemutatása, ha nem ismerjük el a környezeti válság emberi gyökerét. Létezik az emberi életnek és tevékenységnek egy olyan felfogása, amely irányát vesztette, és annyira ellentmond a valóságnak, hogy végül lerombolja azt. Miért ne állhatnánk meg ennek végiggondolására? Azt javaslom tehát, fordítsuk figyelmünket az uralkodó technokratikus paradigmára, illetve arra a helyre, amelyet az emberi lény és világban kifejtett tevékenysége elfoglal benne.

I. A technológia: kreativitás és hatalom

102. Az emberiség új korszakába lépett, amelyben a technikai hatalom válaszút elé állít minket. Hatalmas változásokat hozó két évszázad örökösei vagyunk: ilyenek a gőzgép, a vasút, a távíró, a villamos energia, az autó, a repülőgép, a vegyipar, a modern orvostudomány, a számítástechnika és legújabban a digitális forradalom, a robotika, a biotechnológia és a nanotechnológia. Joggal örülünk ezeknek a vívmányoknak, és méltán lelkesítenek bennünket azok a tág lehetőségek, amelyeket a folyamatos fejlesztések nyitnak meg előttünk, mert „a tudomány és a technológia az Isten által adott emberi kreativitás csodálatos termékei”.⁸¹ A természet hasznos célból történő módosítása kezdettől fogva jellemző az emberiségre, és így a technika „az emberi szellem igyekezetét fejezi ki meghatározott anyagi feltételek fokozatos leküzdésére”.⁸²

⁸¹ II. János Pál pápa, *Beszéd a tudomány, a kultúra és a felsőoktatás képviselőihez az ENSZ egyetemén*, Hiroshima (1981. február 25.), 3; AAS 73 (1981) 422.

⁸² XVI. Benedek pápa, *Caritas in veritate* enciklika (2009. június 29.), 69; AAS 101 (2009) 702. [Magyar kiadás: *Szeretet az igazságban*, Szent István Társulat, Budapest 2009, 94.]

A technológia számtalan bajt orvosolt, amelyek ártottak az embernek és korlátozták. Nem tehetjük meg, hogy ne ismerjük el és ne köszönjük meg az elért eredményeket, különösen az orvostudományban, a műszaki tudományok és az információközlés terén. És megtehetnénk-e, hogy nem ismerjük el sok tudós és műszaki szakember erőfeszítéseit, amelyekkel alternatív megoldásokat kínálnak a fenntartható fejlődés számára?

103. A jó irányba állított műszaki tudományok nemcsak arra képesek, hogy igen értékes dolgokat állítsanak elő az emberi élet minőségének javítására, kezdve a hasznos háztartási gépektől a nagyszerű közlekedési eszközökig, hidakig, épületekig, közterületekig, hanem arra is képesek, hogy szépet hozzanak létre, és arra készítsék az anyagi világba merült embert, hogy a szépség világába „ugorjon”. Letagadhatnánk-e egy repülőgép vagy némely felhőkarcoló szépségét? Léteznek új technológiával létrehozott gyönyörű festmények és zeneművek. Ily módon a technikát alkotásra használó személy szépségre irányuló szándékában, valamint abban, aki ezt a szépséget szemléli, ugrás történik egyfajta kimondottan emberi teljesség felé.

104. De nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy a nukleáris energia, a biotechnológia, az informatika, saját DNS-ünk ismerete és más képességek, melyekre szert tettünk, iszonyú hatalmat adnak kezünkbe. Jobban mondván azoknak a kezébe, akiknek megvan a tudása, de legfőképp a gazdasági hatalma annak felhasználására, iszonyatos hatalmat adnak az egész emberiség és a világ felett. Az emberiségnek soha nem volt ekkora hatalma önmaga felett, és semmi sem garantálja, hogy jól fogja felhasználni, különösen, ha azt nézzük, most miképp él vele. Elegendő a XX. század közepén ledobott atombombákra vagy a náciizmus, a kommunizmus és a többi totalitárius rendszer nagy technológiai fejlesztéseire gondolni, amelyek több millió ember kiirtását szolgálták, és arról se feledkezzünk meg, hogy a mai háborúkhöz egyre pusztítóbb eszköztárat használnak. Kiknek a kezében van és kiknek

a kezébe kerülhet ekkora hatalom? Rendkívül kockázatos, hogy az emberiség egyik kis csoportjái legyenek.

105. Általában azt hisszük, „hogy a hatalom mindenfajta növelése haladás: a biztonság, a haszon, a jólét, az életerő, az értéktelenség növekedése”,⁸³ mintha a valóság, a jó és az igazság automatikusan fakadna a technológiai és gazdasági hatalomból. Tény, hogy „a modern embert nem nevelték rá a hatalom helyes használatára”,⁸⁴ mert az óriási technológiai fejlődést nem kísérte az ember növekedése felelősségben, értékekben és lelkiismeretben. Minden korszak általában nagyon kis mértékben tudatosítja saját korlátait. Ezért lehetséges, hogy ma az emberiség nem veszi észre, mennyire komoly kihívásokkal kell szembenéznie, és „állandóan növekszik annak veszélye, hogy az ember rosszul használja fel a hatalmat”, amikor „felette nem a normatív szabadság dönt, hanem a haszon és a biztonság állítólagos szükség szerűségei irányítják”.⁸⁵ Az emberi lény nem teljesen önálló. Szabadsága megbetegszik, amikor átadja magát a tudattalan, a közvetlen szükségletek, az önzés és az erőszak vak erőinek. Ebben az értelemben meztelen, és ki van szolgáltatva saját hatalmának, amely folyamatosan növekszik anélkül, hogy az embernek lennének eszközei ellenőrzése alá vonni. Rendelkezhet felületes mechanizmusokkal, de kijelenthetjük, hogy hiányzik a megbízható etika, az a kultúra és spiritualitás, amely ténylegesen korlátozná és a józan önmegtagadás kerekei között tartaná.

II. A technokratikus paradigma globalizációja

106. Az alapvető probléma azonban még ennél is mélyebb: az a mód, ahogyan az emberiség ténylegesen megvalósította a techno-

⁸³ Romano Guardini, *Das Ende der Neuzeit*, Werkbund, Würzburg, 1965 (9. kiadás), 87. [Magyar kiadás: *Az újkor vége*, Vigília, Budapest 1994, 64.]

⁸⁴ Uo. [Magyar kiadás: 65.]

⁸⁵ Uo., 87–88. [Magyar kiadás: 65.]

lógiaát és annak fejlődését, vagyis *együtt egy homogén és egydimenziós paradigmával*. Ebben az alannak egy olyan felfogása érvényesül, amely szerint az fokozatosan, egy logikai-rationális folyamatban megragadja és így birtokolja a tárgyat, amelyet kívül talál. Ez az alany a tudományos módszer létrehozásával bonthatkoztatja ki önmagát, amely kísérletezést foglal magában, ez pedig már kifejezetten birtoklási, uralkodási és átalakítási technika. Olyan ez, mintha az alany egy alaktalan valósággal állna szemben, amelyet teljes mértékben manipulálhat. Mindig is történt emberi beavatkozás a természetbe, de azt hosszú ideig az jellemezte, hogy az ember figyelemmel kísérte és követte azokat a lehetőségeket, amelyeket maguk a dolgok kínáltak fel. Az ember átvette, amit a természetes valóság – mintegy kezét nyújtva – magától lehetővé tett. Most viszont az érdekli, hogy az emberi kéz kényszerítő erejével mindent, amit csak lehet, kinyerjen a dolgokból, és egyre inkább figyelmen kívül hagyja vagy elfelejti annak igazi valóságát, ami előtte áll. Ezért az emberi lény és a dolgok már nem nyújtanak baráti kezet egymásnak, hanem szemben álló felekké váltak. Innen pedig már csak egy lépés a végtelen vagy korlátlan növekedés eszméje, amely oly nagyon fellelkesítette a közgazdászokat, a pénzügyi és műszaki szakembereket. Ez arra a hazugságra épül, hogy a bolygó javai végtelen mennyiségben rendelkezésre állnak, ami annak egészen a határig vagy azon túl is történő „kiprészeléséhez” vezet. Arról a hamis feltételezésről van szó, hogy „az energia és a tartalékok korlátlan mennyisége áll rendelkezésre, hogy ezek gyorsan megújíthatók, és hogy a természet rendjével való manipulációk kedvezőtlen hatásai problémamentesen kiküszöbölhetők”.⁸⁶

107. Elmondhatjuk tehát, hogy a mai világ számos problémájának gyökerénél mindenekelőtt az a nem mindig tudatos tendencia áll, hogy a tudomány és technika módszertanát és célkitűzéseit olyan

⁸⁶ Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa, *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma*, 462. [Magyar kiadás: Szent István Társulat, Budapest 2007.]

értelmezési paradigmává tegyék, amely megszabja az emberek életét és a társadalom működését. E modell alkalmazásának hatásai a teljes – emberi és társadalmi – valóságra a környezet pusztulásában láthatók, de ez csak egyik jele annak a lefokozásnak, amely az emberi életet és a társadalmat érinti, annak minden dimenziójában. Fel kell ismernünk, hogy a technikai alkotások nem semlegesek, mert olyan hálózatot hoznak létre, amely végeredményben meghatározza az emberek életstílusát, és a társadalmi lehetőségeket egyes hatalmi csoportok érdekeinek megfelelően alakítja. Bizonyos döntések, amelyek látszólag pusztán egy konkrét cél elérését szolgálják, valójában egy felépítendőnek tekintett társadalmi berendezkedésre irányulnak.

108. Nem gondolhatjuk, hogy fenntarthatunk egy másik kulturális paradigmát, miközben a technikát csak eszközként használjuk, mert mára a technokratikus paradigma olyannyira uralkodóvá vált, hogy nagyon nehéz eltekinteni az általa kínált lehetőségek-től, és még nehezebb használni azokat anélkül, hogy e paradigma logikája uralkodna rajtunk. Kultúraellenessé vált, ha valaki olyan célokkal rendelkező életstílust választ, amelyek legalább részben függetlenek a technikától, annak költségeitől és globalizáló, tömegteremtő hatalmától. A technika ugyanis tényleg igyekszik elérni azt, hogy vaslogikáján semmi se maradjon kívül, és „az azt birtokló ember tudja, hogy a technika végül is nem az ember hasznát vagy jólétét szolgálja, hanem a hatalmát növeli; a hatalmát, a szó legszélsőségesebb értelmében”.⁸⁷ Ezért „a természet elemei felett éppúgy rendelkezni akar, mint az emberi lét felett”.⁸⁸ Így beszűkül az egyes ember döntési képessége, legigazibb szabadsága és tere az alternatív kreativitásra.

109. A technokratikus paradigma általában uralmat gyakorol a gazdaság és a politika felett. A haszon érdekében a gazdaság át-

⁸⁷ Romano Guardini, *Das Ende der Neuzeit*, 63–64. [Magyar kiadás: *Az újkor vége*, 46–47.]

⁸⁸ Uo., 64. [Magyar kiadás: 47.]

vesz minden technológiai fejlesztést anélkül, hogy figyelmet fordítana az emberre gyakorolt esetleges negatív következményekre. A pénzügy megfojtja a reálgazdaságot. Nem tanulták meg a gazdasági világválság leckéjét, és nagyon lassan okulnak a környezetkárosítás leckéjéből. Bizonyos körökben úgy tartják, hogy a jelenlegi gazdaság és technológia majd minden környezeti problémát megold, mint ahogy azt is mondják, nem tudományos nyelven, hogy az éhség és a világban lévő nyomor problémái egyszerűen majd a piac növekedésével megoldódnak. Nem gazdasági elméletekre vonatkozó kérdéstről van szó, melyeket vélhetőleg senki sem merne védelmezni manapság, hanem ezeknek a gazdaság tényleges alakulására való rátelepedéséről. Vannak, akik szavakkal nem ezt vallják, de a tények szintjén ezt támogatják, amikor nem úgy tűnik, hogy törődnének a termelés helyes mértékével, a vagyon jobb elosztásával, a környezet felelős védelmével vagy a jövő nemzedékek jogaival. Magatartásukkal azt fejezik ki, hogy elégséges cél a nyereség maximalizálása. De a piac önmagában nem garantálja a teljes emberi fejlődést és a társadalmi beilleszkedést.⁸⁹ Mindeközben „a szegényebb térségekben pazarló és fogyasztásközpontú túlfejlettséget könyvelhetünk el magunknak, amely elfogadhatatlanul szemben áll az elembertelenítő nyomorúság tartós helyzetével”,⁹⁰ és nem hozunk létre kellő gyorsasággal olyan gazdasági intézményrendszert és szociális csatornákat, amelyek lehetővé tennék, hogy a legszegényebbek rendszeresen hozzáférjenek az alapvető létfenntartási cikkekhez. Nem látjuk át teljesen, melyek a legmélyebb gyökerei a jelenlegi egyenlőtlen-ségeknek, amelyeknek a technológiai és gazdasági növekedés irányultságához, céljaihoz, értelméhez és társadalmi kontextusához van köze.

⁸⁹ Vö. XVI. Benedek pápa, *Caritas in veritate* enciklika (2009. június 29.), 35: AAS 101 (2009) 671. [Magyar kiadás: *Szeretet az igazságban*, Szent István Társulat, Budapest 2009, 46–47.]

⁹⁰ Uo., 22, 657. o. [Magyar kiadás: 28. o.]

110. A technológiára jellemző specializáció igen megnehezíti, hogy átfogó képet alkothassunk. Az ismeretek széttagoltsága betölti szerepét, amikor konkrét alkalmazásokra kerül sor, de gyakran azzal a következménnyel jár, hogy elveszítjük érzékünket a teljesség, a dolgok közötti kapcsolatok és a tágasabb horizont iránt, amely így jelentéktelenné válik. Ez azt is megakadályozza, hogy megfelelő módot találjunk a mai világ legösszetettebb problémáinak, különösen a környezettel és a szegényekkel kapcsolatos problémáknak a megoldására, amelyeket nem lehet úgy kezelni, hogy csak egy szemszögből tekintünk rájuk vagy csak egyfajta érdek vezet bennünket. Annak a tudománynak, amely megoldásokat akar kínálni a legsúlyosabb kérdésekre, szükségszerűen egybe kellene gyűjtenie mindent, amire a megismerés szert tett a tudás más területein, beleértve a filozófiát és a szociáletikát is. Ez azonban ma egy nehezen megvalósítható gyakorlat. Ezért még a tájékozódást szolgáló valódi etikai horizontokat sem lehet felismerni. Az élet így ráhagyatkozássá válik a technika által meghatározott körülményekre, és a technikát tekintjük a létértelmezés fő eszközének. A bennünket kihívás elé állító konkrét valóságban különböző tünetek jelentkeznek, amelyek rámutatnak a hibára; ilyen tünetek a környezet pusztulása, a szorongás, az élet és az együttélés értelmének elvesztése. Így ismételten megmutatkozik, hogy „a valóság több az eszménél”.⁹¹

111. Az ökológiai kultúrát nem lehet leszűkíteni olyan sürgős és részleges válaszok sorozatára, amelyeket a környezet pusztulásával, a természeti tartalékok kimerülésével és a környezetszennyezéssel kapcsolatban felmerülő problémákra adunk. Egy másfajta szemléletre, gondolkodásra, politikára, oktatási programra, életstílusra és a spiritualításra lenne szükség; olyanra, amely ellenállóvá tud tenni az technokratikus paradigma előrenyomulásával szemben. Máskülönbén még a legjobb ökológiai kezdeményezések is

⁹¹ *Evangelii gaudium* apostoli buzdítás (2013. november 24.), 231: AAS 105 (2013) 1114. [Magyar kiadás: Szent István Társulat, Budapest 2014, 132.]

ugyanabba a globalizálódott logikába zárva maradnak. Ha csak technikai megoldást keresünk minden felmerülő környezeti problémára, az azt jelenti, hogy elkülönítünk egymástól olyan dolgokat, amelyek a valóságban összetartoznak, és elrejtjük a világ rendszerének valódi és legmélyebb problémáit.

112. Mindazonáltal vissza lehet térnünk a szélesebb látókörhöz; az emberi szabadság képes korlátozni a technikát, képes irányítani és egy másfajta, egészségesebb, emberségesebb, szociálisabb, átfogóbb haladás szolgálatába állítani azt. Az uralkodó technokratikus paradigmából való kiszabadulás időnként ténylegesen megtörténik. Például amikor kistermelők közösségei kevésbé szennyező termelési módszerek mellett döntenek, és nem a fogyasztásra alapozott élet-, boldogság- és együttélési modellt követik. Vagy amikor a technika elsődlegesen arra irányul, hogy megoldja mások konkrét problémáit, és szenvedélyesen kíván másokat segíteni, hogy nagyobb méltósággal és kevesebb szenvedéssel élhessenek. De akkor is, amikor a szépséget teremtő szándék és a szépség szemlélése képes legyőzni a tárgyiasító hatalmat egyfajta megváltásban, amely a szépben és a szépet szemlélő személyben megy végbe. Úgy tűnik, az a hiteles emberség, amely új szintézisre hív, szinte észrevehetetlenül, mint a csukott ajtó alatt át-szivárgó köd, ott lakozik a technológiai civilizációban. Vajon maradandó lesz-e ez az ígéret, mint a „hiteles” mindennel szembeni szüntelen ellenállásának feltörése?

113. Úgy látszik azonban, az emberek már nem hisznek a boldog jövőben, nem bíznak vakon a jobb holnapban a világ jelenlegi körülményei és a technikai lehetőségek alapján. Tudatában vannak annak, hogy a tudomány és a technika fejlődése nem azonos az emberiség és a történelem haladásával, és sejtik, hogy a boldog jövő felé alapvetően más utak vezetnek. Ennek ellenére elképzelni sem tudják, hogy lemondjanak a technológia kínálta lehetőségekről. Az emberiség alapjaiban megváltozott, és az egymást követő állandó újdonságok olyan múltékonyságot szentesítenek,

amely egy irányba, a felszínre taszít minket. Nehéz lesz megállnunk és visszaszerezni az élet mélységét. Ha az építészet egy-egy korszak szellemiségét tükrözi, akkor a megastruktúrák és a sorházak a globalizált technika szellemiségét fejezik ki, amelyben a termékek folytonos újdonsága halálos unalommal társul. Ne törődjünk bele ebbe, és ne mondjunk le arról, hogy rákérdezzünk mindennek a céljára és értelmére. Máskülönben csak legitimálni fogjuk a jelenlegi helyzetet, és még több pótszerre lesz szükségünk az üresség elviselésére.

114. Ami most történik, egy bátor kulturális forradalom kezdeményezésének sürgető igényével szembesít minket. A tudomány és a technológia nem semlegesek, hanem egy folyamat kezdetétől a végéig különféle szándékokat és lehetőségeket hordozhatnak magukban, és sokféle formában működhetnek. Senki sem akar visszatérni a kőkorszakba, de elengedhetetlen, hogy csökkentsük a sebességet, hogy másképp tekintsünk a valóságra, összegyűjtsük a kedvező és fenntartható fejlődési eredményeket, visszaszerezzük a féktelen megalománia által lerombolt értékeket és nagy célokat.

III. A jelenkori antropocentrizmus válsága és következményei

115. A modern antropocentrizmus – paradox módon – odáig jutott, hogy a technikai látásmódot a valóság fölé helyezte, mert a mai ember „a természetet nem tartja sem érvényes normának, sem élő ortalomnak. A technikai ember a természetet előfeltételek nélkül, tárgyilagosan térnek és anyagnak tekinti, amelyre művéhez szüksége van, amelybe minden beleadható, bármi történetjék is vele.”⁹² Ily módon lecsökken a világ önértéke. De ha az ember nem találja meg újra valódi helyét, akkor félreérti önmagát

⁹² Romano Guardini, *Das Ende der Neuzeit*, 63. [Magyar kiadás: *Az újkor vége*, 46.]

és végül saját valóságának mond ellent: „Isten nemcsak a földet adta az embernek, akinek – amikor rendelkezik felette – figyelembe kell vennie az eredeti szándékot, hogy mire kapta ezt a vagyont, hanem magát az embert is Isten ajándékozta önmagának, és ezért tisztelni kell azt a természeti és erkölcsi struktúrát, amelyvel felruháztatott.”⁹³

116. A modern korban szélsőséges emberközpontú szemlélet hódított teret, amely más formában ma is káros hatással van mindenre, ami bármi közösrre hivatkozik, és minden próbálkozásra, amely a társadalmi kötelek megerősítésére irányul. Ezért eljött az idő, hogy újra úgy tekintsünk a valóságra, hogy figyelembe vesszük az általa szabott korlátokat, amelyek egészségesebb, gyümölcsözőbb emberi és társadalmi fejlődésre adnak lehetőséget. A keresztény antropológia elégtelen bemutatása vezethetett ahhoz, hogy az ember világhoz fűződő kapcsolatának téves felfogása terjedt el. Sokszor a világ feletti uralom prométheuszi álmát adták tovább, ami azt a benyomást alakította ki az emberekben, hogy a természetvédelem a gyengékre jellemző. Ehelyett az az emberi lénynek mint a mindenség „urának” helyes értelmezése, ha felelős gondnoknak fogjuk fel.⁹⁴

117. Az, hogy az ember nem törődik azzal, hogy felmérje a természetnek okozott károkat és döntéseinek környezetre gyakorolt hatását, csupán legnyilvánvalóbb következménye az érdektelenségnek az iránt, hogy felismerje az üzenetet, amelyet a természet saját szerkezetébe írva magában hordoz. Ha az ember nem ismeri el a maga valóságában egy szegény, egy emberi magzat, egy fo-

⁹³ II. János Pál pápa, *Centesimus annus* enciklika (1991. május 1.), 38: AAS 83 (1991) 841. [Magyar kiadás: *II. János Pál megnyilatkozásai. Pápai dokumentumok 1978-2005*, I. kötet, Szent István Társulat, Budapest 2005, 794.]

⁹⁴ Vö. *Love for Creation. An Asian Response to the Ecological Crisis* [A teremtett világ iránti szeretet. Ázsiai válasz az ökológiai válságra] nyilatkozat, az Ázsiai Püspöki Konferenciák Föderációja által kezdeményezett kollokvium (Tagaytay, 1993. január 31.-február 5.), 3.3.2.

gyatékkal élő személy értékét – hogy csak néhány példát említsünk –, aligha fogja meghallani magának a természetnek a kiáltását. Minden összefügg mindennel. Ha az ember a valóságtól függetlennek nyilvánítja és feltétlen uralkodóvá teszi magát, saját létezésének alapja dől össze, mert „az ember helytelenül Isten helyébe lép, és így végeredményben elősegíti az általa inkább elnyomott, semmint kormányzott természet lázadását, ahelyett, hogy a teremtés művében Istennel működne együtt”.⁹⁵

118. Ez a helyzet állandó skizofréniába taszít minket, ami a technokratikus önfelmagasztalás végétéből, amely nem ismeri el más élőlények saját értékét, abba az ellentétes reakcióba esik át, hogy tagadja az emberi lény minden különösebb értékét. Az emberi mivolttól azonban nem lehet eltekinteni. Nem jön létre új kapcsolat a természettel új emberi lény nélkül. Nincs ökológia megfelelő antropológia nélkül. Ha az emberi személyt pusztán egy lénynek tekintik a többi között, amely a véletlen összjátékából vagy fizikai determinizmusból származik, „fennáll a veszély, hogy meggyengül a felelősségtudat az ember lelkiismeretében”.⁹⁶ A félresiklott antropocentrizmusnak nem feltétlenül a „biocentrizmusnak” kell átadnia a helyét, mert ez új egyensúlyvesztés bevezetését jelentené, ami nem megoldaná a problémákat, hanem újabbakat okozna. Nem lehet megkövetelni az emberi lénytől a világ iránti elkötelezettséget, ha egyúttal nem ismerjük el és nem értékeljük egyedülálló képességeit: a megismerést, az akaratot, a szabadságot és a felelősséget.

119. De az sem lenne jó, ha a félresiklott antropocentrizmussal szembeni kritika háttérbe szorítaná a személyek közötti kapcsola-

⁹⁵ II. János Pál pápa, *Centesimus annus* enciklika (1991. május 1.), 37: AAS 83 (1991) 840. [Magyar kiadás: *II. János Pál megnyilatkozásai. Pápai dokumentumok 1978–2005*, I. kötet, Szent István Társulat, Budapest 2005, 793.]

⁹⁶ XVI. Benedek pápa, *Üzenet a béke világnapjára 2010-ben*, 2: AAS 102 (2010) 41.

tok értékét. Amennyiben a környezeti válság a modern kor etikai, kulturális és lelki válságának termése vagy külső megnyilvánulása, nem áltathatjuk magunkat azzal, hogy begyógyítjuk a természethez és a környezethez fűződő kapcsolatunkat anélkül, hogy az ember összes alapvető kapcsolatát gyógyítanánk. Amikor a keresztény gondolkodás megköveteli az emberi lény különleges, a többi teremtményt meghaladó értékének elismerését, alkalmat ad minden emberi személy megbecsülésére, és mások elismerésére ösztönöz. Az emberi személyt továbbra is jellemzi az a nagyfokú nemesség, hogy nyitott egy „te”-re, akit képes megismerni, szeretni és akivel képes párbeszédet folytatni. Ezért a teremtett világgal való megfelelő kapcsolat érdekében nem kell gyengíteni az emberi személy szociális dimenzióját, de a transzcendens dimenzióját, az isteni „Te” felé való nyitottságát sem. Mert nem lehet olyan kapcsolatot javasolni a környezettel, amely elszigetel a többi személlyel és az Istennel való kapcsolattól. Ez ökológiai mázzal álcázott romantikus individualizmus és fullasztó immanciába zártság lenne.

120. Mivel minden összefügg mindennel, a természet védelme az abortusz igazolásával sem összeegyeztethető. Úgy tűnik, nem járható a bennünket körülvevő gyenge lények elfogadásának tanösvénye, akik néha bosszantóak vagy kellemetlenek, ha nem védjük meg az emberi magzatot, még ha érkezése kényelmetlenségeket és nehézségeket okoz is: „Ha elvesz az egyéni és társadalmi érzékenység az új élet elfogadása iránt, akkor az elfogadásnak a közönség számára szükséges többi formái is elapadnak.”⁹⁷

121. Még függőben van egy olyan új szintézis kialakulása, amely felülmúlja az utóbbi századok hamis dialektikáit. Maga a kereszténység, hűségesen identitásához és a Jézus Krisztustól kapott

⁹⁷ Uő, *Caritas in veritate* enciklika (2009. június 29.), 28: AAS 101 (2009) 663. [Magyar kiadás: *Szeretet az igazságban*, Szent István Társulat, Budapest 2009, 36.]

igazság kincséhez, mindig újragondolja és új módon fejezi ki magát, párbeszédben az új történelmi helyzetekkel, ekképpen engedve, hogy örök újdonsága felfakadjon.⁹⁸

A gyakorlati relativizmus

122. A félresiklott antropocentrizmus félresiklott életstílusnak ad teret. Az *Evangelii gaudium* apostoli buzdításban utaltam a gyakorlati relativizmusra, amely korunkat jellemzi, és „a tanbelinél is veszedelmesebb”.⁹⁹ Amikor az ember önmagát helyezi a középpontba, végül annak ad feltétlen elsőbbséget, ami alkalmi előnyt jelent számára, és így minden más viszonylagossá válik. Így nem lehet meglepő, hogy a mindenütt jelenlévő technokratikus paradigmával és a korlátokat nem ismerő emberi hatalom imádatával együtt kialakul az emberben ez a relativizmus, amelynek értelmében minden jelentéktelenné válik, ha nem szolgálja saját közvetlen érdekeit. Ebben egy olyan logika rejtőzik, amely érthetővé teszi számunkra, hogyan táplálják egymást különböző magatartásformák, amelyek egyszerre eredményezik a környezet pusztulását és a társadalmi hanyatlást.

123. A relativizmus kultúrája ugyanaz a kór, amely arra készíti az embert, hogy a másikat kihasználja és pusztá tárgyként kezelje, kényszermunkára kötelezze vagy adósrabszolgaságba döntse. Ez ugyanaz a logika, amely a gyermekek szexuális kihasználásához vagy a saját érdekeink szempontjából haszontalan időskorúak magukra hagyásához vezet. Ez a belső logikája annak is, aki az mondja: „Hagyjuk csak, hogy a piac láthatatlan erői szabályozzák a gaz-

⁹⁸ Vö. Lerinumi Szent Vince, *Commonitorium primum*, XXIII. fejezet: PL 50, 668: „Ut annis scilicet consolidetur, dilatetur tempore, sublimetur aetate.” [Hogy az évek múltával erősödjék, idővel terjedjen, a korról pedig a magasba emelkedjék.] [Magyar kiadás: *Az igaz hit védelmében*, Jel, Budapest 2011, 142.]

⁹⁹ 80. pont: AAS 105 (2013) 1053. [Magyar kiadás: *Az evangélium öröme*, Szent István Társulat, Budapest 2014, 50.]

daságot, mert a társadalomra és a természetre gyakorolt hatásaik elkerülhetetlen károk.” Ha saját törekvéseink elérésén és közvetlen szükségleteink kielégítésén túl nincsenek objektív igazságok, sem szilárd alapelvek, akkor milyen határokat lehet szabni az emberkereskedelemnek, a szervezett bűnözésnek, a kábítószerkereskedelemnek, a véres gyémántok és a veszélyeztetett állatok szőrméi kereskedelmének? Vajon nem ugyanaz a relativista logika igazolja a szegény emberek szerveinek megvásárlását, hogy eladják vagy kísérletezésre használják őket, és a gyerekek eldobását, akik nem felelnek meg szüleik várározásainak? Ez ugyanaz a „használd és dobd el” logika, amely hatalmas mennyiségű hulladékot termel, pusztán azért, mert az a féktelen vágy hajt bennünket, hogy többet fogyasszunk, mint amennyire valójában szükségünk van. Tehát nem gondolhatjuk, hogy a politikai tervek vagy a törvény ereje elegendő lesz a környezetet károsító viselkedésformák elkerülésére, mert amikor a kultúra megromlik, és az emberek már semmilyen objektív igazságot és egyetemesen érvényes alapelvet nem ismernek el, a törvényeket csak önkényes kényszerintézkedéseknek és megkerülendő akadályoknak tartják.

A munka megvédésének szükségessége

124. Az átfogó ökológiára tett mindenféle javaslatba, mely az emberi lényt nem zárja ki, elengedhetetlenül be kell illeszteni a munka értékét is, amelyet oly bölcsen megfogalmazott Szent II. János Pál a *Laborem exercens* kezdetű enciklikájában. Emlékezzünk arra, hogy a bibliai teremtéstörténet szerint Isten nemcsak azért helyezte az embert az újonnan létrehozott kertbe (vö. *Ter 2,15*), hogy megóvja azt, ami már létezik (őrizni), hanem azért is, hogy dolgozzon benne, hogy az gyümölcsöt hozzon (művelni). Így a munkások és kézművesek „biztosítják az örök teremtést” (*Sir 38,34*). Valójában az őrzés legmegfelelőbb formája az az emberi beavatkozás, amely a teremtés okos fejlődéséről gondoskodik, mert ekkor az ember Isten eszközeként tekint magára, aki segíti

azoknak a lehetőségeknek a kibontakozását, amelyeket maga Isten helyezett a dolgokba: „Isten gyógyszereket helyezett a földbe, és az okos ember nem veti meg őket” (*Sir 38,4*).

125. Ha megpróbáljuk végiggondolni, milyenek az ember megfelelő kapcsolata a körülötte lévő világgal, szükségesnek mutatkozik, hogy helyes felfogást alakítsunk ki a munkáról, hiszen ha az ember és a dolgok kapcsolatáról beszélünk, felvetődik a valóságot alakító emberi tevékenység értelmére és céljára irányuló kérdés. Nemcsak a kétkezi munkáról vagy a földműves munkáról beszélünk, hanem mindenféle tevékenységről, amely valami meglévőnek az átalakításával jár, egy társadalmi javaslat kidolgozásától egy technológiai fejlesztés megtervezéséig. A munka bármely formája mögött rejtőzik valamilyen felfogás arról a kapcsolatról, amelyet az emberi lény a tőle különbözővel létesíthet és létesítenie kell. A keresztény lelkiség – a teremtmények szemlélődő csodálatával együtt, amelyet Assisi Szent Ferencnél látunk – a munkáról is kialakított egy gazdag és egészséges felfogást, mint amelyet például Boldog Charles de Foucauld és tanítványai életében találunk.

126. Gyűjtsünk össze néhány dolgot a monasztikus szerzetesség hagyományából is. A szerzetesség eleinte a világból való menekülést szorgalmazta, a hanyatló városi élet hátrahagyására törekedett. Ezért a szerzetesek a sivatagot keresték, meg voltak győződve, hogy az a megfelelő hely Isten jelenlétének felismerésére. Később Nursiai Szent Benedek azt javasolta, hogy a szerzetesek közösségben éljenek, az imát és a tanulást pedig a kétkezi munkával ötvözzék (*ora et labora*). Ennek a lelki értelemmel átítatott munkának a bevezetése forradalmi újdonság volt. Megtanultak úgy törekedni az emberi érettségre és az életszentségre, hogy az imádságos elmélyülés és a munka teljesen összefonódott életükben. A munka ilyesfajta megélése gondosabbá és kíméletesebbé tesz minket a természeti környezettel szemben, s egészséges mérték tartással itatja át világhoz fűződő kapcsolatunkat.

127. Azt mondjuk, hogy „az ember a szerzője, a középpontja és a célja az egész gazdasági-társadalmi életnek”.¹⁰⁰ De amikor az emberben sérülést szenved a szemlélés és a tiszteletben tartás képessége, létrejönnek annak feltételei, hogy a munka értelme eltorzuljon.¹⁰¹ Érdemes mindig emlékezetünkbe idézni, hogy az ember „maga képes helyzetét jobbá tenni, erkölcsi fejlődését előmozdítani, belső adottságait kifejleszteni”.¹⁰² A munkának kellene azon területnek lennie, amelyen ez a sokrétű személyes kibontakozás végbemehet, ahol az élet számos dimenziója szerepet játszik: a teremtőkészség, a jövő tervezése, a képességek kifejlesztése, az értékek gyakorlása, a másokkal való kommunikáció, az imádás magatartása. Ezért a mai világ társadalmi valóságában, túl a vállalatok szűk érdekein és a megkérdőjelezhető gazdasági racionalitáson, szükséges, hogy „továbbra is *prioritást élvezzen a munkához jutás* (...) mindenki számára”.¹⁰³

128. Teremtésunktől fogva munkára hívtunk. Nem szabad arra törekedni, hogy a technológiai fejlődés egyre nagyobb mértékben felváltsa az emberi munkát, mert azzal az emberiség önmagának okozna kárt. A munka szükségszerű, hozzátartozik az élet értelméhez ezen a földön, út az éretté váláshoz, az emberi kibontakozáshoz és a személyes önmegvalósításhoz. Ebben az értelemben a szegények pénzzel való segítése mindig csak átmeneti megoldás lehet sürgető helyzetekben. A fő célnak mindig annak kellene lennie, hogy lehetővé tegyünk számukra a munka általi

¹⁰⁰ II. Vatikáni Zsinat, *Gaudium et spes* lelkipásztori konstitúció az Egyházzól a mai világban, 63.

¹⁰¹ Vö. II. János Pál pápa, *Centesimus annus* enciklika (1991. május 1.), 37: AAS 83 (1991) 840. [Magyar kiadás: *II. János Pál megnyilatkozásai. Pápai dokumentumok 1978–2005*, I. kötet, Szent István Társulat, Budapest 2005, 793–794.]

¹⁰² VI. Pál pápa, *Populorum progressio* enciklika (1967. március 26.), 34: AAS 59 (1967) 274. [Magyar kiadás: *Az Egyház társadalmi tanítása. Dokumentumok*, Szent István Társulat, Budapest 1993, 291.]

¹⁰³ XVI. Benedek pápa, *Caritas in veritate* enciklika (2009. június 29.), 32: AAS 101 (2009) 666. [Magyar kiadás: *Szeretet az igazságban*, Szent István Társulat, Budapest 2009, 41.]

méltó életet. A gazdaság irányultsága azonban olyan technológiai haladásnak kedvezett, amely lefaragja a termelési költségeket, csökkenti a munkahelyek számát, melyeket gépek váltanak fel. Ez újabb módja annak, hogyan fordulhat az ember tevékenysége önmaga ellen. A munkahelyek számának lecsökkenése „negatív hatással van a gazdaság szintjére is a »társadalmi tőke«, vagyis a mai polgári együttéléshez múlhatatlanul szükséges bizalmon, megbízhatóságon, a szabályok tiszteletben tartásán alapuló kapcsolatok folyamatos lepusztulása miatt”.¹⁰⁴ Végeredményben „*az emberi értékek mindig gazdasági értékek is, és a gazdaság működési hibáinak mindig megvan az ára az emberi oldalon is*”.¹⁰⁵ Ha lemondunk arról, hogy az emberekbe fektessünk be, pusztán azért, hogy nagyobb legyen a közvetlen hasznunk, az nagyon rossz üzlet a társadalom számára.

129. Annak érdekében, hogy továbbra is lehetséges legyen a foglalkoztatás, elengedhetetlen olyan gazdaság előmozdítása, amely kedvez a termelők sokféleségnek és a vállalkozói kreatitásnak. Nagyon sokféle paraszti és kisvállalkozói élelem-előállítás rendszer létezik, amelyek ma is a világ lakosságának nagyobb hányadát látják el élelmiszerekkel, kis mértékben használják fel a földterületet és a vizet, kevesebb hulladékot termelnek, legyen szó akár kis mezőgazdasági telkekről, gyümölcsösökről, akár vadászatról, vadon termő növények gyűjtéséről vagy kisipari halászatról. A méretgazdaságosság, különösen a mezőgazdasági ágazatban, rákényszeríti a kisbirtokosokat, hogy eladják földjüket vagy elhagyják hagyományosan termesztett növényeiket. Néhányan közülük kísérletet tesznek más, diverzifikáltabb termelési formák alkalmazására, ez azonban hasztalannak bizonyul, mivel nehéz kapcsolódniuk a regionális és globális piacokhoz, vagy mert az értékesítési és szállítási infrastruktúra a nagyvállalatok szolgálatában áll. A hatóságok joga és felelőssége, hogy intézkedéseket hozzanak, ame-

¹⁰⁴ Uo.

¹⁰⁵ Uo.

lyek egyértelmű és erős támogatást nyújtanak a kistermelőknek és a termelői változatosságnak. Annak érdekében, hogy olyan gazdasági szabadság legyen, amely valóban mindenki számára előnyös, időnként szükség lehet arra, hogy korlátozzák azokat, akiknek nagyobb erőforráskészletük és pénzügyi erejük van. A gazdasági szabadság pusztán szép szavakkal való hirdetése – ha a *tényleges* körülmények megakadályozzák, hogy sok ember valóban hozzájárjon, és ha a munkához jutás lehetősége csökken – ellentmondásos diskurzussá válik, mely szégyent hoz a politikára. A vállalkozói tevékenység nemes hivatás, amelynek célja, hogy gazdagságot hozzon létre és jobbra tegye a világot mindenki számára; nagyon termékeny módja lehet azon térség fejlesztésének, ahová telepelyeit építi, különösen, ha megérti, hogy a munkahelyteremtés a közjó szolgálatának nélkülözhetetlen része.

Kutatáson alapuló biológiai innováció

130. A teremtés filozófiai és teológiai felfogásában, melyet javasolni igyekeztem, világos, hogy az emberi személy – értelmének és tudásának különlegességével – nem egy teljesen kizárható külső tényező. Ugyanakkor, bár az ember be tud avatkozni a növények és állatok életébe, és felhasználja őket, amikor életéhez szüksége van rájuk, a *Katekizmus* azt tanítja, hogy az állatokon végzett kísérletek csak akkor elfogadhatók, „ha értelmes keretek között maradnak és hozzájárulnak emberi életek gyógyításához vagy megmentéséhez”.¹⁰⁶ A *Katekizmus* határozottan emlékeztet, hogy az emberi hatalomnak vannak korlátai, és „ellenkezik az emberi méltósággal az állatok haszontalan kínzása és válogatás nélküli irtása”.¹⁰⁷ Mindenféle felhasználás és kísérlet „megköveteli a teremtés épségének vallásos tiszteletben tartását”.¹⁰⁸

¹⁰⁶ *A Katolikus Egyház Katekizmusa*, 2417.

¹⁰⁷ Uo., 2418.

¹⁰⁸ Uo., 2415.

131. Szeretném megemlíteni itt Szent II. János Pál kiegyensúlyozott álláspontját, aki hangsúlyozta a tudományos és technológiai vívmányok jótéteményeit, amelyek „megmutatják az ember meghívásának nagyszerűségét az Isten teremtő tevékenységében való felelős részvételre”, ugyanakkor arra is emlékeztetett, hogy „nem avatkozhatunk be egy ökoszisztéma egyetlen területén sem anélkül, hogy figyelmet ne fordítanánk a beavatkozás más területen megnyilvánuló következményeire”.¹⁰⁹ Kijelentette, hogy az Egyház értékeli a „molekuláris biológiai kutatások és alkalmazások” hozzájárulását, „amelyeket kiegészítenek más tudományágak, mint például a genetika és annak technológiai alkalmazása a mezőgazdaságban és az iparban”,¹¹⁰ de azt is mondta, hogy ez nem vezethet „átgondolatlan genetikai manipulációkhoz”,¹¹¹ amelyek nem veszik figyelembe e beavatkozások kedvezőtlen következményeit. Nem lehet feltartóztatni az emberi kreativitást. Ha nem tilthatjuk meg egy művésznek, hogy kibontakoztassa teremtőkészségét, azokat sem állíthatjuk le, akiknek különleges adottságaik vannak a tudományos, technológiai fejlesztésekhez, és akik Istentől kapták képességeiket mások szolgálatára. Ugyanakkor nem mondhatunk le arról sem, hogy újragondoljuk a céljait, hatásait, összefüggéseit és etikai határait ennek az emberi tevékenységnek, amely a hatalom magas kockázattal járó formája.

132. Ebben az összefüggésben kell elhelyezni minden megfontolást a növényeken és állatokon végzett emberi beavatkozásról, ami mára a biotechnológia által megvalósított genetikai módosításokat jelent annak érdekében, hogy kihasználjuk az anyagi valóságban rejlő lehetőségeket. A hitnek az ész iránti tisztelete meg-

¹⁰⁹ *Üzenet a béke világnapjára 1990-ben*, 6: AAS 82 (1990) 150. [Magyar kiadás: *Felelősségünk a teremtett világért. Egyházi dokumentumok az ökológiai válságról*, Védegylet, Budapest 2004, 33.]

¹¹⁰ *Beszéd a Pápai Tudományos Akadémiához* (1981. október 3.), 3: *Insegnamenti* 4/2 (1981) 333.

¹¹¹ *Üzenet a béke világnapjára 1990-ben*, 7: AAS 82 (1990) 151. [Magyar kiadás: *Felelősségünk a teremtett világért. Egyházi dokumentumok az ökológiai válságról*, Védegylet, Budapest 2004, 34.]

kívánja, hogy odafigyeljünk arra, amit a gazdasági érdekektől függetlenül művelt biológiatevékenység taníthat a biológiai struktúrákról, azok lehetőségeiről és módosításairól. Mindenesetre az a beavatkozás jogos a természetbe, amely arra irányul, hogy „segítse annak kifejlődését önnön lényege, vagyis a teremtésben kapott, Isten által akart lényege szerint”.¹¹²

133. Nehéz általános ítéletet mondani a genetikailag módosított szervezetekről (GMO), legyenek azok növényiek vagy állatiak, orvosi vagy mezőgazdasági célból előállítottak, mert nagyon különbözhetnek egymástól, és több szempontot kellene figyelembe venni. Továbbá a kockázatokat nem mindig magának a technikának, hanem a technika nem megfelelő vagy túlzott alkalmazásának kell tulajdonítanunk. A genetikai módosításokat valójában számos alkalommal maga a természet hozta és hozza létre. De még az emberi beavatkozás által okozott módosulások sem újkori jelenségek. Az állatok házasítása, a fajok keresztezése és más ősi, általánosan elfogadott gyakorlatok is idesorolhatók. Érdemes felidézni, hogy a génmódosított gabonafélék tudományos kifejlesztésének kezdete olyan baktérium megfigyelése volt, amely egy növény génállományának módosulását természetes módon, önmagától idézte elő. De a természetben ezeknek a folyamatoknak lassabb üteme van, amely nem hasonlítható a mai technológiai fejlesztések által előidézett gyorsasághoz, még ha e fejlesztések mögött több évszázados tudományos fejlődés áll is.

134. Bár nincs cáfolhatatlan bizonyíték arra, hogy a génmódosított gabonafélék káros hatással lehetnek az emberre, és bár egyes térségekben felhasználásuk gazdasági növekedéshez vezetett, ami problémák megoldását segítette, komoly nehézségek is felmerülnek, amelyeket nem szabad relativizálni. Sok helyen, miután bevezették ezeket a terményeket, a termőföldek kevés ember ke-

¹¹² II. János Pál pápa, *Beszéd az Orvosok Világtársaságának 35. közgyűlésében* (1983. október 29.), 6: AAS 76 (1984) 394.

zébe kerültek annak következtében, hogy „fokozatosan eltűntek a kistermelők, akik, mivel elveszítették megművelt földjeiket, kénytelenek voltak felhagyni a közvetlen termeléssel”.¹¹³ A leggyengébbek bizonytalan helyzetű munkásokká válnak, és sok vidéki munkavállaló végül a városok nyomornegyedeibe vándorol. E növények termőterületeinek kiterjesztése tönkreteszi az ökoszisztémák összetett működését, csökkenti a termelői változatos-ságot, és hatással van a regionális gazdaságok jelenére és jövőjére. Több országban megfigyelhető az a tendencia, hogy oligopóliumok jönnek létre a magtermesztésben és az ehhez szükséges egyéb termékek területén, és a függőség még súlyosabb, ha a steril vetőmagok előállítására gondolunk, ami arra kényszeríti a falusi gazdálkodókat, hogy a termelő cégektől vásárolják meg azokat.

135. Kétségtelenül állandó odafigyelésre van szükség, hogy számításba vegyük az összes idetartozó erkölcsi szempontot. Ennek érdekében biztosítani kell egy olyan tudományos és társadalmi vita lehetőségét, amelynek felelősnek és széles körűnek kell lennie, képes figyelembe venni minden rendelkezésre álló információt, és képes a dolgokat nevükön nevezni. Időnként nem tesznek ki az asztalra minden információt, hanem válogatnak közülük saját érdekeik szerint, legyenek azok politikaiak, gazdaságiak vagy ideológiaiak. Ez megnehezíti a kiegyensúlyozott és megfontolt ítéletalkotást a különböző kérdésekről, valamint az összes változó figyelembevételét. Kell, hogy legyenek olyan vitafórumok, ahol azok, akik valamilyen módon, közvetlenül vagy közvetve érintettek lehetnek (mezőgazdasági termelők, fogyasztók, hatóságok, tudósok, vetőmag-előállítók, a vegyszerrel kezelt földek közelében élő lakosok stb.), kifejthetik nehézségeiket vagy részletes és megbízható információkhoz juthatnak, hogy jelenlegi és későbbi közjót szolgáló döntéseket hozzanak. Ez összetett környezetvédelmi kérdés, ezért tárgyalása minden szempontot figyelembe

¹¹³ Argentín Püspöki Konferencia Szociális Lelkipásztori Ellátásért felelős Bizottsága, *Una tierra para todos* [Egyetlen föld mindenki számára] (2005. június), 19.

vevő, átfogó látásmódot igényel, ehhez pedig legalább jobban kellene törekedni különböző típusú független és interdiszciplináris kutatások finanszírozására, amelyek új megvilágításba helyezhetik a dolgokat.

136. Ugyanakkor aggodalomra ad okot, hogy miközben bizonyos zöldmozgalmak védelmezik a környezet integritását és jogosan követelik korlátok emelését a tudományos kutatások elé, néha nem alkalmazzák ugyanezeket az alapelveket az emberi életre. Nemritkán igazolni igyekeznek az élő emberi magzatokkal való kísérletezés minden határt túllépő gyakorlatát. Elfelejtjük, hogy az emberi lény elidegeníthetetlen értéke messze meghaladja fejlettségének fokát. Ily módon, ha a technika nem vesz tudomást a nagy erkölcsi elvekről, végül minden gyakorlatot jogosnak ítél. Miként ebben a fejezetben láttuk, az erkölctől elválasztott technika aligha lesz képes határt szabni önnön hatalmának.

NEGYEDIK FEJEZET

ÁTFOGÓ ÖKOLÓGIA

137. Mivel minden szorosan összefügg mindennel, és a mai problémák olyan látásmódot kívánnak meg részünkről, amely figyelembe veszi a világválság összes elemét, azt javaslom, hogy most gondolkodjunk el egy olyan átfogó ökológia szempontjairól, amely egyértelműen magában foglalja az emberi és társadalmi dimenziókat.

I. Környezeti, gazdasági és szociális ökológia

138. Az ökológia az élő szervezetek és azon környezet közötti kapcsolatokat vizsgálja, ahol azok fejlődnek. Ez felkelti azt az igényt, hogy egy társadalom életkörülményeit és életben maradási feltételeit végiggondoljuk és megvitassuk, őszintén kétségbe vonva bizonyos fejlődési, termelési és fogyasztási modelleket. Nem felesleges újra hangsúlyoznunk, hogy minden összefügg mindennel. Az idő és a tér nem függetlenek egymástól, de még az atomokat vagy a szubatomi részecskéket sem lehet egymástól elkülönítve kezelni. Ahogyan a bolygó különböző – fizikai, kémiai és biológiai – összetevői kapcsolatban állnak egymással, az élőlények is hálózatot alkotnak, amelyet soha nem fogunk teljes egészében megismerni és megérteni. Genetikai információink java része sok élőlényével közös. Ezért a töredékes és elszigetelt ismeretek egyfajta tudatlansággá válhatnak, ha ellenállnak annak, hogy egy szélesebb valóságképbe illeszkedjenek.

139. Amikor „környezetről” beszélünk, ezen különösen azt a kapcsolatot értjük, amely a természet és a benne élő társadalom között fennáll. Ez meggátolja, hogy a természetben valami tőlünk elkülönített valóságot értsünk vagy életünk pusztá keretének tekintsük. Belé vagyunk foglalva, részei vagyunk, és átjárjuk egy-

mást. Hogy egy hely beszennyezésének okait megtaláljuk, elemeznünk kell a társadalom működését, gazdaságát, viselkedését, valóságértelmezését. A változások nagysága miatt már nem lehetséges, hogy a probléma minden részére egy-egy konkrét, külön választ találjunk. Alapvetően fontos, hogy olyan átfogó megoldásokat keressünk, amelyek figyelembe veszik a természeti rendszerek egymással és a társadalmi rendszerekkel való interakcióit. Nincs két egymástól elkülönülő válság, egy környezeti és egy társadalmi, hanem csak egyetlen, összetett társadalmi-környezeti válság létezik. A megoldás felé vezető utak átfogó megközelítést igényelnek, hogy legyőzhessük a szegénységet, visszaadhassuk a kirekesztettek méltóságát, és ezzel egyidejűleg gondját viselhesük a természetnek.

140. Mivel nagyon sok és sokféle tényezőt kell figyelembe venni, amikor meg akarjuk határozni egy adott vállalati tevékenység környezetre gyakorolt hatását, elengedhetetlenné válik, hogy a kutatóknak kiemelt helyet biztosítsunk és megkönnyítsük egymásra ható, nagy tudományos szabadsággal végzett működésüket. E folyamatos kutatásnak lehetővé kellene tennie annak megismerését is, hogy a különböző élőlények miként kapcsolódnak össze olyan nagyobb egységekké, amelyeket „ökoszisztémáknak” nevezünk. Nemcsak azért vesszük őket számításba, hogy meghatározzuk észszerű hasznukat, hanem mert ettől a hasznuktól függetlenül önmagukban értékesek. Ahogyan minden élő szervezet önmagában jó és csodálatra méltó, mivel Isten teremtménye, ugyanez érvényes arra, amikor élő szervezetek egy meghatározott térben, rendszerként harmonikusan együttműködnek. Még ha nem tudunk is róla, ettől az együttestől függ saját létezésünk. Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy az ökoszisztémák közrejátszanak a szén-dioxid megkötésében, a víztisztításban, a betegségek és kórokozók kiszűrésében, a talajképződésben, a hulladékok lebontásában és sok egyéb szolgáltatásban, amelyet elfelejtünk vagy figyelmen kívül hagyunk. Amikor felismerik ezt, sokan ismét tudatára ébrednek, hogy egy olyan valóságnak köszönhetően élünk

és cselekszünk, amelyet előzetesen kaptunk ajándékba, és amely megelőzi képességeinket és létezésünket. Ezért amikor „fenntartható használatról” beszélünk, mindig figyelembe kell venni az egyes ökoszisztémák regenerációs képességét, különböző részterületeik és sajátosságaik szerint.

141. Továbbá a gazdasági növekedés az eljárások egyszerűsítése és a költségek csökkentése érdekében gyakran automatizmusokat hoz létre és homogenizál. Ezért olyan gazdasági ökológiára van szükség, amely képes a valóság szélesebb látószögű szemléletére kötelezni, mert „a környezetvédelemnek a fejlődési folyamat szerves részét kell alkotnia, és nem kezelhető attól elkülönítetten”.¹¹⁴ Ugyanakkor időszerűvé válik annak a humanizmusnak a parancsoló szükségessége, amely magába építi a különböző ismereteket, a gazdaságit is, egy át- és egybefogóbb szemlélet érdekében. Ma a környezeti problémák elemzése elválaszthatatlan az emberi, családi, munkahelyi, városi összefüggések elemzésétől, valamint az egyes ember önmagával való kapcsolatának elemzésétől, amely a másokhoz és a környezethez fűződő kapcsolatait is meghatározza. Interakció van az ökoszisztémák és a társadalmi viszonyrendszer különböző világai között, és így ismét megmutatkozik, hogy „az egész több mint a rész”.¹¹⁵

142. Ha minden összefügg mindennel, akkor egy társadalom intézményeinek egészségi állapota is következményekkel jár a környezetre és az emberi élet minőségére: „A polgári szolidaritás mindenfajta megsértése környezeti károkat okoz.”¹¹⁶ Ebben az értelemben a társadalmi ökológia szükségszerűen intézményi jellegű, és fokozatosan növekvő méreteket ölt: kezdve az elsődleges

¹¹⁴ *Riói nyilatkozat a környezetről és a fejlődésről* (1992. június 14.), 4. alapelv.

¹¹⁵ *Evangelii gaudium* apostoli buzdítás (2013. november 24.), 237: AAS 105 (2013) 1116. [Magyar kiadás: Szent István Társulat, Budapest 2014, 135.]

¹¹⁶ XVI. Benedek pápa, *Caritas in veritate* enciklika (2009. június 29.), 51: AAS 101 (2009) 687. [Magyar kiadás: *Szeretet az igazságban*, Szent István Társulat, Budapest 2009, 71.]

társadalmi csoporttól, a családtól a helyi közösségen és a nemzetén át egészen a nemzetközi életig. Az egyes társadalmi szinteken belül és azok között kialakulnak azok az intézmények, amelyek szabályozzák az emberi kapcsolatokat. Minden, ami károsítja ezeket az intézményeket, olyan káros hatásokkal jár, mint például a szabadság elvesztése, az igazságtalanság és az erőszak. Számos ország van, amelyet nem kielégítő intézményi szinten kormányoznak, a lakosság szenvedésének árán, de azok érdekében, akik hasznot húznak a dolgok ilyenén állásából. Mind az államigazgatásban, mind a civil társadalom különböző megnyilvánulásaiban, illetve a lakosok egymás közötti kapcsolataiban túl sűrűn fordulnak elő törvényektől eltávolodott viselkedésmódok. Meglehet, a törvényt kifogástalanul megszerkesztették, ám gyakran holt betűk maradnak. Lehet-e tehát remélni, hogy a környezettel összefüggő törvénykezés és a rendelkezések ténylegesen hatékonyak lehetnek? Tudjuk például, hogy vannak országok, amelyek világos jogszabályokkal rendelkeznek az erdők védelmére, mégis némán szemlélik e törvények gyakori megsértését. Ezenkívül ami az egyik térségben történik, az közvetlenül vagy közvetve befolyást gyakorol a többi térségre. Így például a kábítószer-fogyasztás a jóléti társadalmakban állandó és egyre növekvő keresletet vált ki olyan termékek iránt, amelyek elszegényedett térségekből származnak, ahol az emberek magatartása romlik, emberi életek pusztulnak el, és a környezetet is tönkreteszik.

II. Kulturális ökológia

143. A természeti örökséggel együtt létezik egy hasonlóan fenyegetett történelmi, művészeti és kulturális örökség is. Ez az örökség egy adott terület közös identitásának része, egy élhető város építésének alapja. Nem az a dolgunk, hogy a meglévőket leromboljuk, és új, állítólag zöldebb városokat építsünk, ahol nem is mindig kívánatos élni. Bele kell vonni az adott hely történelmét, kultúráját és építészetét, megőrizve eredeti identitását. Ezért

az ökológia az emberiség kulturális gazdagságának gondozását is megkívánja, annak legtágabb értelmében. Konkrétabban: a környezettel kapcsolatos kérdések vizsgálatakor figyelmet kell fordítani a helyi kultúrákra, és el kell érni, hogy a tudományos-technikai nyelvezet párbeszédet folytasson a népi nyelvezettel. A kultúra – nemcsak a múlt műemlékeinek, hanem különösen a maga élő, dinamikus és részvételi értelmében – olyasmi, amit nem szabad kizárni, amikor újragondoljuk az ember környezetéhez fűződő kapcsolatát.

144. Az ember fogyasztói szemlélete, melyet a mai globalizált gazdaság fogaskerekei hajtanak, gyakran homogenizálja a kultúrákat és elszegényíti azt a hatalmas kulturális sokszínűséget, amely az emberiség kincse. Ezért az a törekvés, hogy minden nehézséget egységes előírásokkal vagy műszaki beavatkozásokkal oldjunk meg, oda vezet, hogy figyelmen kívül hagyjuk a helyi problémák összetettségét, amelyek a lakosság tevékeny részvételét igénylik. Az elkezdett új folyamatokat nem mindig lehet kívülről kialakított keretekbe illeszteni, hanem azoknak a helyi kultúrából kell kiindulniuk. Ahogy az élet és a világ dinamikus, a világ gondozásának is rugalmasnak és dinamikusnak kell lennie. A merőben műszaki megoldásoknak az a kockázata, hogy olyan tüneteket vesznek figyelembe, amelyek nem a legmélyebb problémáknak felelnek meg. A népek és kultúrák jogainak perspektíváját is számításba kell venni, és így meg kell érteni, hogy egy társadalmi csoport fejlődése történelmi folyamatot feltételez a maga kulturális összefüggésében, és megköveteli, hogy a helyi társadalom szereplői *saját kultúrájuk alapján* folyamatosan főszerepet játszanak. Még az életminőség fogalmát sem lehet másokra erőltetni, hanem minden embercsoport saját szimbólumvilágán és szokásain belül kell értelmezni.

145. A kizsákmányolás és a környezetrombolás sok, erősen koncentrált formája nemcsak a helyi megélhetési forrásokat pusztíthatja el, hanem azokat a társadalmi képességeket is, amelyek egy

olyan életmódot tettek lehetővé, amely hosszú időn keresztül kulturális identitást, valamint a létezésnek és az együttélésnek értelmet adott. Egy kultúra eltűnése is lehet legalább olyan súlyos vagy még súlyosabb, mint egy állat- vagy növényfaj kipusztulása. Ha valakikre rákényszerítenek egy kizárólagos uralomra törő életstílust, amely egy adott termelési módhoz kapcsolódik, az olyan káros lehet, mint az ökoszisztémák megváltoztatása.

146. E tekintetben mindenképp különleges figyelmet kell fordítani az őslakos közösségekre és kulturális hagyományaikra. Ők nemcsak egy kisebbség a többi között, hanem a közös párbeszéd fő résztvevőivé kell válniuk, különösen, amikor az ő területeiket érintő nagy projektekre kerül sor. Számukra a föld nem gazdasági érték, hanem Isten és a benne pihenő ősök ajándéka, szent hely, amellyel kölcsönös kapcsolatba kell lépniük, hogy fenntartsák identitásukat és értékeiket. Ha területeiken maradnak, épp ők azok, akik legjobban gondozzák azokat. A világ különböző részein viszont nyomást gyakorolnak rájuk, hogy hagyják el földjeiket, szabaddá téve azokat olyan kitermelési és földművelési projektek számára, amelyek nem törődnek a természet és a kultúra pusztulásával.

III. A mindennapi élet ökológiája

147. Hogy valódi fejlődésről beszélhessünk, biztosítani kell, hogy átfogó javulás menjen végbe az emberi élet minőségében, ez pedig feltételezi annak a térnek a vizsgálatát, amelyben az emberek élnek. A színhelyek, melyek körbevesznek bennünket, befolyásolják azt, ahogyan az életet látjuk, ahogyan érzünk és cselekszünk. Ugyanakkor a szobánkban, otthonunkban, munkahelyünkön és lakónegyedünkben a környezetet használjuk arra, hogy kifejezzük identitásunkat. Törekszünk alkalmazkodni környezetünkhöz, de amikor az rendetlen, kaotikus, vagy tele van vizuális és zajszennyezéssel, az ingerek túlzott mértéke próbára teszi azon igyeke-

zetünket, hogy mindenhez egészségesen kapcsolódó, boldog identitást hozzunk létre.

148. Csodálatra méltó azoknak az egyéneknek és csoportoknak a kreativitása és nagylelkűsége, akik képesek átlépni a környezetük által megszabott határokat, csökkentik a korlátok közé szorított-ság káros hatásait és megtanulják irányítani életüket a zavar és bizonytalanság közepette. Például egyes helyeken, ahol az épületek homlokzata nagyon leromlott állapotú, vannak emberek, akik nagy méltósággal gondolják otthonuk belső terét, vagy jól érzik magukat az emberek szívélyességének és barátságának köszönhetően. Az ott élők pozitív és jótékony társadalmi élete fényt áraszt a látszólag előnytelen környezetre. Nemegyszer dicséretes az a humánökológia, amelyet a szegények ki tudnak alakítani oly sok korlát közepette is. Azt az érzést, hogy megfulladunk a lakóhelyünkön élő embertömegtől, a nagy népsűrűségű lakókörnyezetben, ellensúlyozza, ha szoros és szívélyes emberi kapcsolatokat alakítunk ki, ha közösségek jönnek létre, ha a környezet korlátaikat mindenki a maga bensőjében kompenzálja, és az emberek érzik, hogy egy közösségi háló részei és egy közösséghez tartoznak. Ily módon bármely hely megszűnhet pokol lenni, és egy méltó élet közegévé válik.

149. Az is igaz, hogy a szélsőséges szűkölködés, amelyet az olyan környezetben lakók élnek meg, ahol nincs harmónia, tágasság, és ahol nincsenek beilleszkedési lehetőségek, megkönnyíti az embertelen viselkedésformák megjelenését és az emberek bünszervezetek általi manipulációját. A megapoliszok mindennapos túlzásfűltsége, a társadalmi névtelenség a rendkívül szegény negyedekben élő emberekben a gyökértelenség érzését keltheti, amely antiszociális viselkedésre és erőszakra készíteti őket. Mindazonáltal szeretném továbbra is hangsúlyozni, hogy a szeretet erősebb. Sokan ilyen körülmények között is képesek az összetartozás és az együttélés kapcsolatait kiépíteni, amelyek a túlzásfűltséget közösségi tapasztalattá változtatják, ahol leomlanak az el-

szigetelt én falai, és átléphetővé válnak az önzés korlátai. A közösségi megmenekülésnek ez a tapasztalata szokott olyan kreatív válaszokhoz vezetni, hogy felújítsanak egy épületet vagy egy lakónegyedet.¹¹⁷

150. Tekintettel a tér és az emberi viselkedés közötti kölcsönhatásra, azoknak, akik épületeket, városnegyedeket, közterületeket és városokat terveznek, szükségük van a különböző tudományágak segítségére, amelyek lehetővé teszik az emberi folyamatok, jelképvilág és viselkedésformák megértését. Nem elég a terv szépségére törekedni, mert még értékesebb egy másik szépség szolgálata: az emberek életminőségéé, környezethez való alkalmazkodásáé, egymással való találkozásáé és kölcsönös segítéséé. Ezért is olyan fontos, hogy a helybeliek szempontjai mindig kiégyesítsék a várostervezők elemzését.

151. Törődni kell a közösen használt helyekkel, a vizuális kereketekkel és a városok igazodási pontjaival, hogy azok fokozzák a közösséghez tartozás, a meggyökerezés érzését, hogy „otthonosan” érezzük magunkat a városban, amely befogad és összeköt bennünket. Fontos, hogy egy város különböző részei harmonikusan kapcsolódjanak egymáshoz és az emberek átlássák az egészet, ahelyett, hogy bezárkózzanak lakónegyedükbe és lemondjanak arról, hogy az egész várost a többiekkel megosztott saját terükként éljék meg. Bármilyen beavatkozásnak a városi vagy vidéki tájba figyelembe kellene vennie, hogy a hely különböző elemei hogyan alkotnak egységet, amelyet a maga gazdag jelentéstartal-mával a lakosok koherens képként érzékelnek. Így a többiek már nem idegenek lesznek, és a „mi” részeinek érezzük őket, amelyet

¹¹⁷ Egyes szerzők kimutatták azokat az értékeket, amelyek gyakran megjelennek például a latin-amerikai nyomornegyedekben, a kunyhókban vagy viskókban: vö. Juan Carlos Scannone SJ, *La irrupción del pobre y la lógica de la gratuidad* [A szegény ember megjelenése és az ingyenesség logikája], in Juan Carlos Scannone–Marcelo Perine (eds.), *Irrupción del pobre y quehacer filosófico. Hacia una nueva racionalidad*, Bonum, Buenos Aires 1993, 225–230.

közösen építünk. Ugyanezen okból kifolyólag a városi és a vidéki környezetben is érdemes megőrizni bizonyos helyeket, ahol tartózkodnak az állandóan változtató emberi beavatkozásoktól.

152. A lakáshiány súlyos problémát jelent a világ számos részén, a vidéki térségekben és a nagyvárosokban is, mert az állami költségvetés az igénynek általában csak kis hányadát fedezi. Nemcsak a szegények, hanem a társadalom nagy része is súlyos nehézségekkel küzd, hogy saját lakáshoz jusson. Az, hogy valakinek van lakása, sokat jelent az ember méltósága és a családok boldogulása szempontjából. Ez a humánökológia egyik központi kérdése. Ha valahol már kialakult egy szegényes házakból álló kaotikus konglomerátum, akkor ezeket a negyedeket nem felszámolni – lakosaikat pedig elkergetni –, hanem elsősorban urbanizálni kell. Amikor a szegények szennyezett külvárosokban vagy veszélyes építményekből álló telepeken laknak, „abban az esetben, ha el kell őket költöztetni, és hogy ne tetőzzük újabb szenvedéssel szenvedésüket, előzetesen és megfelelő információval kell ellátni őket, és méltó lakhatási lehetőséget kell felkínálni nekik, és az érintetteket közvetlenül is be kell vonni annak megteremtésébe.”¹¹⁸ Ugyanakkor leleményesen el kellene érni, hogy a szegény-negyedeket integrálják egy befogadó városba: „Mily szépek azok a városok, amelyek legyőzik az egészségtelen bizalmatlanságot, integrálják a tőlük különbözőket, és ezen integrációból a fejlődés új tényezőjét hozzák létre! Mily szépek azok a városok, amelyek még építészeti tervrajzaikban is tele vannak terekkel, amelyek összekötnek, kapcsolatokat hoznak létre, elősegítik a másik megismerését!”¹¹⁹

153. A városi élet minősége szorosan kapcsolódik a közlekedéshez, amely gyakran jelentős szenvedést okoz az embereknek.

¹¹⁸ Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa, *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma*, 482. [Magyar kiadás: Szent István Társulat, Budapest 2007.]

¹¹⁹ *Evangelii gaudium* apostoli buzdítás (2013. november 24.), 210: AAS 105 (2013) 1107. [Magyar kiadás: Szent István Társulat, Budapest 2014., 124.]

A városokban sok autót csak egy vagy két ember használ, emiatt megnövekszik a forgalom, a levegőszennyezés szintje magas, hatalmas mennyiségű nem megújuló energiát fogyasztanak el, több autótút és parkoló építése válik szükségessé, ami árt a városképnek. Sok szakértő egyetért abban, hogy elsőbbséget kell adni a tömegközlekedésnek. Ám a társadalom nem egykönnyen fogad majd békésen bizonyos szükséges intézkedéseket, ha nem javul jelentősen a tömegközlekedés, amely számos városban az emberekkel való méltatlan bánásmódot jelenti a túlszűfoaltság, a kényelmetlenség vagy az alacsony járatsűrűség és a biztonság hiánya miatt.

154. Az emberi lény egyedülálló méltóságának elismerése gyakran ellentétben áll azzal a kaotikus étellel, amelyre az emberek városainkban kényszerülnek. De emiatt nem szabad szem elől tévesztenünk azt az elhagyatottságot és elhanyagoltságot, amelytől olyan vidéki területek lakói szenvednek, ahová nem érkeznek el a létfontosságú szolgáltatások, és rabszolgasorsba kényszerített munkások élnek, jogok és az emberhez méltóbb élet kilátásai nélkül.

155. A humánökológia valami nagyon mély dolgot is magában foglal: az ember életének szükségszerűen kapcsolatban kell állnia az önnön természetébe írt erkölcsi törvénnyel, amely szükséges ahhoz, hogy méltóbb környezetet tudjon teremteni. XVI. Benedek mondta, hogy az embernek is van „ökológiája”, mert „az embernek is van természete, amelyet tiszteletben kell tartania, és nem manipulálhatja kedve szerint”.¹²⁰ Ebben az összefüggésben el kell ismernünk, hogy testünk hoz minket közvetlen kapcsolatba a környezettel és a többi élőlényvel. El kell fogadnunk saját testünket mint Isten ajándékát ahhoz, hogy az egész világot az Atya ajándékának, közös otthonnak tartsuk és fogadjuk el, míg a saját testünk feletti uralom logikája időnként észrevétlenül a teremtés feletti uralom logikájává alakul. Lényegi fontosságú egy

¹²⁰ *Beszéd a Német Szövetségi Képviselet előtt [Bundestag] előtt Berlinben (2011. szeptember 22.): AAS 103 (2011) 668.*

valódi humánökológia szempontjából, hogy megtanuljuk elfogadni saját testünket, gondozni és tiszteletben tartani jelentéseit. Saját testünknek a maga nőiességében vagy férfiaságában való megbecsülése szintén szükséges, hogy önmagunknak mutakozunk a tőlünk különbözővel való találkozásban. Ily módon lehetséges örömmel elfogadni a másik sajátos, férfiúi vagy női ajándékát, a teremtő Isten művét, és gazdagítani egymást. Következésképpen nem egészséges az a hozzáállás, amely „a nemek közötti különbségek megszüntetésére törekszik, mert nem tud többé mit kezdeni velük”.¹²¹

IV. A közjó alapelve

156. A humánökológia elválaszthatatlan a közjó fogalmától, attól az alapelvtől, amely központi és egységesítő szerepet játszik a társadalometikában. Ez „azoknak a társadalmi életfeltételeknek az összessége, amelyek mind a csoportoknak, mind az egyes tagoknak lehetővé teszik, hogy teljesebben és könnyebben elérjék tökéletességüket”.¹²²

157. A közjó feltételezi az emberi személy mint olyan tiszteletben tartását, a maga elidegeníthetetlen alapjogaival, amelyek teljes kibontakozásához szükségesek. Igényli továbbá a szociális jólétet, a biztonságot és a különböző közbülső csoportok fejlődését a szubszidiaritás elvének alkalmazásával. Ezek közül különösen kiemelkedik a család mint a társadalom alapsejtje. Végül a közjó megkívánja a társadalmi békét, vagyis egy bizonyos rend állandóságát és biztonságát, amelyet nem lehet megteremteni az osztó igazságságra való különös odafigyelés nélkül, amelynek megsértése mindig erőszakot szül. Az egész társadalom – és benne különösen az állam – köteles védelmezni és előmozdítani a közjót.

¹²¹ *Katekézis* (2015. április 15.): *L'Osservatore Romano*, 2015. április 16., 8.

¹²² II. Vatikáni Zsinat, *Gaudium et spes* lelkipásztori konstitúció az Egyházzól a mai világban, 26.

158. A világ társadalmának jelenlegi körülményei között, amikor nagyon sok az igazságtalanság és egyre több az emberi alapjogoktól megfosztott, kidobhatónak ítélt ember, a közjó alapelve közvetlenül – logikus és elkerülhetetlen következményként – szolidaritásra való felszólítássá és a legszegényebbek első helyre helyezése melletti elkötelezettséggé válik. Ez az elkötelezettség megkívánja a föld javainak közös rendeltetéséből fakadó következtetések levonását, miként megpróbáltam azt megfogalmazni az *Evangelii gaudium* apostoli buzdításban,¹²³ mindenekelőtt pedig azt követeli meg, hogy figyelembe vegyük a szegények mérhetetlen méltóságát legmélyebb hívő meggyőződéseink fényében. Elegendő a valóságra tekinteni, hogy megértsük: ez az elkötelezettség manapság alapvető etikai követelményt jelent a közjó tényleges megvalósulása szempontjából.

V. A nemzedékek közötti igazságosság

159. A közjó fogalma magában foglalja a jövő nemzedékeit is. A nemzetközi gazdasági válságok élesen megmutatták, milyen káros hatásai vannak, ha nem ismerjük el közös rendeltetésünket, amelyből nem lehet kizárni azokat, akik utánunk jönnek. Már nem beszélhetünk fenntartható fejlődésről a nemzedékek közötti szolidaritás nélkül. Amikor arra a helyzetre gondolunk, ahogyan a bolygót hátrahagyjuk a jövő nemzedékek számára, egy másik logikába lépünk, az ingyenesség logikájába, az ajándékéba, amelyet kapunk és továbbadunk. Ha a föld adatott nekünk, akkor már nem gondolkodhatunk pusztán az egyéni hasznot szolgáló hatékonyság és termelékenység haszonelvű szempontjai szerint. Nem egy szabadon választható hozzáállásról beszélünk, hanem az igazságosság egyik alapkérdéséről, hiszen a föld, melyet kaptunk, azoké is, akik utánunk jönnek. Portugália püspökei az igazságosság e kö-

¹²³ Vö. 186–201. pontok: AAS 105 (2013) 1098–1105. [Magyar kiadás: *Az evangélium öröme*, Szent István Társulat, Budapest 2014, 111–120.]

vetelményének felvállalására biztattak: „A környezet az átvétel logikájához tartozik. Minden nemzedék kölcsönkapja, és tovább kell adnia a következő nemzedéknek.”¹²⁴ Az átfogó ökológiának ilyen széles látószöge van.

160. Milyen világot szeretnénk hagyni azokra, akik utánunk jönnek, a gyermekekre, akik most nőnek fel? Ez a kérdés nem csak elszigetelten a környezetre vonatkozik, mert nem lehet elkülönítve tárgyalni a témát. Amikor rákérdezzük a világra, amelyet hátra akarunk hagyni, mindenekelőtt általános irányára, értelmére, értékeire gondolunk. Ha ez az alapkérdés nem lüktet állandóan bennünk, nem hiszem, hogy környezetvédelmi aggodalmainknak jelentős hatásai lehetnének. De ha bátran feltesszük ezt a kérdést, kérlelhetetlenül további, nagyon egyenes kérdésekhez vezet minket: Mi végett vagyunk ezen a világon? Mi végett születtünk erre az életre? Miért dolgozunk és küzdünk? Miért van szüksége ránk ennek a földnek? Ezért már nem elég azt mondani, hogy törőd-nünk kell a jövő nemzedékekkel. Tudatára kell ébrednünk, hogy saját méltóságunk forog kockán. Mi vagyunk a leginkább érdekelték abban, hogy lakható bolygót hagyjunk a minket követő emberiségre. Ez egy értünk játszódó dráma, mert azt a kérdést szegezi nekünk, hogy mi az értelme életünknek ezen a földön.

161. A katasztrófák előrejelzéseit már nem nézhetjük megvetéssel, és nem gúnyolódhatunk rajtuk. A jövő nemzedékekre rengeteg romot, sivatagot és szennyet hagyhatunk. A fogyasztás, a pazarlás és a környezetkárosítás üteme meghaladta a bolygó lehetőségeit; olyannyira, hogy a mostani életmód, mivel nem fenntartható, csak katasztrófákhoz vezethet, miként egyes térségekben már ténylegesen visszatérően ez történik. A jelenlegi egyensúlyvesztés hatásainak enyhítése attól függ, mit teszünk most, különösen, ha figyelembe vesszük azt a felelősséget, amelyet nekünk

¹²⁴ Portugál Püspöki Konferencia, *Responsabilidade solidária pelo bem comum* [Szolidáris felelősségvállalás a közjóért] lelkipásztori levél (2003. szeptember 15.), 20.

tulajdonítanak azok, akiknek majd viselniük kell a legsúlyosabb következményeket.

162. A nehézség, hogy komolyan vegyük ezt a kihívást, kapcsolatban áll azzal az erkölcsi és kulturális romlással, amely a környezetkárosítást kíséri. A posztmodern világban élő embert az az állandó veszély fenyegeti, hogy teljesen individualistává válik, számos társadalmi probléma pedig azzal kapcsolatos, hogy sokakat ma csak önző, pillanatnyi érdekek vezérelnek, a családi és társadalmi kötelek válságba jutottak, a másik ember elismerése nehézségeket jelent. A szülőket gyakran igényeik azonnali kielégítését kereső, túlzott fogyasztás jellemzi, ami gyermekeikre is kihat, akiknek pedig egyre nagyobb nehézséget jelent lakást vásárolni és családot alapítani. Továbbá a képtelenségünk, hogy komolyan gondoljunk a jövő nemzedékekre, arra való képtelenségünkhöz kapcsolódik, hogy a mostaninál szélesebb körben érdekeljenek minket mások, és gondoljunk azokra, akik ki vannak rekesztve a fejlődésből. Ne csak a jövő szegényeit képzeljük magunk elé: elég, ha a mai szegényekre gondolunk, akik nem sok évet élhetnek itt e földön és nincs többé reményük. Ezért „a nemzedékek közötti őszinte szolidaritás mellett meg kell erősítenünk, hogy erkölcsileg sürgető szükség van a nemzedékeken belüli megújult szolidaritásra”.¹²⁵

¹²⁵ XVI. Benedek pápa, *Üzenet a béke világnapjára 2010-ben*, 8: AAS 102 (2010) 45.

ÖTÖDIK FEJEZET

TÁJÉKOZÓDÁST ÉS CSELEKVÉST SEGÍTŐ SZEMPONTOK

163. Megpróbáltam megvizsgálni az emberiség jelenlegi helyzetét, egyrészt a megfigyelhető repedéseket a bolygón, amelyen élünk, másrészt a környezetrombolás legmélyebb emberi okait. Bár ez a rápillantás a valóságra már önmagában jelzi, hogy irányváltásra van szükség, és sugall bizonyos tennivalókat, most próbáljuk meg felvázolni a párbeszéd főbb útjait, amelyek segítenek, hogy kilépjünk az önpusztítás spiráljából, melybe egyre mélyebbre süllyedünk.

I. Párbeszéd a környezetről a nemzetközi politikában

164. A múlt század közepe óta, számos nehézség legyőzése után, egyre erősebbé vált az a tendencia, hogy a világot hazaként fogjuk fel, az emberiséget pedig népként, amely egy mindenki otthonául szolgáló házban lakik. A kölcsönös függésekben élő világ nemcsak annak megértését jelenti, hogy az életstíusból, a termelési és fogyasztási szokásokból származó káros következmények mindenkit érintenek, hanem elsődlegesen arra való törekvést jelent, hogy a javasolt megoldásokat az egész világ szemszögéből és ne csak egyes országok érdekeinek védelmében dolgozzák ki. A kölcsönös függőség arra kötelez minket, hogy egyetlen világban, egyetlen közös projektben gondolkodjunk. Csakhogy ugyanannak az intelligenciának, amelyet a hatalmas technológiai fejlődéshez használtak, nem sikerül hatékony módszereket találnia a súlyos környezeti és társadalmi problémák nemzetközi megoldására. Az alapproblémák kezeléséhez, melyeket az egyes országok külön-külön nem tudnak megoldani, elengedhetetlenül szükséges egy olyan világszintű konszenzus, amely például azt eredmé-

nyezi, hogy fenntartható és diverzifikált mezőgazdaságot tervezzenek, megújuló és kevésbé szennyező energiaforrásokat fejlesztenek ki, nagyobb energiahatékonyságra törekedjenek, az erdei és tengeri erőforrások megfelelőbb felhasználását mozdítsák elő, biztosítsák, hogy mindenki hozzájuthasson az ivóvízhez.

165. Tudjuk, hogy a fosszilis tüzelőanyagokon alapuló technológia nagyon környezetszennyező – különösen a kőszén, de a kőolaj és kisebb mértékben a földgáz is –, ezért fokozatosan és haladéktalanul mással kell helyettesíteni őket. Amíg széles körben ki nem fejlesztik a megújuló energiaforrásokat – aminek már folyamatban kellene lennie –, jogos a kisebbik rosszat választani vagy ideiglenes megoldásokhoz folyamodni. Ugyanakkor a nemzetközi közösségben nem sikerül kielégítő megállapodásra jutni azok felelősségéről, akiknek az energetikai átmenet költségeit viselniük kell. Az utóbbi évtizedekben a környezetvédelmi kérdések széles körű nyilvános vitát keltettek, ami megnövelte a civil társadalomban a komoly elkötelezettség és nagylelkű odaadás tereit. A politika és a vállalati szektor lassan reagál, messze nem érnek fel a globális kihívások szintjéig. Ebben az értelemben mondhatjuk, hogy míg a posztindusztriális időszakban élő emberiségre talán úgy emlékeznek majd, mint az egyik legfelelőtlenebbre a történelemben, reméljük, hogy a XXI. század elején élő emberiségre úgy emlékeznek majd, mint amely nagylelkűen felvállalta súlyos felelősségét.

166. A világméretű környezetvédelmi mozgalom már hosszú utat megtett, amit a civil társadalom számos szervezetének erőfeszítése gazdagított. Lehetetlen lenne itt mindegyiket megemlíteni és felsorolni, mi mindent tettek. De kitaró elkötelezettségüknek köszönhetően a környezetvédelmi kérdések egyre nagyobb mértékben kerültek a közélet napirendjére, és állandó felszólítássá váltak arra, hogy hosszú távon gondolkodjunk. Ennek ellenére a környezetvédelemmel foglalkozó világszintű csúcstalálkozók, melyeket az elmúlt években rendeztek, nem váltották be a hozzá-

juk fűzött reményeket, mert a politikai akarat hiánya miatt nem tudtak ténylegesen jelentős és hatékony globális környezetvédelmi megállapodásokat tető alá hozni.

167. Érdemes kiemelni a Föld-csúcsot, amelyet 1992-ben Rio de Janeiróban tartottak. Ott kijelentették, hogy „a fenntartható fejlődés érdekeinek középpontjában az emberek állnak”.¹²⁶ Átvéve bizonyos részeket a Stockholmi nyilatkozatból (1972) ez a csúcstalálkozó szentesítette a nemzetközi együttműködést az egész föld ökoszisztémájának védelmében; azt, hogy aki szennyezi a környezetet, vállalnia kell annak anyagi következményeit is; továbbá azt, hogy minden munka vagy projekt környezeti hatásait fel kell mérni. Azt javasolta, hogy stabilizálják az üvegházhatású gázok koncentrációját a légkörben a globális felmelegedés visszafordítása érdekében. Határidőkkel megjelölt cselekvési programot és egy biológiai sokféleségről szóló egyezményt is kidolgozott, továbbá alapelveket fektetett le erdészeti kérdésekben. Jóllehet ez valóban egy korát megelőző, prófétai csúcs volt, a megállapodásokat alig hajtották végre, mert nem rögzítették az ellenőrzés, az időszakos felülvizsgálat és a végrehajtás elmaradásáért járó büntetések megfelelő intézményesített eljárásait. A kinyilvánított alapelvek továbbra is hatékony és rugalmas megvalósítási módokat igényelnek a gyakorlatban.

168. A pozitív tapasztalatok között említhetjük például a Bázeli egyezményt a veszélyes hulladékokról, amelyhez bejelentési kötelezettség, szabványok és ellenőrzési rendszer tartozik; de a kötelező érvényű [Washingtoni] egyezményt is, amely a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelmét szabályozza, és amely a tényleges végrehajtás ellenőrzésének kötelezettségét is magában foglalja. Az ózonréteg védelméről szóló Bécsi egyezménynek, valamint az ennek végrehajtásáról alá-

¹²⁶ *Riói nyilatkozat a környezetről és a fejlődésről* (1992. június 14.), 1. alapelv.

írt Montreali jegyzőkönyvnek és módosításainak köszönhetően az ózonréteg elvékonyodásának problémája – úgy látszik – a megoldás szakaszába lépett.

169. A biológiai sokféleség védelmével és az elsivatagosodással kapcsolatban az sokkal kevésbé jelentős előrelépés. Az éghajlatváltozással kapcsolatban pedig sajnos nagyon kis előrelépés történt. Az üvegházhatású gázok kibocsátásának mérséklése őszinteséget, bátorságot és felelősséget követel, különösképpen a leggazdagabb és legszennyezettebb országok részéről. A fenntartható fejlődéssel foglalkozó ENSZ-konferencia, melyet Rio+20-nak neveznek (Rio de Janeiro, 2012), kiadott egy terjedelmes és hatástalan zárónyilatkozatot. A nemzetközi tárgyalások nem tudnak jelentősen előrelépni azoknak az országoknak a hozzáállása miatt, amelyek nemzeti érdekeiket a globális közjó elé helyezik. Akik elszenvedik majd a következményeit annak, amit mi megpróbálunk elleplezni, emlékezni fognak erre a lelkiismeretlenségre és felelőtlenségre. Ennek az enciklikának az elkészítése alatt a vita különösen is fellángolt. Nekünk, hívőknek továbbra is kérnünk kell Istent, hogy a mostani viták kedvező irányban haladjanak, hogy a jövő nemzedékeknek ne kelljen a meggondolatlan késedelmeskedés következményeit elszenvedniük.

170. Az üvegházhatást okozó gázok alacsony kibocsátására irányuló egyes stratégiák a környezetvédelmi költségek nemzetközivé tételére törekcsenek, ami azzal a veszéllyel jár, hogy a kevesebb erőforrással rendelkező országokat az iparosodott országokéhoz hasonló kibocsátáscsökkentésre köteleznék. Az ilyen intézkedések meghozása károsan hat a fejlődésben legermaradottabb országokra. Így a környezetvédelem áruhájába öltöztetve újabb igazságtalanság keletkezik. Mint mindig, a szegény ember húzza a rövidebbet. Mivel az éghajlatváltozás hatásai hosszú ideig érezhetőek lesznek, még ha most szigorú intézkedések születnek is, egyes szűkös anyagi helyzetben lévő országok segítségre fognak szorulni, hogy alkalmazkodjanak azokhoz a már most érvényesü-

ló hatásokhoz, amelyek gazdaságukat is befolyásolják. Továbbra is igaz, hogy vannak dolgok, amelyekért közösen, de differenciáltan vagyunk felelősek, egyszerűen azért, mert – amint a bolíviai püspökök mondják – „azok az országok, amelyek hasznot húztak magas fokú iparosodottságukból, amit üvegházhatású gázok tömeges kibocsátása árán értek el, nagyobb felelősséggel tartoznak a problémák megoldásáért is, melyeket okoztak”.¹²⁷

171. A „szén-dioxid-kibocsátási kvóta” adásvételének stratégiája újfajta üzérkedéshez vezethet, és nem biztos, hogy az üvegházhatású gázok globális kibocsátásának csökkentését szolgálja. Ez a rendszer gyors és egyszerű megoldásnak tűnik, a környezetvédelem melletti elkötelezettség látszatával, de semmiképpen sem jelenti a helyzet által megkívánt radikális változtatást. Inkább kibúvóként szolgálhat, amely lehetővé teszi egyes országok és ágazatok túlzott fogyasztásának fenntartását.

172. A szegény országoknak elsődlegesen a szegénység felszámolására és a lakosság szociális fejlődésére kell törekedniük; ugyanakkor meg kell vizsgálniuk a népesség bizonyos kiváltságos rétegeinek botrányos fogyasztási szintjét is, és a korrupciót is jobban vissza kell szorítaniuk. Az is igaz, hogy ki kell fejleszteniük kevésbé szennyező energiatermelési formákat, de ehhez az kell, hogy számíthassanak azon országok segítségére, amelyek a bolygó eddigi szennyezése árán fejlődtek sokat. A bőségesen rendelkezésre álló napenergia közvetlen felhasználása megkívánja, hogy intézményszerű eljárásai és segélyezési formákat léptessenek életbe oly módon, hogy a fejlődő országok hozzájussanak technológiák átengedéséhez, technikai segítségnyújtáshoz és pénzügyi forrásokhoz, de mindig ügyelve a konkrét körülményekre, hiszen „nem mindig mérik fel megfelelően a rendszerek összeegyeztet-

¹²⁷ Bolíviai Püspöki Konferencia, *El universo, don de Dios para la vida* [A világegyetem, Isten ajándéka az élethez]. *Lelkipásztori levél a környezetről és az emberi baladásról Bolíviában* (2012), 86.

hetőségét azzal a valósággal, amelyre tervezték őket”.¹²⁸ A költségek alacsonyak lennének, ha összevetjük őket az éghajlatváltozással járó kockázatokkal. Mindenesetre ez főként erkölcsi döntés, amely a népek közötti szolidaritáson alapszik.

173. Sürgős szükség van végrehajtható nemzetközi megállapodásokra, mivel a helyi hatóságok gyengék a hatékony fellépésre. Az államok közötti kapcsolatokban meg kell őrizni az egyes államok szuverenitását, ugyanakkor konszenzusos eljárásokban is meg kell állapodniuk, hogy elkerüljenek olyan helyi katasztrófákat, amelyek mindenkire káros hatással lennének. Globális kötelezettségekkel járó szabályozási kereteket kell alkotni, amelyek megakadályoznak olyan túrheteretlen tevékenységeket, mint például, hogy gazdag országok más országokba vigyék az erősen szennyező hulladékokat és ipari tevékenységeket.

174. Megemlítjük az óceánok irányítási rendszerét is. Nos, bár létrejöttek különböző nemzetközi és regionális egyezmények, a szabályozási, ellenőrzési és szankcionálási mechanizmusok összehangolatlansága és hiánya végül minden erőfeszítést aláás. A tengeri hulladék növekvő problémája és a tengeri területek nemzeti határokat átlépő védelme továbbra is különleges kihívást jelent. Végeredményben az úgynevezett „globális közjavak” teljes skálája feletti irányítási rendszerekről van szükségünk megállapodásra.

175. A logika, amely megnehezíti, hogy drasztikus lépésekre szánjuk el magunkat a globális felmelegedés tendenciájának megfordítására, ugyanaz, amely megakadályozza, hogy elérjük a szegénység felszámolásának célját. Felelősebb globális válaszra van szükségünk, mégpedig olyanra, amely egyszerre néz szembe a környezetszennyezés csökkentésével és a szegény országok és térségek fejlődésével. A XXI. század, miközben letűnt korokra jel-

¹²⁸ Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa, *Energia, giustizia e pace* [Energia, igazságosság és béke], IV, 1, LEV, Città del Vaticano 2013, 57.

lemző irányítási rendszert tart fenn, a nemzetállamok meggyengülésének tanúja, különösen azért, mert a nemzetek feletti jellemzőkkel rendelkező gazdasági-pénzügyi szektor egyre inkább eluralkodik a politika felett. Ebben az összefüggésben nélkülözhetetlenné válik olyan erősebb és hatékonyan megszervezett nemzetközi intézmények kialakítása, amelyeknek a vezetőségét a nemzeti kormányok közötti egyetértéssel igazságosan jelölik ki és hatalommal vannak felruházva a jogsértések szankcionálására. Amint XVI. Benedek kijelentette az Egyház társadalmi tanítása által már megszabott irányban: „Ahhoz, hogy a világ gazdaságát irányítani lehessen, rendezhető legyen a válság által érintett gazdaságok helyzete, hogy a válság súlyosbodásának és az arra következő egyensúlyhiánynak elejét lehessen venni, hogy olyan alkalmas és teljes körű leszerelést lehessen megvalósítani, amely növeli a békét és a biztonságot, kezességet vállal a környezet védelméért és szabályok keretei között tartja a migráció áradatát – nos, mindehhez sürgetően szükséges, hogy létezzen olyan valódi politikai világtekintély, amelyről már elődöm, [Szent] XXIII. János beszélt.”¹²⁹ Ebből a szempontból a diplomácia példátlan jelentőséget kap annak érdekében, hogy olyan nemzetközi stratégiák létrejöttét mozgátsa elő, amelyek megelőzik a legsúlyosabb, végül mindenkit érintő problémákat.

II. Párbeszéd új nemzeti és helyi politika kialakítása érdekében

176. Nyertesek és vesztesek nemcsak az országok között vannak, hanem a szegény országokon belül is, ahol meg kell vizsgálni, ki mennyiben felelős. Ezért a környezetvédelemmel és a gazdasági fejlődéssel összefüggő kérdéseket már nem lehet pusztán az

¹²⁹ XVI. Benedek pápa, *Caritas in veritate* enciklika (2009. június 29.), 67: AAS 101 (2009) 700. [Magyar kiadás: *Szeretet az igazságban*, Szent István Társulat, Budapest 2009, 91.]

egyes országok közötti különbségek alapján tárgyalni, hanem a nemzeti és helyi politikára is figyelmet kell fordítani.

177. Szembesülve az emberi képességek felelőtlen használatának lehetőségével minden állam halaszthatatlan feladata a tervezés, a koordinálás, az ellenőrzés és a szankcionálás saját területén belül. Hogyan irányítja és védelmezi saját alakulását a társadalom a folyamatos technológiai újítások közepette? Hiteles, végrehajtható az a jogszabály, amely a közjó fényében állít fel szabályokat az elfogadandó viselkedésformákról. A határok, amelyeket egy egészséges, érett és szuverén társadalomnak meg kell húznia, a következőkkel kapcsolatosak: előrelátás és elővigyázatosság, megfelelő szabályozás, az előírások végrehajtásának ellenőrzése, a korrupció megfékezése, a termelési folyamatok nem kívánt hatásainak operatív kezelése és az esetleges vagy lehetséges kockázatokkal szembeni célszerű beavatkozás. Növekszik a vállalkozások környezetszennyező hatásainak csökkentésére irányuló törvénykezési gyakorlat. De a politikai és intézményi keretek nemcsak a rossz gyakorlatok elkerülésére szolgálnak, hanem arra is, hogy bátorítsák a jó gyakorlatokat, ösztönözzék az új utakat kereső kreativitást és támogassák a személyes és kollektív kezdeményezéseket.

178. Annak a politikai magatartásnak a drámája, amely azonnali eredményekre törekszik, és amelyet a fogyasztói szemléletű rétegek is fenntartanak, kiprovokálja a rövid távú növekedés szükségességét. Választási érdekeiknek megfelelően a kormányok nem egykönnyen merészelik bosszantani az embereket olyan intézkedésekkel, amelyek hatással lehetnek a fogyasztás mértékére vagy veszélyeztetnék a külföldi befektetéseket. A rövidlátó hatalomszerzés igénye megakadályozza a széles látószögű környezetvédelmi teendők beillesztését a kormányok nyilvános programjába. Így megfélemlenek arról, hogy „az idő a tér felett áll”,¹³⁰ hogy

¹³⁰ *Evangelii gaudium* apostoli buzdítás (2013. november 24.), 222: AAS 105 (2013) 1111. [Magyar kiadás: Szent István Társulat, Budapest 2014, 129.]

mindig termékenyebbek vagyunk, ha folyamatokat indítunk el, mint ha hatalmi tereket uralunk. A politikai nagyság akkor mutatkozik meg, amikor – nehéz időszakokban – nagy elvek szerint munkálkodunk és a hosszú távú közjóra gondolunk. A politikai hatalom nagyon nehezen vállalja fel ezt a feladatot nemzeti szintű programjaiban.

179. Egyes helyeken a megújuló energiák kiaknázására társulások jönnek létre, amelyek lehetővé teszik a helyi önellátást és a többlet eladását is. Ez az egyszerű példa rámutat arra, hogy míg a mostani világrend képtelennek bizonyul a felelősségvállalásra, a helyi szint ettől eltérő lehet. Ott jöhet létre ugyanis nagyobb felelősség, erős közösségi érzés, különleges törődési képesség és nagylelkűbb kreativitás, a saját földünk iránti mély szeretet, és az azzal való törődés is, amit az ember gyermekeire és unokáira hagy. Ezek az értékek nagyon mélyen gyökereznek az őslakosokban. Mivel a korrupció miatt a törvény nemegyszer elégtelennek bizonyul, szükség van a lakosság által kikényszerített politikai döntésre. A társadalomnak – nem kormányzati szerveken és közbülső szervezeteken keresztül – rá kell szorítania a kormányokat, hogy szigorúbb előírásokat, eljárásokat és ellenőrzést dolgozzanak ki. Ha a polgárok nem ellenőrzik az országos, regionális és helyi politikai hatalmat, a környezeti károk megelőzése sem lesz lehetséges. Az önkormányzati rendeletek pedig hatékonyabbak lehetnek, ha a szomszédos települések megállapodnak ugyanazon környezetvédelmi politika támogatásában.

180. Nem gondolkodhatunk egyforma receptekben, mert minden országnak vagy térségnek megvannak a maga sajátos problémái és korlátai. Az is igaz, hogy a politikai realizmus átmeneti intézkedéseket és technológiákat követelhet meg, feltéve, hogy azt kötelező, fokozatos kötelezettségvállalások megtervezése és elfogadása kíséri. Ugyanakkor nemzeti és helyi szinten mindig sok a teendő, így például az energiatakarékossági formák előmozdítása. Ez azt jelenti, hogy maximális energiahatékonyságú és kevesebb

nyersanyagot használó ipari termelési formákat kell előnyben részesíteni, eltávolítva a piacról az energetikai szempontból alig hatékony vagy nagyobb mértékben környezetszennyező termékeket. De megemlíthetjük a szállítás jó megszervezését, illetve azokat az építkezési vagy épületfelújítási módszereket is, amelyek csökkentik az energiafogyasztást és a környezetszennyezés mértékét. A helyi politika pedig törekedhet a fogyasztás megváltoztatására, a hulladékgazdálkodás és újrahasznosítás fejlesztésére, a fajvédelemre és a vetésforgóra alapozott diverzifikált földművelésre. Elő lehet segíteni a mezőgazdaság javulását a szegényebb térségekben a vidéki infrastruktúrába, a helyi vagy országos piac szervezésébe, az öntözőrendszerekbe, a fenntartható földművelési technikák kifejlesztésébe történő befektetéssel. Támogatni lehet olyan együttműködési vagy közösségi szervezeti formákat, amelyek megvédik a kistermelők érdekeit, és megóvják a helyi ökoszisztémákat a kimosztástól. Nagyon sokat lehet tenni!

181. Elengedhetetlen a folytonosság, mert nem lehet megváltoztatni az éghajlatváltozással és a környezetvédelemmel kapcsolatos politikát, valahányszor kormányváltás van. Az eredmények igen időigényesek, és azonnali költségeket feltételeznek, amelyeknek a hatása nem mutatható ki az adott kormány megbízatása idején. Ezért a lakosság és a civil intézmények nyomásgyakorlása nélkül mindig lesz ellenállás a beavatkozással szemben, különösen akkor, ha sürgős problémákat kell megoldani. Politikusként felvállalni ezt a felelősséget, az ezzel járó költségekkel együtt, nem felel meg a mai gazdaság és politika rövidtávú hatékonyságra és azonnali eredményekre építő logikájának, de ha valaki megmeri tenni, újra felismeri azt a méltóságot, amelyet Isten adott neki mint embernek, és miután végigjárta útját a történelemben, egy nagylelkű felelősségvállalásról szóló tanúbizonyságot fog maga mögött hagyni. Annak az egészséges politikának kell nagyobb teret adni, amely képes megreformálni az intézményeket, összehangolni működésüket és olyan jó eljárás módokkal ellátni, amelyek lehetővé teszik a bűnös nyomásgyakorlásnak és tétlenségnek

való ellenállást. Ugyanakkor azt is hozzá kell tennünk, hogy a legjobb intézményesített eljárás módok is kudarcot vallanak, ha hiányoznak azok a nagy célok, értékek, az a humánus és értelmet közvetítő felfogás, amelyek minden társadalomnak nemes és nagylelkű irányt mutatnak.

III. Párbeszéd és átláthatóság a döntési folyamatokban

182. A vállalkozások és különféle projektek környezeti hatásainak előzetes figyelembevétele átlátható politikai folyamatokat és párbeszédre kész alanyokat követel meg, míg a korrupció, mely szívességekért cserébe elleplezi egy projekt valódi környezeti hatásait, gyakran vezet tisztességtelen megállapodásokhoz, amelyek kerülnek a nyilvánosságot és a széles körű megvitatást.

183. Környezeti hatástanulmányt nem szabadna egy termelési projekt vagy valamely megvalósítandó irányelv, terv vagy program kidolgozása után elkészíteni. Kezdetől fogva be kell illeszteni a teendők közé, és interdiszciplinárisan, átláthatóan, minden gazdasági vagy politikai nyomásgyakorlástól függetlenül kell elkészíteni. Össze kell kapcsolni a munkakörülményekre, valamint az emberek testi és mentális egészségére, a helyi gazdaságra és a biztonságra gyakorolt lehetséges hatások vizsgálatával. Így reálisabban lehetne következtetni a gazdasági eredményekre, figyelembe lehetne venni a lehetséges forgatókönyveket, és ha kell, előre fel lehetne készülni a szükséges többletberuházásra a nemkívánatos, de korrigálható hatások kivédésére. Mindig el kell érni a különböző társadalmi szereplők egyetértését, akik különféle nézőpontokkal, megoldásokkal és lehetőségekkel gazdagíthatják az eszmecserét. A tárgyalóasztalnál azonban kiváltságos helynek kell megilletnie a helyi lakosokat, akiket az a kérdés foglalkoztat, hogy mit akarnak önmaguknak és gyermekeiknek, és számításba tudják venni azokat a célokat is, amelyek túlmutatnak a közvetlen gazda-

sági érdekeken. Fel kell hagyni azzal a gyakorlattal, hogy környezetbe való „beavatkozásokban” gondolkodjunk, ehelyett az összes érdekelt fél által végiggondolt és megvitatott irányelvre van szükség. A részvétel megköveteli, hogy mindenkit megfelelően tájékoztassanak az egyes szempontokról, a különböző kockázatokról és lehetőségekről, és a részvétel ne szűküljön le a kezdeti döntésre valamely projektről, hanem foglalja magába az állandó nyomon követés vagy a módszeres ellenőrzés lehetőségét is. Őszinte és igaz tudományos és politikai vitákra van szükség, és nem elég csak arra figyelni, hogy a jogi szabályozás mit enged és mit nem.

184. Amikor a környezetre vonatkozóan kockázatok merülnek fel, amelyek érintik a jelen- és a jövőbeli közjót, a helyzet megköveteli, „hogya a döntések azoknak a lehetséges kockázatoknak és előnyöknek az egybevetésén alapuljanak, amelyeket az egyes lehetséges alternatív döntések magukkal hoznak”.¹³¹ Ez különösen igaz akkor, ha egy projekt a természeti erőforrások felhasználásának, a károsanyag- vagy szennyvízkibocsátásnak és a hulladéktermelésnek a növekedését eredményezi, vagy jelentős változást idéz elő a tájban, a védett fajok élőhelyében vagy bármely közterületen. Néhány nem kellő alaposággal előkészített projekt komolyan befolyásolhatja egy hely életminőségét, olyan, egymástól nagyon különböző okokból kifolyólag, mint például az előre nem látható zajszennyezés, a látóhatár szűkülése, kulturális értékek elvesztése, a nukleáris energia használatának hatásai. A fogyasztói kultúra, mely elsőbbséget ad a rövid távú gondolkodásnak és a magánérdeknek, túl gyors intézkedésekre készíthet vagy elnézheti az információk eltitkolását.

185. Minden esetben, amikor valamely vállalkozásról vitát folytatnak, egy sor kérdést kell feltenni annak eldöntése érdekében, hogy az valódi átfogó fejlődéshez járul-e hozzá: Mi célból? Mi ok-

¹³¹ Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa, *Az egyház társadalmi tanításának kompéndiuma*, 469. [Magyar kiadás: Szent István Társulat, Budapest 2007.]

ból? Hol? Mikor? Hogyan? Kinek? Melyek a kockázatok? Mennyibe kerül? Ki és hogyan fizeti a költségeket? E vizsgálódásban vannak olyan kérdések, amelyeknek elsőbbséget kell adni. Például tudjuk, hogy a víz szűkösen rendelkezésre álló és elengedhetetlen erőforrás, az ivóvízhez való hozzáférés pedig olyan alapjog, amely befolyásolja a többi emberi jog gyakorlását. Ehhez nem fér kétség, és megelőzi egy térség minden egyéb környezeti hatásvizsgálatát.

186. Az 1992-es Riói nyilatkozat kijelenti, hogy „ahol súlyos vagy visszafordíthatatlan kár fenyeget, a teljes tudományos bizonyosság hiánya nem használható fel indokként a környezetromlás megakadályozó, hatékony intézkedések elhalasztására”.¹³² Ez az elővigyázatossági alapelv lehetővé teszi a leggyengébbek védelmét, akik kevés eszközzel rendelkeznek ahhoz, hogy megvédjék magukat és megdönthetetlen bizonyítékokkal szolgáljanak. Ha az objektív információkból súlyos és visszafordíthatatlan kárra lehet számítani, jöllehet nincs rá vitathatatlan bizonyíték, minden projektet le kell állítani vagy meg kell változtatni. Így a bizonyítás terhe felcserélődik, mivel ezekben az esetekben objektív és cáfolhatatlan bizonyítékkal kell alátámasztani azt, hogy a tervezett tevékenység nem okoz jelentős kárt a környezetnek vagy az ott élő embereknek.

187. Ez nem jelent szembeszegülést semmilyen technológiai innovációval, amely a lakosság életminőségének javulását teszi lehetővé. Mindenesetre azt világosan kell látni, hogy nem lehet a jövedelmezőség az egyetlen figyelembe veendő kritérium, és hogy amikor újabb mérlegelendő szempontok merülnek fel az információk gyarapodása folytán, akkor új vizsgálatot kell végezni az összes érdekelt fél részvételével. A vita eredményezheti azt a döntést, hogy nem lépnek tovább a projektben, de azt is, hogy módosítják azt, vagy alternatív javaslatokat dolgoznak ki.

¹³² *Riói nyilatkozat a környezetről és a fejlődésről* (1992. június 14.), 15. alapelv.

188. Vannak környezettel kapcsolatos vitatémák, amelyekben nehéz egyetértésre jutni. Ismételten jelzem, hogy az Egyház nem kívánja a tudományos kérdéseket lezárni, sem a politika helyét elfoglalni, de őszinte és átlátható vitára hívok, hogy az egyedi szükségletek vagy az ideológiák ne ártsanak a közjónak.

IV. Politika és gazdaság – párbeszédben az emberi teljesség érdekében

189. A politika nem vethető alá a gazdaságnak, a gazdaság pedig nem vethető alá a technokrácia parancsainak és hatékonyságközpontú paradigmájának. A közjóra gondolva ma parancsoló szükség van arra, hogy a politika és a gazdaság – egymással párbeszédben – határozottan az élet, különösen az emberi élet szolgálatába álljanak. A bankok minden áron való megmentése – melynek árát a lakossággal fizettetik meg – azon határozott döntés nélkül, hogy felülvizsgálják és megreformálják az egész rendszert, ismét csak a pénz feltétlen uralmát erősíti meg, aminek nincs jövője és csak új válságot szül egy hosszú, költséges és látszólagos gyógy mód után. A 2007-2008-as pénzügyi válság alkalmat adott egy olyan új gazdaság kialakítására, amely jobban figyelembe veszi az erkölcsi alapelveket, továbbá a spekulatív pénzügyi tevékenység és a virtuális vagyon új szabályozására. De nem született olyan válasz, amely odavezetett volna, hogy újragondolják a világot ma is irányító elavult kritériumokat. A termelés nem mindig észszerű, és gyakran gazdasági mutatószámokhoz kötődik, amelyek olyan értéket tulajdonítanak a termékeknek, ami nem felel meg valós értéküknek. Ez sokszor egyes árucikkek túltermeléséhez vezet, a természeti környezetre gyakorolt szükségtelen hatással, ugyanakkor számos regionális gazdaságnak is árt.¹³³ A pénzügyi buborék rendszerint termelési buborék is. Végző soron az, amivel nem néznek határo-

¹³³ Vö. Mexikói Püspöki Konferencia Szociális Lelkipásztori Ellátásért Felelős Bizottsága, *Jesucristo, vida y esperanza de los indígenas y campesinos* [Jézus Krisztus, az őslakosok és a földművesek élete és reménye] (2008, január 14.).

zottan szembe, az a reálgazdaság problémája, hiszen a reálgazdaság teszi lehetővé a termelés változatossá tételét és javítását, a vállalkozások megfelelő működését, a kis- és középvállalkozások fejlesztését és munkahelyteremtését.

190. Ebben az összefüggésben mindig emlékeznünk kell arra, hogy „a környezet védelemét nem biztosíthatjuk pusztán a pénzügyi költség-haszon elemzés alapján. A környezet azon javak egyike, amelyeket nem lehet a piac mechanizmusai révén megfelelően védelmezni vagy előmozdítani.”¹³⁴ Itt is érdemes elkerülni a piacnak azt a mágikus felfogását, amely általában azt gondolja, hogy a problémák pusztán a vállalatok vagy az egyes személyek profitjának növekedésével megoldódnak majd. Vajon elvárható-e reálisan, hogy az, aki megszállottan törekszik a legnagyobb haszonra, majd megáll elgondolkodni azokról a környezeti hatásokról, amelyeket a következő nemzedékekre hagy? A hozam kerekein belül nincs hely arra, hogy az ember a természet ritmusaira, pusztulásának és helyreállításának időszakaira, valamint az ökoszisztémák bonyolultságára gondoljon, amelyeket az emberi beavatkozás súlyosan megváltoztathat. Továbbá amikor biológiai sokféleségről van szó, legfeljebb anyagi források lelőhelyeként gondolnak rá, melyet ki lehetne aknázni, de nem veszik komolyan számításba a dolgok valós értékét, sem azok jelentését az emberek és kultúrák számára, sem a szegények érdekeit és szükségleteit.

191. Amikor ilyen kérdések fogalmazódnak meg, némelyek reagálásképpen azzal vádolják a többieket, hogy esztelenül meg akarják állítani az emberi fejlődést és haladást. El kell azonban jutnunk arra a meggyőződésre, hogy a termelés és a fogyasztás ütemének lassítása a fejlődés és a haladás más módját teheti lehetővé. A természeti erőforrások fenntartható használatáért tett erő-

¹³⁴ Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa: *Az Egyház társadalmi tanításának kompéndiuma*, 470. [Magyar kiadás: Szent István Társulat, Budapest 2007.]

fesztések nem haszontalan kiadást jelentenek, hanem olyan befektetést, amely már középtávon további gazdasági hasznot hozhat. Ha nem vagyunk szűklátókörűek, felfedezhetjük, hogy az innovatívabb és kisebb környezeti hatással járó termelés diverzifikációja nagyon nyereséges lehet. Meg kell nyitnunk az utat az olyan alternatív lehetőségek előtt, amelyek nem jelentik az ember kreativitásának és fejlődésre vonatkozó álmának gátját, hanem csak új csatornákba irányítják ezt az energiát.

192. Például a termelés kreatívabb és jobb irányba állított fejlesztése javítani tudna azon az aránytalanságon, hogy túl nagy technológiai beruházást hajtunk végre a fogyasztás érdekében, de keveset az emberiség égető problémáinak megoldásáért; segíthetne kialakítani az újrahasználat, az átalakítás és az újrahasznosítás okos és jövedelmező formáit; javíthatná a városok energiahatékonyságát. A termelés diverzifikációja a lehetőségek végtelen tárházát nyitja meg az emberi értelem előtt, hogy alkosson és újítsa, ugyanakkor óvja a környezetet és több munkahelyet teremt. Ez olyan kreatív mozzanat lenne, amely újfent képes kivirágoztatni az emberi lény nemességét, mert méltóbb – bátran és felelősségérzettel – arra használni értelmünket, hogy megtaláljuk a fenntartható és méltányos fejlődés formáit, az életminőség tágabb fogalmának keretében. Ezzel szemben méltatlanabb, felületes és kevésbé kreatív ahhoz ragaszkodni, hogy a természet kifosztásának új formáit találjuk ki csak azért, hogy új lehetőségeket kínáljunk a fogyasztásra és az azonnali bevételre.

193. Mindenesetre, ha néhány esetben a fenntartható fejlődés a növekedés új formáihoz vezet is, más esetekben, látva azt a mohó és felelőtlen növekedést, amely sok évtizeden keresztül zajlott, azt is meg kell gondolni, hogy csökkentjük egy kicsit a sebességet, észszerű határokat húzzunk, sőt hogy visszaforduljunk, mielőtt késő lenne. Tudjuk, hogy tarthatatlan azok viselkedése, akik egyre többet fogyasztanak és pusztítanak, míg mások még emberi méltóságuknak megfelelően sem élhetnek. Ezért elérkezett

az idő, hogy elfogadjunk bizonyos mértékű csökkenést a világ egyes részein, és arra fordítsunk erőforrásokat, hogy a világ más részein egészséges növekedés mehessen végbe. XVI. Benedek azt mondta, hogy „a technológiailag fejlett társadalmaknak késznek kell lenniük mértéktartó magatartásformák követésére, csökkentve saját energiafogyasztásukat és javítva az energiafelhasználás feltételeit”.¹³⁵

194. Hogy új fejlődési modellek jöjjenek létre, „a globális fejlődési modell megváltoztatására”¹³⁶ van szükségünk, ami azt is megköveteli, hogy felelősen átgondoljuk „a gazdaság értelmét és célját, hogy kijavítsuk működési zavarait és torzulásait”.¹³⁷ Nem elég összeegyeztetni – egyfajta középutat választva – a természetről való gondoskodást a pénzügyi nyereséggel, vagy a környezet megóvását a fejlődéssel. Ebben a kérdésben a középutak csak egy kis haladékot jelentenek az összeomlás előtt. Egyszerűen újra kell definiálni a fejlődést. Azt a technológiai és gazdasági haladást, amely nem jobb világot és nem magasabb életminőséget hagy maga után, nem lehet fejlődésnek tekinteni. Sokszor az emberek valódi életminősége – a környezet pusztulása, a rossz minőségű élelmiszerek vagy egyes erőforrások kimerülése miatt – éppen egy növekvő gazdaság keretében csökken. Ebben az összefüggésben a fenntartható növekedésről szóló diskurzus gyakran félrevezető és felmentő eszközzé válik, amely elnyeli a környezetvédelmi diskurzus értékeit a pénz és a technokrácia logikáján belül, a vállalatok társadalmi és környezeti felelőssége pedig gyakran olyan tevékenységekre szűkül, amelyek marketingjüket és arculatépítésüket szolgálják.

195. A haszonmaximalizálás elve, mely általában minden egyéb szempont figyelembevételétől elkülönül, a gazdaság fogalmi el-

¹³⁵ *Üzenet a béke világnapjára 2010-ben*, 9: AAS 102 (2010) 46.

¹³⁶ Uo.

¹³⁷ Uo., 5: 43. o.

torzítása: ha növekszik a termelés, kevéssé számít, hogy az a jövőbeli erőforrások vagy a környezet egészségének kárára történik; ha egy erdő kivágása növeli a termelést, senki sem veszi számításba azt a veszteséget, amelyet egy terület elsivatagosodása, a biodiverzitás károsítása vagy a szennyezés növelése jelent. Ez azt jelenti: a vállalatok úgy tesznek szert nyereségre, hogy a költségeknek csak töredékével számolnak, és csak töredékét fizetik ki. Etikusi magatartásnak csak azt lehetne tartani, amelynél „az általános környezeti erőforrások felhasználásának gazdasági és társadalmi költségei nyíltan megismerhetők, és teljes egészében a haszonélvezők fedezik azokat, nem pedig más népek vagy a jövő nemzedékek”.¹³⁸ Az aktuális igények kielégítése céljából a valóságról csak statikus elemzést adó, instrumentális racionalitás van jelen akkor is, amikor az erőforrások elosztását a piac végzi, és akkor is, amikor ezt a tervező állam teszi.

196. Hol a helye a politikának? Emlékezzünk a szubszidiaritás elvére, amely minden szinten szabadságot ad a meglévő képességek kibontakoztatására, ugyanakkor több felelősséget követel a közjó iránt attól, aki nagyobb hatalommal rendelkezik. Igaz, hogy ma néhány gazdasági ágazat nagyobb hatalmat gyakorol, mint maguk az államok. De egy politika nélküli gazdaságot nem lehet igazolni, hiszen az képtelen lenne más logikát érvényre juttatni, olyat, amely kezelné a jelenlegi válság különböző aspektusait. A logika, amely nem engedi meg a környezetért való őszinte aggodást, ugyanaz, mint amelybe nem fér bele a legtörékenyebbek integrálásáért való aggodás, mert „a »siker« és a »privát élet« uralgó modelljében úgy tűnik, nincs értelme annak, hogy beruházzunk azért, hogy a lemaradtak, a gyengék vagy a kevésbé tehetősek boldogulhassanak az életben”.¹³⁹

¹³⁸ XVI. Benedek pápa, *Caritas in veritate* enciklika (2009. június 29.), 50: AAS 101 (2009) 686. [Magyar kiadás: *Szeretet az igazságban*, Szent István Társulat, Budapest 2009, 70.]

¹³⁹ *Evangelii gaudium* apostoli buzdítás (2013. november 24.), 209: AAS 105 (2013) 1107. [Magyar kiadás: Szent István Társulat, Budapest 2014, 123–124.]

197. Tágas látókörű politikára van szükségünk, mely a válság aspektusait újfajta, átfogó megközelítést alkalmazva, interdiszciplináris párbeszédben tárgyalja meg. Sokszor maga a politika a felelős saját hitelvesztéséért, a korrupcióért és a jó közpolitikák hiányáért. Ha az állam nem teljesíti feladatát egy térségben, akkor néhány gazdasági csoport jótévőként léphet fel, bitorolhatja a tényleges hatalmat és felhatalmazva érezheti magát, hogy ne tartson be bizonyos szabályokat, sőt teret adjon a szervezett bűnözés, az emberkereskedelem, a kábítószer-kereskedelem és az erőszak nagyon nehezen felszámolható formáinak. Ha a politika nem képes megtörni egyfajta perverz logikát, és ha továbbra is erejét vesztett diskurzusokban vergődik, továbbra sem fogunk az emberiség igazi problémáival foglalkozni. A tényleges változtatás stratégiája megkívánja, hogy a folyamatok egészét gondoljuk át, mert már nem elég felületes ökológiai megfontolásokkal megtűzdelni azokat, miközben nem kérdőjelezzük meg a mai kultúra alapjául szolgáló logikát. Egy egészséges politikának képesnek kellene lennie arra, hogy magára vállalja ezt a feladatot.

198. A politika és a gazdaság általában egymást hibáztatja a szegénységért és a környezet pusztulásáért. De amit várunk tőlük, az az, hogy ismerjék el saját hibáikat, és találják meg az együttműködés közjót szolgáló formáit. Míg egyeseket csak az anyagi haszonszerzés nyugtalanítja, mások pedig megszállottan csak arra törekszenek, hogy hatalmukat megőrizték vagy növeljék, addig kizárólag háborúk és tisztességtelen megállapodások maradnak, ahol a két felet legkevésbé a környezet megőrzése és a leggyengébbek védelme érdekli. Itt is igaz, hogy az „egység a konfliktus felett áll”.¹⁴⁰

¹⁴⁰ Uo., 228, 1113. o. [Magyar kiadás: 131.]

V. A vallások, párbeszédben a tudományokkal

199. Nem lehet azt állítani, hogy az empirikus tudományok teljesen megmagyarázzák az életet, minden teremtmény belső felépítését és a valóság egészét. Ez módszertani határaik indokolatlan átlépése lenne. Ha csak ebben a zárt keretben gondolkodunk, eltűnik az esztétikai érzékenység, a költészet, de még az ész azon képessége is, hogy megragadja a dolgok értelmét és célját.¹⁴¹ Szeretnék emlékeztetni arra, hogy „a klasszikus vallási szövegek minden kornak szóló tanítást adhatnak; olyan motiváló erővel rendelkeznek, amely képes új horizontokat nyitni. (...) De észszerű és értelmes dolog-e félredobni ezeket, csak azért, mert vallásos hit környezetében születtek?”¹⁴² Voltaképpen naivítás azt gondolni, hogy az erkölcsi elvek képesek teljesen elvontan, minden összefüggésből kiszakítva megjelenni, és az a tény, hogy vallási nyelvbe vannak öltöztetve, semmilyen értéküket nem veszi el a nyilvános vitában. Az erkölcsi elvek, melyeket az ész képes megragadni, mindig különböző öltözetben jelenhetnek meg, és különböző nyelveken fejeződhetnek ki, a vallási nyelvet is beleértve.

200. Továbbá bármely technikai megoldás, melyet a tudományok kívánnak alkalmazni, képtelen lesz megoldani a világ súlyos prob-

¹⁴¹ Vö. *Lumen fidei* enciklika (2013. június 29.), 34: AAS 105 (2013) 577. [Magyar kiadása: *A hit világossága*, Szent István Társulat, Budapest 2013, 33.]: „A hit világossága, mivel egyesül a szeretet igazságával, nem idegen az anyagi világtól, mert a szeretet mindig testben és lélekben él; a hit világossága megtestesült világosság, amely Jézus fényességes életéből árad. Megvilágosítja az anyagot is, bízik az anyag rendjében; tudja, hogy út vezet benne az egyre nagyobb harmónia és megértés felé. Ezáltal a tudományos látásnak jót tesz a hit: arra hívja a tudóst, hogy legyen nyitott a valóság iránt, annak teljes, kimeríthetetlen gazdagságában. A hit felébreszti a kritikai érzéket, mert megakadályozza, hogy a kutatás megelégedjék a maga formuláival, és segít annak megértésében, hogy a természet mindig nagyobb. Amikor a hit a teremtés misztériumának csodálatára hív, kitágítja az ész horizontjait, hogy jobban megvilágítsa a világot, amely feltárul a tudományos kutatások előtt.”

¹⁴² *Evangelii gaudium* apostoli buzdítás (2013. november 24.), 256: AAS 105 (2013) 1123. [Magyar kiadás: Szent István Társulat, Budapest 2014, 145.]

lémáit, ha az emberiség irányt téveszt, ha az emberek elfelejtik a fő motivációkat, amelyek az együttélést, az áldozathozatalt, a jóságot lehetővé teszik. Mindenesetre fel kell hívni a hívők figyelmét, hogy hitükhöz következetesen éljenek, tetteikkel ne mondjanak ellent hitüknek, buzdítani kell őket, hogy újra nyíljanak meg Isten kegyelme előtt és mérítsenek a szeretetről, az igazságosságról és a békéről vallott legmélyebb meggyőződéseikből. Ha alapelveink rossz értelmezése időnként arra késztetett minket, hogy igazoljuk a természettel való rossz bánásmódot, az ember zsarnoki uralmát a teremtés felett vagy a háborúkat, az igazságtalanságot és az erőszakot, mi, hívők elismerhetjük, hogy ilyen módon hűtlenek voltunk a bölcsességnek ahhoz a kincséhez, amelyet őriznünk kellene. Az egyes korok kulturális korlátai gyakran megakadályozták a vallásokat abban, hogy erkölcsi és spirituális örökségük kincsének tudatában legyenek, de éppen a forrásaikhoz való visszatérésük teszi lehetővé, hogy jobban megfeleljenek a mai igényeknek.

201. A bolygó lakosságának nagy része hívőnek vallja magát, ennek pedig arra kellene indítania a vallásokat, hogy kezdjenek párbeszédet egymással a természet gondozásáról, a szegények védelméről, a tisztelet és testvériség hálózatának építéséről. Sürgetően fontos továbbá, hogy maguk a tudományok is párbeszédet folytassanak egymással, mert rendszerint mindegyik bezárkózik saját nyelvének határai közé, a specializáció pedig gyakran elszigetelődéshez és saját tudásuk abszolútizálásához vezet. Ez megakadályozza, hogy megfelelően szembenézzenek a környezeti problémákkal. Arra is szükség van, hogy az ökológiai mozgalmak, amelyek között az ideológiai harcok sem hiányoznak, nyitott és barátságos párbeszédet folytassanak. A környezeti válság komolysága megköveteli tőlünk, hogy mindnyájan a közjóra gondoljunk, előrehaladjunk a párbeszéd útján, amely türelmet, aszkézist és nagylelkűséget igényel, és mindig gondoljunk arra, hogy „a valóság több az eszménél”.¹⁴³

¹⁴³ Uo., 231, 1114. o. [Magyar kiadás: 132.]

HATODIK FEJEZET

ÖKOLÓGIAI NEVELÉS ÉS LELKISÉG

202. Sok dolognak meg kell változtatnia az irányát, de mindenekelőtt az emberiség szorul rá a változtatásra. Szükségünk van annak tudatára, hogy közös az eredetünk, egymáshoz tartozunk, és olyan jövő vár ránk, amelyen mindnyájan osztozunk. Ez az alap-tudat lehetővé tenné, hogy új meggyőződések, viselkedésformák és életmódok alakuljanak ki. Ekképpen egy nagy kulturális, spirituális és nevelési feladat rajzolódik ki előttünk, amely hosszú megújulási folyamatokat igényel.

I. Síkraszállás egy másfajta életstílusért

203. Mivel a piac gyakran kényszeres fogyasztói mechanizmust indít be termékei eladására, az emberek végül elmerülnek a vásárlás és a felesleges kiadások örvényében. A rögeszmés fogyasztói magatartás a műszaki-gazdasági paradigma szubjektív tükörképe. Az történik, amire már Romano Guardini is utalt: az ember „átveszi azokat a használati tárgyakat és életformákat, amelyeket a racionális tervezés és a szabványtermékek ráerőltetnek, nagyjában és egészében olyan érzéssel, hogy ez így értelmes és helyes”.¹⁴⁴ Ez a paradigma mindenkivel elhiteti, hogy szabad, amíg megvan az állítólagos szabadsága fogyasztani, valójában azonban azok rendelkeznek szabadsággal, akik azon kisebbséghez tartoznak, amely a gazdasági és pénzügyi hatalmat bitorolja. Ebben a zűrzavarban a posztmodern emberiség nem talált rá egy olyan új önértelmezésre, amely irányt adhatna neki, és ezt az identitáshiányt szorongva éli meg. Túl sok az eszközünk a kevés és silány célra.

¹⁴⁴ *Das Ende der Neuzeit*, Werkbund, Würzburg, 1965 (9. kiadás), 66–67. [Magyar kiadás: *Az újkor vége*, Vigilia, Budapest 1994, 49.]

204. A világ jelenlegi helyzete „a bizonytalanság érzését kelti, és melegágya a kollektív önzésnek”.¹⁴⁵ Amikor az emberek önmagukat teszik meg életük fő vonatkozási pontjává, és tudatukban elkülönülnek egymástól, megnő a mohóságuk. Minél üresebb valakinek a szíve, annál nagyobb szüksége van arra, hogy tárgyakat vásároljon, birtokoljon és fogyasszon. Ebben az összefüggésben nem tűnik lehetségesnek, hogy valaki elfogadja, ha a valóság határokra szab neki. Ilyen horizontban igazi közjó sem létezik. Ha ez az embertípus kerül túlsúlyba egy társadalomban, a szabályokat csak annyiban fogják tiszteletben tartani, amennyiben nem ellentétesek saját igényeikkel. Ezért ne csak rettenetes éghajlati jelenségek eshetőségére vagy nagy természeti katasztrófákra, hanem a társadalmi válságból fakadó katasztrófákra is gondoljunk, mert a fogyasztói életmódhoz való megszállott ragaszkodás – kivált, ha ezt az életmódot kevesen engedhetik meg maguknak – csak erőszakhoz és egymás elpusztításához vezethet.

205. De nincs minden veszve, mert az emberek, akik képesek végtelenségig lealacsonyodni, képesek felemelkedni, újra a jót választani és megújulni is, minden rájuk erőltetett mentális és társadalmi korlátozás ellenére. Képesek őszintén magukba nézni, rádöbenni megcsömörlöttségükre, és az igazi szabadság felé vezető, új utakra lépni. Nincsenek rendszerek, amelyek teljesen kiirtanák a jóra, az igazságra és a szépségre való nyitottságot, sem azt a válaszadó képességet, amelyet Isten folyamatosan bátorít az emberi szív legmélyén. Minden embertől kérem, aki e világon él, hogy ne felejtse el ezt a méltóságát, amelyet senkinek sincs joga elvenni tőle.

206. Életstílusunk megváltoztatása egészséges nyomást gyakorolhatna azokra, akiknek kezében politikai, gazdasági és társadalmi hatalom van. Ez történik, amikor a fogyasztói mozgalmak elérik,

¹⁴⁵ II. János Pál pápa, *Üzenet a béke világnapjára 1990-ben*, 1: AAS 82 (1990) 147. [Magyar kiadás: *Felelősségünk a teremtett világért. Egyházi dokumentumok az ökológiai válságról*, Védjegyet, Budapest 2004, 31.]

hogy az emberek ne vásároljanak bizonyos termékeket, és ez hatékonyan bizonyul arra, hogy megváltoztassák a vállalatok magatartását, rákényszerítve őket, hogy vizsgálják felül a környezeti hatásokat és a termelési modelleket. Tény, hogy amikor a társadalmi szokások befolyásolják a vállalatok bevételét, azok rákényszerülnek, hogy másképpen termeljenek. Ez felhívja a figyelmet a fogyasztók társadalmi felelősségére. „A vásárlás nem pusztán gazdasági tett, hanem mindig erkölcsi cselekvés is.”¹⁴⁶ Ezért ma „a környezet pusztulásának témája mindannyiunk viselkedésformáit megkérdőjelezi”.¹⁴⁷

207. A Föld Charta mindannyiunkat arra hívott, hogy hagyjuk magunk mögött az önpusztítás korszakát, és kezdjük újra, de még nem alakítottuk ki azt az egyetemes tudatot, amely ezt lehetővé tenné. Ezért bátorkodom ismételten javasolni ezt az értékes kihívást: „A közös sors a történelemben korábban soha nem tapasztalt módon arra szólít minket, hogy új kezdetre törekedjünk. (...) Legyen olyan időszak a mienk, amelyre úgy emlékeznek majd, mint amelyben újjáéled az élet megbecsülése, erős elhatározás születik a fenntarthatóság elérésére, felgyorsul az igazságosságért és békéért folytatott küzdelem, és örömmel ünneplik az életet.”¹⁴⁸

208. Mindig lehetséges azon képességünk fejlesztése, hogy kilépünk önmagunkból a másik felé. E nélkül nem kapja meg a többi teremtmény az elismerést önnön értékében, nem érdekel minket, hogy törődjünk valamivel mások érdekében, nem vagyunk képesek határokat szabni, hogy elkerüljük annak szenvedését vagy pusztulását, ami körülvesz minket. Az önmeghaladás alapmagatartása, az elszigetelt tudattal és az önmagunkra vonatkoztatással való szakítás az az alap, amely lehetővé tesz bármiféle gon-

¹⁴⁶ XVI. Benedek pápa, *Caritas in veritate* enciklika (2009. június 29.), 66: AAS 101 (2009) 699. [Magyar kiadás: *Szeretet az igazságban*, Szent István Társulat, Budapest 2009, 90.]

¹⁴⁷ Uő: *Üzenet a béke világnapjára 2010-ben*, 11: AAS 102 (2010) 48.

¹⁴⁸ *Föld Charta*, La Haya (2000. június 29.).

doskodást másokról és a környezetről, és amely kiváltja azt az erkölcsi reakciót, hogy figyelembe vesszük minden cselekedetünknek és minden személyes döntésünknek a külvilágra kifejtett hatását. Amikor képesek vagyunk legyőzni az individualizmust, kialakíthatunk egy ténylegesen alternatív életstílust, és jelentős társadalmi változás lehetősége nyílik meg.

II. Az emberiség és környezete közötti szövetségre irányuló nevelés

209. A kulturális és környezeti válság súlyosságának tudata új szokások kialakításához kell, hogy vezessen. Sokan tudják, hogy sem a jelenlegi fejlődés, sem a tárgyak és élvezetek pusztá halmozása nem elegendő ahhoz, hogy értelmet és örömet adjon az emberi szívnek, mégsem érzik képesnek magukat lemondani arról, amit a piac kínál nekik. Azokban az országokban, amelyeknek a legnagyobb változtatásokat kellene végrehajtaniuk fogyasztói szokásaikban, a fiatalok új ökológiai érzékenységgel és nagylelkű szellemiséggel rendelkeznek, és néhányan közülük csodálatosan küzdenek a környezet védelméért, de olyan erősen fogyasztói és jóléti közegben nőttek fel, amely megnehezíti más szokások kialakítását. Következésképpen egy nevelési kihívással állunk szemben.

210. A környezeti nevelés fokozatosan terjesztette ki célkitűzéseinek körét. Ha kezdetben főleg a tudományos ismeretek átadására, valamint a környezeti kockázatok tudatosítására és megelőzésére törekedett, manapság általában már magában foglalja az instrumentális éssen alapuló modernitás „mítoszainak” (individualizmus, korlátlan haladás, verseny, fogyasztás, szabályok nélküli piac) kritikáját, és a törekvést az ökológiai egyensúly különböző szintjeinek visszaszerzésére, e szintek pedig: a belső kapcsolat önmagunkkal, a szolidaritás másokkal, a természetes viszony minden élőlényvel és a lelki kapcsolat Istennel. A környezeti nevelésnek

fel kellene készíteni minket, hogy végrehajtsuk ezt az ugrást a Misztérium felé, amelyből egy ökológiai etika a legmélyebb értelmét nyeri. Ugyanakkor vannak pedagógusok, akik képesek újragondolni az ökológiai etikát segítő oktatási módszereket oly módon, hogy azok ténylegesen segítsenek növekedni a szolidaritásban, a felelősségvállalásban és az együttérzésen alapuló törődésben.

211. Ez a nevelés azonban, mely „környezettudatos polgárságot” hivatott létrehozni, nemegyszer a tájékoztatásra szorítkozik, és nem képes beidegződött szokásokat kialakítani. A törvények és szabályok pusztá megléte hosszú távon nem elegendő a rossz magatartásformák korlátozására, még ha létezik is tényleges kontroll. Ahhoz, hogy a jogi szabályozás komoly és tartós eredményekhez vezessen, szükséges, hogy a társadalom tagjainak többsége megfelelő motiváció alapján elfogadja és személyében átalakulva kövesse azt. Csak akkor tudjuk odaadónan elkötelezni magunkat az ökológiai elvek mellett, ha szilárd erények kialakításán fáradozunk. Ha valaki, bár anyagi lehetőségei meglennének, hogy többet fogyasszon és költjön, rászokik arra, hogy inkább kicsit jobban betakarózzon ahelyett, hogy bekapcsolná a fűtést, feltehetően a környezet védelme szempontjából kedvező meggyőződések és érzéseket sajátított el. Igen nemes dolog, ha valaki vállalja a teremtéssel való törődés kötelességét mindennapi apró tettek által; és csodálatos, hogy a nevelés képes rávenni ezekre, olyannyira, hogy életstílussá váljanak. A környezeti felelősségre való nevelés olyan viselkedésformákra ösztönözhet, amelyek közvetlen és jelentős hatással vannak a környezettel való törődésre, ilyenek például: a műanyag és a papír használatának kerülése, a vízfogyasztás csökkentése, a szelektív hulladékgyűjtés, csak annyit főzni, amennyit ésszerűen meg tudunk enni, a többi élőlényel való gondoskodó bánásmód, a tömegközlekedés vagy a közös járműhasználat gyakorlata, a faültetés, a felesleges világítás kikapcsolása, és így tovább. Mindez egy olyan nagylelkű és méltóságteljes kreativitás része, amely az ember legjobb oldalát mutatja meg. Ha mély moti-

vációk által vezetve valamit újra felhasználunk ahelyett, hogy gyorsan kidobnánk, az olyan szeretetcselekedet lehet, amely belső méltóságunkat fejezi ki.

212. Nem szabad azt gondolnunk, hogy ezek az erőfeszítések nem változtatják meg a világot. Az ilyen tettek valami olyan jót terjesztenek a társadalomban, amely mindig több gyümölcsöt terem annál, mint amennyit észlelhetünk, mert olyan jót hoznak létre e földön, amely mindig – ha olykor láthatatlanul is – igyekszik tovaterjedni. Továbbá az ilyesfajta magatartásformák kialakítása visszaadja saját méltóságunk érzését, nagyobb egzisztenciális mélységhez vezet, és lehetővé teszi annak megtapasztalását, hogy van értelme vándorlásunknak e világon.

213. A nevelésnek különböző területei vannak: az iskola, a család, a hírközlő eszközök, a katekézis stb. A jó iskolai nevelés már a kora gyermekkorban olyan magvakat hint el, amelyek egy egész életen át gyümölcsöket hozhatnak. De szeretném hangsúlyozni a család központi szerepét, mert a család „az a hely, ahol az élet, Isten ajándéka megfelelő fogadtatásra található és védelmet kaphat a számos reá leselkedő támadással szemben; az a hely, ahol a helyes emberi fejlődés igényével bontakozhat ki. A halál kultúrájával szemben a család az élet kultúrájának a helye.”¹⁴⁹ A családban lehet gyakorolni a szeretet és az életről való gondoskodás elsődleges szokásait, mint például a dolgok helyes használatát, a rendet és a tisztaságot, a helyi ökoszisztémák tiszteletét és minden teremtetett lény védelmét. A család az átfogó képzés helye, ahol a személyes érettség különböző szempontjai – szorosan kapcsolódva egymáshoz – kibontakoznak. A családban tanulunk meg kérni, nem kényszeríteni, „köszönömöt” mondani, vagyis a kapott dolgok szívből jövő értékelését kifejezni, az agresszivitást és a mohóságot uralni, és bocsánatot kérni, ha kárt okoztunk. Ezek az őszin-

¹⁴⁹ II. János Pál pápa, *Centesimus annus* enciklika (1991. május 1.), 39: AAS 83 (1991) 842. [Magyar kiadás: *II. János Pál megnyilatkozásai. Pápai dokumentumok 1978-2005*, I. kötet, Szent István Társulat, Budapest 2005, 795.]

te udvariasságot kifejező kis gesztusok segítik a közös élet kultúrájának és a bennünket övező valóság iránti tisztelet kultúrájának építését.

214. A tudatformálás feladata a politikára és a különböző társadalmi szervezetekre tartozik. Továbbá az Egyházra. Minden keresztény közösség fontos szerepet játszik ebben a nevelésben. Azt is remélem, hogy szemináriumainkban és a szerzetesi növendékházakban felelős mértéktartásra, a világ hálás szemlélésére, a szegények és a környezet törékenységével való törődésre nevelnek. Mivel sok forog kockán, ezért ahogyan szükség van hatalommal felruházott intézményekre a környezettel szembeni támadások megbüntetésére, úgy arra is szükségünk van, hogy uralkodjunk magunkon és neveljük egymást.

215. Ebben az összefüggésben „nem hanyagolható el a kapcsolat, amely a megfelelő esztétikai nevelés és az egészséges környezet megóvása között fennáll”.¹⁵⁰ Ha figyelmet fordítunk a szépségre és szeretjük, az segít, hogy kilépjünk a haszonelvű pragmatizmusból. Ha valaki nem tanul meg megállni, hogy észrevegye és értékelje a szépet, nem meglepő, hogy minden használati tárgyá és gátlástalan visszaélés tárgyává válik számára. Ugyanakkor, ha mélyreható változásokat szeretnénk elérni, tudatában kell lennünk annak, hogy a gondolkodási paradigmák ténylegesen befolyásolják a viselkedést. A nevelés eredménytelen lesz, erőfeszítései pedig hiábavalóak, ha nem törekszik arra is, hogy új paradigmát terjesszen el az ember, az élet, a társadalom és a természethez fűződő kapcsolat tekintetében. Különben továbbra is az a fogyasztói paradigma terjed majd, amelyet a hírközlő eszközök és a piac hatékony manipulációi közvetítenek.

¹⁵⁰ Uő, *Üzenet a béke világnapjára 1990-ben*, 14: AAS 82 (1990) 155. [Magyar kiadás: *Felelősségünk a teremtett világért. Egyházi dokumentumok az ökológiai válságról*, Védegyelet, Budapest 2004, 37.]

III. Ökológiai megtérés

216. A keresztény lelkiség nagy gazdagsága, melyet húsz évszázad személyes és közösségi tapasztalata halmozott fel, komoly hozzájárulást kínál az emberiség megújításának szándékához. Szeretnék a keresztényeknek néhány szempontot javasolni az ökológiai lelkiséghez; olyanokat, amelyek hívó meggyőződésünkéből fakadnak, mert az, amit az evangélium tanít nekünk, arra vonatkozóan is következményekkel jár, ahogyan gondolkodunk, érzünk és élünk. Nem annyira gondolatokról van szó, hanem mindenekelőtt a spiritualitásból fakadó motivációkról, amelyek táplálják szenvedélyes törekvésünket a világ gondozására. Nem tudunk ugyanis nagy dolgok mellett elköteleződni pusztán tanok által, bennünket éltető misztika nélkül, anélkül hogy lennének bennünk „belső mozgatórugók, amelyek ösztönöznek, motiválnak, bátorítanak és értelmet adnak a személyes és közösségi cselekvésnek”.¹⁵¹ El kell ismernünk, hogy mi, keresztények nem mindig fogtuk fel és nem mindig gyümölcsöztettük azt a gazdagságot, amelyet Isten adott az Egyháznak, amelynek lelkisége nincs elszakítva saját testünktől, sem a természettől vagy e világ valóságaitól, hanem ezekkel együtt és ezekben él, közösségben mindennel, ami körülvesz minket.

217. Ha „a külső sivatagok azért szaporodtak el a világon, mert a belső sivatagok szétterjedtek”,¹⁵² a környezeti válság mély belső megtérésre hívó felszólítás. De azt is el kell ismernünk, hogy vannak olyan elkötelezett és imádságos keresztények, akik – a realizmus és pragmatizmus ürügyén – nemegyszer kinevetik a környezet miatti aggodalmakat. Mások passzívok, nem határozzák el magukat szokásaik megváltoztatására, és így inkohereussá válnak. *Ökológiai megtérésre* van tehát szükségük, amely azt jelenti: en-

¹⁵¹ *Evangelii gaudium* apostoli buzdítás (2013. november 24.), 261: AAS 105 (2013) 1124. [Magyar kiadás: Szent István Társulat, Budapest 2014, 146.]

¹⁵² XVI. Benedek pápa, *Szentbeszéd a péteri szolgálat ünnepélyes megkezdésé-
ként bemutatott szentmisén* (2005. április 24.): AAS 97 (2005) 710.

gedik, hogy Jézussal való találkozásuk minden következménye megjelenjen az őket körülvevő világhoz fűződő kapcsolataikban. Annak a hivatásnak a megélése, hogy védelmezői legyünk Isten művének, lényegi része az erényes életnek, nem valami szabadon választható feladat s nem is a keresztény tapasztalat másodlagos szempontja.

218. Idézzük emlékezetünkbe Assisi Szent Ferenc példáját, hogy mintát ajánlhassunk a teremtett világgal való egészséges kapcsolatra mint az ember átfogó megtérésének egyik dimenziójára. Ez azt is jelenti, hogy elismerjük saját hibáinkat, bűneinket, rossz szokásainkat vagy hanyagságainkat, és szívbeli bűnbánatot tartunk, megváltozunk bensőnkben. Az ausztrál püspökök meg tudták fogalmazni a megtérést a teremtéssel való kiengesztelődést helyezve középpontba: „E kiengesztelődés megvalósításához meg kell vizsgálnunk életünket, fel kell ismernünk, hogyan sértjük meg Isten teremtését tetteinkkel és cselekvésképtelenségünkkel. A megtérésnek, szívünk megváltozásának tapasztalatára van szükségünk.”¹⁵³

219. Mindazonáltal ahhoz, hogy megoldjunk egy ilyen bonyolult helyzetet, amilyennel a mostani világnak szembe kell néznie, nem elég, ha mindannyian külön-külön jobbá válunk. Az egymástól elszigetelt egyének elveszíthetik képességüket és szabadságukat arra, hogy legyőzzék az instrumentális ész logikáját, és kiszolgáltatva maradnak az erkölcs nélküli, a társadalmi és környezeti érzék nélküli fogyasztói gondolkodás kénye-kedvének. A társadalmi problémákra közösségi hálóval kell válaszolni, nem pusztán az egyéni javak összegzésével: „Ennek a feladatnak a követelményei akkorára növekednek, hogy egyéni kezdeményezésekkel és individualista szellemben nevelt egyének összefogásával nem lesznek teljesíthetők. Az erő összefogását és a megvalósítás egységét te-

¹⁵³ Ausztrál Katolikus Püspöki Konferencia, *A New Earth - The Environmental Challenge* [Új föld - A környezetvédelem kihívása] (2002).

szik szükségessé.”¹⁵⁴ A tartós változás dinamizmusának elindításához szükséges ökológiai megtérés egyben közösségi megtérés is.

220. Ez a megtérés olyan magatartásformákat eredményez, amelyek egybekapcsolódnak azért, hogy nagylelkű és gyengéd gondoskodásra indítsanak. Mindenekelőtt hálát és ingyenességet foglal magában, vagyis az Atya szeretetéből kapott világ ajándékként való elismerését, ami következményként ingyenesen lemondó tetteket és nagylelkű cselekedeteket eredményez, még ha senki sem látja vagy ismeri is meg őket: „Ne tudja a bal kezéd, mit tesz a jobb. (...) és Atyád, aki látja, ami titokban történik, megfizet neked” (*Mt 6,3-4*). Azt a szereteteli tudatot is magában foglalja, hogy nem a többi teremtménytől elkülönítve létezőnk, hanem gyönyörű egyetemes közösséget alkotunk a világ többi élőlényével. A hívő ember nem kívülről, hanem belülről nézi a világot, és felismeri azokat a köteleket, amelyekkel az Atya egybekapcsolt minket az összes élőlényel. Az ökológiai megtérés mellett, hogy növeli sajátos képességeit, melyeket Isten adott neki, segíti a hívőt, hogy kibontakoztassa kreativitását és lelkesedését a világ drámai helyzeteinek megoldására, és hogy önmagát „élő, szent és kedves áldozatként” (*Róm 12,1*) felajánlja Istennek. Magasabbrendűségét nem személyes dicsőség vagy felelőtlen uralom indokaként értelmezi, hanem eltérő képességként, amely hitéből fakadó, súlyos felelősséggel terheli.

221. Hitünk bizonyos meggyőződése, melyekről szoltam ennek az enciklikának az elején, segítenek gazdagítani e megtérés értelmét; ilyen például annak tudata, hogy minden teremtmény visszatükröz valamit Istenből és van valami üzenete, amelyet meg akar tanítani nekünk, vagy például annak bizonyossága, hogy Krisztus felvette magába ezt az anyagi világot, most pedig feltámadottként minden létező mélyén ott lakozik, körülölelve azt gyengéd szere-

¹⁵⁴ Romano Guardini, *Das Ende der Neuzeit*, 72. [Magyar kiadás: *Az újkor vége*, Vigilia, Budapest 1994, 53.]

tétével és átható világosságával. Hasonlóképpen annak felismerése, hogy Isten, amikor megteremtette a világot, egyfajta rendet és dinamizmust írt bele, amelyet az embernek nincs joga figyelmen kívül hagyni. Ha valaki olvassa az evangéliumban, hogy Jézus a madarakról beszél, és azt mondja: „Isten egyetlen egyről sem feledkezik meg” (*Lk 12,6*), vajon képes lesz-e bántani őket vagy kárt okozni nekik? Arra hívok minden keresztényt, hogy bontsa ki megtérésének ezt a dimenzióját, és tegye lehetővé, hogy a kapott kegyelem ereje és világossága kiterjedjen a többi teremtménnyel és az őt körülvevő világgal való kapcsolatára is, és az egész teremtés iránti mély testvéri szeretetre vezesse, amelyet Assisi Szent Ferenc oly ragyogóan megélt.

IV. Öröm és béke

222. A keresztény lelkiség az életminőség felfogásának alternatív módját javasolja, és olyan prófétai és szemlélődő életstílusra bátorít, amely a fogyasztáshoz való ragaszkodás megszállottsága nélkül képes a mélységes öröme. Fontos idekapcsolnunk egy ősi tanítást, amely jelen van a különböző vallások hagyományaiban és a Bibliában is. Arról a meggyőződésről van szó, hogy „a kevesebb több”. A fogyasztás lehetőségeinek állandó halmozása ugyanis szétszórttá teszi a szívet, és megakadályozza, hogy meg tudjunk becsülni minden dolgot és minden pillanatot. Ezzel szemben, ha derűsen jelen tudunk lenni minden valóság előtt, bármilyen kicsiny legyen is, ez a megértés és a személyes kibontakozás sokkal több lehetőségét nyitja meg számunkra. A keresztény lelkiség azt javasolja, hogy a józan növekedést válasszuk, és legyünk képesek örülni a kevésnek. Ez az egyszerűséghez való visszatérés, amely lehetővé teszi, hogy megálljunk és értékeljük a kicsinyt, hogy hálat adjunk az élet kínálta lehetőségeikért anélkül, hogy ragaszkodnánk ahhoz, amink van, vagy szomorkodnánk amiatt, amink nincs. Mindez megkívánja, hogy kerüljük az uralkodás és az élvezetek puszta halmozásának dinamikáját.

223. A szabadon és tudatosan megélt mértéktartás felszabadító. Ez nem kevesebb élet, nem gyengébb izzás, épp ellenkezőleg. Valójában azok élveznek és élnek meg jobban minden pillanatot, akik felhagytak azzal, hogy innen-onnan csipegessenek, hogy mindig olyasmit keressenek, amijük nincs. Az ilyenek megtapasztalják, mit jelent értékelni minden egyes személyt és minden dolgot, megtanulnak kapcsolatba lépni a legegyszerűbb valósággal is, és tudnak örülni neki. Így képesek csökkenteni a kielégítetlen igényeket, korlátozni a fáradságot és a megszállottságot. Lehetséges az, hogy kevésre legyen szükségünk és nagyon éljünk, főképp akkor, ha képesek vagyunk megtanulni, hogy más dolgokban leljük örömünket; ha meglelégedést találunk a testvéreinkkel való találkozásokban, a szolgálatban, karizmáink kibontakoztatásában, a zenében és a művészetben, a természettel való kapcsolatban, az imádságban. A boldogság megkívánja, hogy korlátozni tudjuk bizonyos igényeinket, melyek elkábitanak minket, és így készek legyünk az élet kínálta sokféle lehetőség megragadására.

224. A mértéktartást és az alázatot a múlt században nem értékelték kedvezően az emberek. De amikor széles körben legyengül valamely erény gyakorlása az egyéni és a társadalmi életben, az végül többféle, például környezeti egyensúlyvesztéshez is vezet. Ezért már nem elég az, hogy csak az ökoszisztémák épségéről beszéljünk. Mernünk kell beszélni az emberi élet épségéről, valamint az összes nagy érték ösztönzésének és összekapcsolásának szükségességéről is. Az alázat eltűnése a minden korlátozás nélküli uralkodás lehetőségétől mértéktelenül fellelkesedett emberi lényből csak a társadalom és a környezet károsítását eredményezheti. Nem könnyű elérni ezt az egészséges alázatot és a boldog mértéktartást, ha öntörvényűvé válunk, ha kizárjuk Istent életünkéből és saját énünk veszi át az ő helyét, ha úgy véljük, hogy szubjektivitásunk határozza meg, mi a helyes és mi a rossz.

225. Ugyanakkor egyetlen személy sem képes boldog mértéktartásban kibontakozni, ha nincs békében önmagával. A lelkeség

megfelelő felfogásának az is része, hogy kitágítjuk felfogásunkat a békéről, az ugyanis sokkal több, mint a háború hiánya. Az ember belső békéje szoros összefüggésben áll a környezet gondozásával és a közjával, mert ha ezt a békét igazán megéli valaki, az tükröződik kiegyensúlyozott életstílusán, és az elmélyült élethez vezető csodálkozás képessége is társul hozzá. A természet tele van szeretetüzenetekkel, de hogyan tudnánk meghallani azokat az állandó zaj, a folyamatos és nyugtalan szórakozottság közepette vagy a lát-szat kultusza mellett? Sokan jelentős egyensúlyvesztést élnek meg, amely arra készteti őket, hogy nagy sebességgel végezzék a dolgokat, és így elfoglaltnak érezzék magukat, állandó rohanásban vannak, és ez odavezet, hogy mindenen átgázolnak, ami körülöttük van. Ez hatással van arra, ki hogyan bánik a környezettel. Egy átfogó ökológia megkívánja tőlünk, hogy időt szánjunk a teremtéssel való derűs összhang helyreállítására, hogy felülvizsgáljuk életstílusunkat és eszményeinket, hogy szemléljük a Teremtőt, aki közöttünk és környezetünkben él, akinek jelenlétét „nem létrehozni kell, hanem fel kell fedezni és fel kell tárni”.¹⁵⁵

226. A szív hozzáállásáról beszélünk, a szívről, amely mindent derűs odafigyeléssel él meg, képes teljes mértékben jelen lenni valaki előtt anélkül, hogy azon gondolkodna, ami utána jön, és átadja magát minden pillanatnak mint Isten ajándékának, melyet teljesen meg kell élnie. Jézus ezt a hozzáállást tanította nekünk, amikor arra hívott minket, hogy nézzünk a mező liliomaira és az ég madaraira, vagy amikor egy kereső emberre „rászegezte tekintetét, és megkedvelte” (*Mk 10,21*). Ő tényleg teljesen jelen volt minden ember és minden teremtmény előtt, ezáltal pedig megmutatta, hogyan győzzük le azt a megbetegítő aggodalmaskodást, amely felületessé, agresszívvé és féktelen fogyasztóvá tesz bennünket.

¹⁵⁵ *Evangelii gaudium* apostoli buzdítás (2013. november 24.), 71: AAS 105 (2013) 1050. [Magyar kiadás: Szent István Társulat, Budapest 2014, 46.]

227. E magatartás kifejeződése, amikor étkezés előtt és után megálunk, hogy hálát adjunk Istennek. Javaslom a hívőknek, hogy újból vezessék be ezt az értékes szokást, és mélységesen éljék át. Az áldásnak ez a pillanata, még ha nagyon rövid is, emlékeztet minket arra, hogy Istentől függ az életünk, erősíti bennünk a hála érzését a teremtés ajándékaiért, elismeri azokat, akik munkájukkal biztosítják nekünk e javakat, és megszilárdítja a szolidaritást a leginkább rászorulókkal.

V. Civil és politikai szeretet

228. A természet gondozása olyan életstílus része, amely magában foglalja az együttélés és a közösségalkotás képességét. Jézus emlékeztetett minket arra, hogy Isten a mi közös Atyánk és ez testvérekké tesz minket. A testvéri szeretet csak ingyenes lehet, soha nem lehet fizetség azért, amit a másik tesz, de azért adott előleg sem, amit remélünk, hogy meg fog tenni. Ezért tudjuk szeretni ellenségeinket. Ugyanez a hála készítt minket arra, hogy szeressük és elfogadjuk a szelet, a napot vagy a felhőket, még ha nem is vetik ellenőrzésünk alá magukat. Ezért beszélhetünk *egyetemes testvériségről*.

229. Ismét át kell éreznünk, hogy szükségünk van egymásra, felelősséggel tartozunk másokért és a világot, továbbá megéri jónak és tisztességesnek lenni. Már hosszú időt töltöttünk erkölcsi hanyatlásban, gúnyt űzve az etikából, a jóságból, a hitből, a tisztességből, de most elérkezett az óra, hogy észrevegyük: ez a könnyelmű felületesség kevéssé szolgált javunkra. A társadalmi élet egész alapjának ez a lerombolása azt eredményezi, hogy egymásnak esünk saját érdekeink védelmében, az erőszak és a kegyetlenség új formái látnak napvilágot, és lehetetlenné válik, hogy kialakítsuk a környezet gondozásának valódi kultúráját.

230. Lisieux-i Szent Teréz példája arra hív minket, hogy a szeretet kis útján járjunk: ne szalasszuk el egy kedves szó, egy mosoly

vagy bármilyen, békét és barátságot árasztó apró gesztus lehetőségét. Az átfogó ökológiához a mindennapi élet egyszerű gesztusai is hozzátartoznak, amelyek megtörik az erőszak, a kizsákmányolás és az önzés logikáját. Ezzel szemben a felfokozott fogyasztás világa egyben a mindenfajta étellel való rossz bánásmód világa.

231. A szeretet, mely tele van a kölcsönös gondoskodás apró gesztusaival, civil és politikai szeretet is, és megnyilvánul mindazokban a tettekben, amelyek egy jobb világot igyekeznek építeni. A társadalom iránti szeretet és a közjó melletti elköteleződés a szeretet kiváló formája, amely nemcsak az egyének közötti kapcsolatokat érinti, hanem „a makroviszonyokat, a társadalmi, gazdasági és politikai kapcsolatokat is”.¹⁵⁶ Ezért az Egyház a „szeretet civilizációjának” eszményét javasolta a világnak.¹⁵⁷ A társadalmi szeretet az igazi fejlődés kulcsa: „A társadalom emberibbé, az emberi személyhez méltóbbá tétele érdekében a szeretet szerepét a társadalmi életben – politikai, gazdasági és kulturális szinten – újra kell értékelni és a cselekvés állandó, legfőbb normájává kell tenni.”¹⁵⁸ Ebben az összefüggésben – a mindennapi apró gesztusok fontosságával együtt – a társadalmi szeretet olyan nagy stratégiákban való gondolkodásra készít minket, amelyek hatékonyan megállítják a környezet rombolását és ösztönzik a *gondoskodás kultúráját*, mely az egész társadalmat átítatja. Ha valaki felismeri Isten hívását arra, hogy másokkal együtt részt vegyen ezekben a társadalmi dinamikákban, ne feledje, hogy ez lelkeségének része, a szeretet gyakorlása, s ily módon bontakozik ki és szentelődik meg.

¹⁵⁶ XVI. Benedek pápa, *Caritas in veritate* enciklika (2009. június 29.), 2: AAS 101 (2009) 642. [Magyar kiadás: *Szeretet az igazságban*, Szent István Társulat, Budapest 2009, 6.]

¹⁵⁷ VI. Pál pápa, *Üzenet a béke világnapjára 1977-ben*, AAS 68 (1976) 709.

¹⁵⁸ Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa, *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma*, 582. [Magyar kiadás: Szent István Társulat, Budapest 2007.]

232. Nem mindenkinek feladata, hogy közvetlenül a politikában dolgozzon, ugyanakkor a társadalmi életben szervezetek számtalan formája jön létre, amelyek a közjó szolgálatában védik a természeti és városi környezetet. Például törődnek valamilyen közösségi hellyel, területtel (egy épülettel, egy szökőkúttal, egy elhagyott emlékművel, egy tájjal, egy térrel), olyasmit óvnak, újítanak fel, javítanak meg vagy tesznek szebbé, ami mindenkié. Körülöttük az emberek új kapcsolatokat építenek ki vagy régi kapcsolatokat élesztenek újjá, és új helyi társadalmi kapcsolatrendszer jön létre. Így a közösség megszabadul a fogyasztói közömböségtől. Ez a közös identitás ápolását is jelenti, egy olyan történelmet, amelyet meg kell őrizni és tovább kell adni. Ily módon törődünk a legszegényebbek világával és életminőségével, a szolidaritás érzésétől vezetettve, mely egyben annak tudata is, hogy közös házban lakunk, amelyet Isten bízott ránk. Ezek a közösségi cselekedetek, ha áldozatos szeretetet fejeznek ki, mély lelki tapasztalattá válhatnak.

VI. Szentségi jelek és ünnepléssel egybekapcsolt pihenés

233. A világmindenség Istenben bontakozik ki, aki mindent betölt. Ezért Isten misztikus megtapasztalására ad lehetőséget egy falevél, egy út, a harmat és egy szegény ember arca is.¹⁵⁹ Az eszmény nem pusztán az, hogy a külsőtől a belsőhöz forduljunk an-

¹⁵⁹ Egy spirituális mester, Alí al-Khawwâc saját tapasztalatából kiindulva annak szükségességét is hangsúlyozta, hogy ne válasszuk el túlságosan a világ teremtményeit Isten bensőnkben való megtapasztalásától. Azt mondta: „Nem szabad előítéleteket táplálva kritizálni azokat, akik a zenében és a költészetben keresik az extázist. E világ minden egyes mozgásában és hangjában rejtőzik valami finom titok. A beavatottak képesek megérteni, mit mond a fújó szél, mit mondanak a hajlongó fák, a folydogáló víz, a zümmögő legyek, a nyikorgó ajtók, a madarak csiripelése, a húrok vagy furulyák hangjai, a betegek sóhajtása, a meggyötörték nyögése...” (Eva de Vitray-Meyerovitch [éd.], *Anthologie du soufisme* [A szufizmus antológiája], Sindbad, Paris 1978, 200.)

nak érdekében, hogy felfedezzük Isten tevékenységét a lélekben, hanem az, hogy meg tudjuk találni őt minden dologban, ahogyan Szent Bonaventura tanította: „A szemlélődés annál kiválóbb, minél jobban érzi magában az ember az isteni kegyelem hatását, vagy minél jobban képes megtalálni Istent a külső teremtményekben.”¹⁶⁰

234. Keresztes Szent János azt tanította, hogy minden jóság, ami a dolgokban és az e világi tapasztalatokban van, „végtelen fokban van meg Istenben, (...) eminenter, vagyis jobban mondva, ezek, amikről itt szó van, mindegyike maga Isten”.¹⁶¹ Nem azért, mintha a világ korlátozott dolgai valóban isteniek lennének, hanem mert a misztikus megtapasztalja azt a szoros kapcsolatot, amely Istent minden létezőhöz fűzi, és ezért „úgy érzi, hogy ezek a dolgok azonosak Istennel”.¹⁶² Ha megcsodálja egy hegy nagyságát, nem tudja elkülöníteni Istentől, és úgy érzi, hogy ezt a belső csodálatot, melyet megél, az Úrra kell vonatkoztatnia: „A hegység magas, gazdag, terjedelmes, szép, festői, virágdíszes és illatos. Ilyen hegység az én számomra az én Kedvesem. A magányos völgyek nyugalmassak, kellemesek, üdék, árnyékosak, édes vízben gazdagok, fáiknak változatossága s a madarak kellemes éneke örömmel és élvezettel töltik el az ember érzékeit, üdülést nyújtanak, pihenőül szolgálnak magányukban, és csend van bennük. Ilyen völgyek számomra az én Kedvesem.”¹⁶³

235. A szentségek kiváltságos módját jelentik annak, ahogyan Isten felemeli a természetet, és az a természetfeletti élet közvetítőjévé válik. A kultuszon keresztül meghívást kapunk arra, hogy egy másik szinten öleljük át a világot. Felhasználjuk a vizet, az ola-

¹⁶⁰ *In secundum librum Sententiarum* [Kommentár a Szentenciák második könyvéhez], 23, 2, 3.

¹⁶¹ *Cántico espiritual*, XIV-XV, 5. [Magyar kiadás: Szellemi páros ének, in *Keresztes Szent János művei*, II., Győri Kármelita Rendház, Győr 1995, 250.]

¹⁶² Uo.

¹⁶³ Uo., XIV-XV, 6-7. [Magyar kiadás: 250-251.]

jat, a tüzet és a színeket, minden szimbolikus erejükkel, és azok beépülnek istendicséretünkbe. Az áldást adó kéz Isten szeretetének eszköze és Jézus Krisztus közelségének tükröződése, aki azért jött, hogy elkísérjen minket életünk útján. A víz, amelyet a kereszteléskor a gyermek testére öntenek, az új élet jele. Amikor találkozni akarunk Istennel, nem menekülünk ki a világból, és nem zárkozunk el a természettől. Ez különösen megfigyelhető a keleti kereszténység lelkiségében: „Mindenben megnyilvánul a szépség, amely Keleten az egyik legkedveltebb név az isteni harmóniának és az átváltozott ember mintájának a kifejezésére: megnyilvánul a templom formájában, a hangokban, a színekben, a fényekben, az illatokban.”¹⁶⁴ A keresztény tapasztalat számára az anyagi világ minden teremtménye a megtestesült Igében találja meg igazi értelmét, mert Isten Fia felvette személyébe az anyagi világ egy darabját, és ezáltal elültette az anyagi világba a végleges átalakulás csíráját: „A kereszténység nem utasítja el az anyagot és a testi valóságot, sőt a liturgikus cselekményben az ember testisége teljesen megkapja igazi értékét, az emberi test itt mutatja meg legbensőbb természetét, hogy a Lélek temploma, és itt jut el a Jézus Urunkkal való egyesülésre, aki maga is testté lett a világ üdvösségéért.”¹⁶⁵

236. A teremtett valóság az Oltáriszentségben találja meg legnagyobb felmagasztalását. A kegyelem, mely általában érzékelhető formában nyilvánul meg, bámulatos kifejeződést nyer, amikor maga Isten – emberré válva – odáig megy el, hogy étellé teszi magát teremtménye számára. Az Úr a megtestesülés misztériumának csúcspontján egy anyagdarabon keresztül akart eljutni lényünk legmélyébe. Nem felülről, hanem belülről, hogy saját világunkban találkozhatunk vele. Az Eucharishtiában már megvalósult a teljesség, s ez az univerzum éltető középpontja, a szeretet és

¹⁶⁴ II. János Pál pápa, *Oriente lumen* apostoli levél (1995. május 2.), 11: AAS 87 (1995) 757. [Magyar kiadás: *II. János Pál megnyilatkozásai. Pápai dokumentumok 1978–2005*, II. kötet, Szent István Társulat, Budapest 2005, 262.]

¹⁶⁵ Uo.

az élet kiapadhatatlan, túlcsonduló forrása. Az Oltáriszentségben jelenlévő megtestesült Fiúhoz csatlakozva az egész kozmosz hálát ad Istennek. A szentmise ugyanis önmagában egy kozmikus szeretetet kifejező cselekmény: „Igen, kozmikus! Mert ha a szentmisét egy vidéki templomocskára kicsi oltárán mutatjuk is be, mindig bizonyos értelemben *a világ oltárán* mutatjuk be.”¹⁶⁶ Az Eucharisztia összeköti az eget és a földet, átfogja és áthatja az egész teremtést. A világ, mely Isten kezéből került ki, boldog és teljes imádásban tér vissza hozzá. Az eucharisztikus kenyérben a „teremtés az istenivé válás, a mennyei lakodalom, a Teremtővel való egyesülés felé irányul”.¹⁶⁷ Ezért az Eucharisztia fény és motiváció forrása környezetért való aggodásunk számára is, és arra készíti minket, hogy az egész teremtett világ őrei legyünk.

237. A vasárnap, a szentmisén való részvétel különösen fontos. Ez a nap, miként a zsidó szombat, alkalmat kínál az embernek, hogy gyógyítsa az Istenhez, önmagához, másokhoz és a világhoz fűződő kapcsolatait. A vasárnap a feltámadás napja, az új teremtés „első napja”, melynek első gyümölcse a feltámadott Úr embersége, az egész teremtett valóság végső átalakulásának biztosítója. Továbbá ez a nap „hirdeti az ember örök megpihenését Istenben”.¹⁶⁸ Ily módon a keresztény lelkeség egyesíti a pihenés és az ünneplés értékét. Az ember általában a terméketlen és szükségtelen dolgok közé sorolja a szemlélődő megpihenést, és megfeledkezik arról, hogy így munkájából, melyet végez, a legfontosabbat távolítja el: az értelmét. Az a feladatunk, hogy beillesztünk munkánkba a befogadás és ingyenesség dimenzióját, amely valami más, mint pusztán nemcselekvés. Ez egy másik módja a cselekvésnek, amely lényegileg hozzánk tartozik. Ily módon az emberi tevékenység védelmet nyer nemcsak az üres aktivizmussal, hanem

¹⁶⁶ Uő: *Ecclesia de Eucharistia* enciklika (2003. április 17.), 8: AAS 95 (2003) 438. [Magyar kiadás: *II. János Pál megnyilatkozásai. Pápai dokumentumok 1978–2005*, II. kötet, Szent István Társulat, Budapest 2005, 633.]

¹⁶⁷ XVI. Benedek pápa, *Szentbeszéd az úrnapi szentmisén* (2006. június 15.): AAS 98 (2006) 513.

¹⁶⁸ *A Katolikus Egyház Katekizmusa*, 2175.

a féktelen mohósággal és az elszigetelt tudattal szemben is, amely arra készíti, hogy csak személyes hasznát keresse. A heti pihenés törvénye a munkától való tartózkodásra kötelezett a hetedik napon, „hogy ökröd és szamarad is pihenjen, s hogy szolgálód fia és az idegen is felüdüljön” (*Kiv 23,12*). A pihenés látókörünk kiszélesítése is, amely lehetővé teszi, hogy ismét elismerjük mások jogait. Így a pihenés napja, melynek középpontja a szentmise, az egész hetet bevilágítja fényével, és arra indít, hogy felvállaljuk a természetről és a szegényekről való gondoskodást.

VII. A Szentháromság és a teremtmények közötti kapcsolat

238. Az Atya végső forrása mindennek, szerető és kommunikatív alapja mindennek, ami létezik. A Fiú, aki őt tükrözi, és akin keresztül minden teremtett, eggyé vált a földdel, amikor testi alakot öltött Mária méhében. A Lélek, a szeretet végtelen köteléke, aki bensőségesen jelen van a világmindenség szívében, új utakat nyit, és új utakra indít. A világot a három személy mint egyetlen isteni elv teremtette, de mindegyikük személyes sajátossága szerint végzi ezt a közös munkát. Ezért „amikor csodálattal szemléljük a világegyetem nagyságát és szépségét, az egész Szentháromságot dicsérnünk kell”.¹⁶⁹

239. A szentháromságos közösségként létező, egyetlen Istenbe vetett hit alapján a keresztények úgy vélik, hogy az egész valóság magán hordja a Szentháromság jelét. Szent Bonaventura még azt is állította, hogy az ember – a bűnbeesés előtt – fel tudta ismerni, hogy az egyes teremtmények miként „tanúskodnak arról, hogy Isten háromságos”. A Szentháromság tükröződését akkor lehetett felismerni a természetben, „amikor sem ez a könyv nem volt homályos az ember számára, sem az ember szeme nem volt elhomá-

¹⁶⁹ II. János Pál pápa, *Katekézis* (2000. augusztus 2.), 4: *Insegnamenti* 23/2 (2000) 112.

lyosult”.¹⁷⁰ Ez a ferences szent azt tanítja nekünk, hogy *minden teremtmény kimondottan szentháromságos szerkezetet bordoz magában*, mégpedig oly valóságosan, hogy önkéntelenül is megláthatnánk, ha az ember tekintete nem lenne korlátozott, elhomályosult és gyenge. Így azt a feladatot állítja eléink, hogy törekedjünk a valóságot szentháromságos értelmezési kulccsal olvasni.

240. Az isteni személyek szubzisztens [önmagukban fennálló] relációk, az isteni mintára teremtett világ pedig kapcsolati háló. A teremtmények Istenre irányulnak, és minden élőlény jellemzője, hogy valami másra irányul, így a világban rengeteg folyamatos kapcsolatot találhatunk, amelyek titokzatos módon egymásba fognának.¹⁷¹ Ez nemcsak arra hív minket, hogy megcsodáljuk a sokszoros összekapcsolódást, mely a teremtmények között létezik, hanem felfedeztetni velünk saját kibontakozásunk egyik kulcselemét. Mert az emberi személy oly mértékben fejlődik, válik érettebbé és szentelődik meg, amennyire kapcsolatba lép: amikor kilép önmagából, hogy közösségben éljen Istennel, a többi emberrel és minden teremtménnyel. Így felveszi létezésébe azt a szentháromságos dinamizmust, amelyet Isten teremtésétől fogva beléje írt. Minden összefügg mindennel, és ez arra hív minket, hogy az egész világot átszövő szolidaritás lelkeségét alakítsuk ki, azt, amely a Szentháromság misztériumából fakad.

VIII. Az egész teremtés Királynéja

241. Mária, az anya, aki Jézust gondozta, most anyai szeretettel és fájdalommal ennek a sérült világnak viseli gondját. Ahogyan egykor átszúrt szívvel siratta Jézus halálát, most együtt érez a megfe-

¹⁷⁰ *Quaestiones disputatae de mysterio Ss. Trinitatis* [A Szentháromság titkával kapcsolatos kérdések megvitatása], 1, 2, befejezés.

¹⁷¹ Vö. Aquinói Szent Tamás, *Summa Theologiae* I, q. 11, art. 3; q. 21, art. 1, ad 3; q. 47, art. 3. [Magyar kiadás: *A teológia foglalatla. Első rész (Quaestio 1-119)*, Gede Testvérek, Budapest 2002, 77; 179-180; 358.]

szített szegényeknek és e világ emberi hatalom által elpusztított teremtményeinek szenvedésével. Ő teljesen átalakulva együtt él Jézussal, és minden teremtmény az ő szépségéről énekel. Ő a „napba öltözött” asszony, „lába alatt a holddal, fején pedig tizenkét csillagból álló koszorúval” (*Jel 12,1*). Felvéve a mennybe az egész teremtett világ Anyja és Királynéja. Megdicsőült testében, a feltámadt Krisztussal együtt, a teremtés egy része elérte szépségének teljességét. Ő nemcsak szívébe rejtette Jézus egész életét, melyet gondosan „megőrzött” (vö. *Lk 2,19.51*), hanem most már megérti minden dolog értelmét is. Ezért kérhetjük, hogy segítsen ezt a világot bölcsebb szemmel néznünk.

242. Vele együtt, a názáreti Szent Családban, kiemelkedik Szent József alakja. Ő gondozta és védte Máriát és Jézust munkájával és nagylelkű jelenlétével, és megmentette a gonoszok erőszakosságától azáltal, hogy Egyiptomba vitte őket. Az evangéliumban igaz, szorgalmas, erős emberként jelenik meg. De alakjából nagy gyengédség is árad, amely nem a gyengékre, hanem az igazán erősekre jellemző, akik odafigyelnek a valóságra, hogy szeressenek és alázatosan szolgáljanak. Ezért nyilvánították őt az egyetemes Egyház őrzőjének. Ő is taníthat minket a gondoskodásra, motiválhat bennünket, hogy nagylelkűen és gyengéden dolgozzunk annak érdekében, hogy megvédjük ezt a világot, amelyet Isten ránk bízott.

IX. A Napon túl

243. A végén szemtől szemben állunk majd Isten végtelen szépségével (vö. *1Kor 13,12*), és boldog csodálattal olvashatjuk a világegyetem misztériumát, amely velünk együtt részesedik majd a véget nem érő teljességben. Igen, az örökkévalóság szombatja, az új Jeruzsálem, a menny közös otthona felé utazunk. Jézus azt mondja nekünk: „Újjáteremtek mindent” (*Jel 21,5*). Az örök élet közös ámulat lesz, amikor minden – ragyogóvá átalakult – teremt-

mény elfoglalja helyét, és lesz valamije, amit a végérvényesen fel-
szabadított szegényeknek adhat.

244. Addig is összefogunk, hogy vigyázzunk erre a ránk bízott
otthonra, annak tudatában, hogy minden benne található jó felvé-
tetik majd a mennyei ünneplésbe. Minden teremtménnyel együtt
Istent keresve járunk ezen a földön, mert „ha a világnak kezdete
van, és teremtett valóság, akkor azt kell keresni, aki kezdetet
adott neki, azt kell keresni, aki teremtette”.¹⁷² Énekelve járjunk!
Hogy a bolygónkért folytatott küzdelmünk és az érte érzett aggó-
dásunk ne vegye el tőlünk a remény örömét.

245. Isten, aki nagylelkű elköteleződésre hív minket, és arra,
hogy mindent neki adjunk, eltölt minket a szükséges erővel és vi-
lágossággal, hogy előrehaladhassunk. E világ szívében továbbra is
jelen van az élet Ura, aki nagyon szeret minket. Ő nem hagy el
bennünket, nem hagy magunkra, mert végérvényesen eggyé vált
földünkkel, és szeretete mindig segít, hogy új utakat találjunk.
Áldott legyen!

* * *

246. E hosszú, egyszerre örömteli és drámai reflexió után két
imádságot javaslok: az egyiket azért, hogy közösen mondhassuk
mindnyájan, akik hiszünk a mindenható, teremtő Istenben, a má-
sikát pedig, hogy mi, keresztények vállalni tudjuk azokat a kötele-
zettségeket, amelyeket Jézus evangéliuma megkíván tőlünk.

¹⁷² Nagy Szent Baszileiosz, *Homília in Hexaemeron*, 1, 2, 6: PG 29, 8. [Magyar ki-
adás: Első homília a teremtéstörténet hat napjáról: *A kappadókiái atyák*, Szent
István Társulat, Budapest 1983, 52.]

Ima földünkért

Mindenható Isten,
te az egész világmindenségben,
de legkisebb teremtményedben is jelen vagy,
és gyengéd szeretettel veszed körül
mindazt, mi létezik.
Öntsd belénk szereteted erejét,
hogy óvjuk az életet és a szépséget,
tölts el minket békével,
hogy fivérként és nővérként éljünk,
és ne ártsunk senkinek!
Szegények Istene,
segíts, hogy megmentjük azokat,
akik e földön magukra hagyva és elfeledve élnek,
de akik oly értékesek szemedben!
Gyógyítsd meg életünket,
hogy védelmezői legyünk a világnak,
ne kifosztói,
a szépség terjesztői legyünk,
ne a szennyezés és a pusztításé!
Érintsd meg azok szívét,
akik csak haszonra törekszenek,
a szegények és a föld kárára!
Taníts meg, hogy felfedezzük minden dolog értékét,
hogy ámulattal tekintsünk rájuk,
hogy felismerjük: szoros egységben vagyunk
minden teremtménnyel
végtelen világosságod felé vezető utunkon!
Köszönjük, hogy mindennap velünk vagy!
Kérünk, légy segítségünkre
az igazságosságért, a szeretetért és a békéért
folytatott küzdelmünkben!

A teremtett világgal együtt mondott keresztény ima

Áldunk téged, Atyánk,
minden teremtményeddel együtt,
melyek erős kezedből kerültek ki,
a tieid,
telve vannak jelenléteddel és gyengéd szeretetteddel.
Áldott légy!

Isten Fia, Jézus,
általad teremtetett minden.
Testet öltöttél Mária anyai méhében,
e föld részévé lettél,
és emberi szemmel nézted a világot.
Ma benne élsz minden teremtményben
feltámadottként, dicsőségben.
Áldott légy!

Szentlélek, te világosságoddal
az Atya szeretete felé irányítod ezt a világot,
és kíséred a teremtés fájdalmas sóhajtozását,
de ott élsz a mi szívünkben is,
hogy a jóra ösztönözz minket.
Áldott légy!

Egy és hármass Urunk,
végtelen szeretetű csodálatos közösség,
taníts meg, hogy meglássunk téged
a világmindenség szépségében,
ahol minden rólad beszél!
Indíts minket dicséretre és hála
minden egyes teremtményedért!

Add meg a kegyelmet,
hogy szoros egységben érezzük magunkat
mindazzal, ami létezik!

Szeretet Istene,
mutasd meg helyünket ebben a világban,
hogy szereteted eszközei legyünk
minden élőlény számára ezen a földön,
hiszen te egyikükről sem feledkezel meg!
Világítsd meg a hatalom és a pénz birtokosait,
hogy óvakodjanak a közömbösség bűnétől,
szeressék a közjót, segítsék a gyengéket,
és legyen gondjuk erre a világra, ahol lakunk.
A szegények és a föld ezt kiáltják:
Urunk, ragadj meg minket hatalmaddal és világosságoddal,
hogy védjünk minden életet,
hogy egy jobb jövőt készítsünk elő,
hogy eljöjjön a te országod,
az igazságosság, a béke, a szeretet és a szépség országa!
Áldott légy!
Ámen.

Kelt Rómában, Szent Péternél,
2015. május 24-én, pünkösd főünnepén,
pápaságom harmadik évében.

Franciscus
FRANCISCUS

MUTATÓK

SZENTÍRÁSI HELYEK MUTATÓJA
(A számok az enciklika pontjaira vonatkoznak)

Teremtés könyve (Ter)	Zsoltárok könyve (Zsolt)
1,26 • 65	24,1 • 67
1,28 • 66, 67	33,6 • 77
1,31 • 65	104,31 • 69
2,2-3 • 71	136,6 • 72
2,7 • 2	148,3-5 • 72
2,15 • 66, 67, 124	148,5-6 • 68
3,17-19 • 66	
4,9-11 • 70	Példabeszédek könyve (Péld)
6,5 • 71	3,19 • 69
6,6 • 71	22,2 • 94
6,13 • 70	
	Bölcsesség könyve (Bölcs)
Kivonulás könyve (Kiv)	6,7 • 94
16,23 • 71	11,24 • 77
20,10 • 71	11,26 • 89
23,12 • 68, 237	13,5 • 12
Leviták könyve (Lev)	Sirák fia könyve (Sir)
19,9-10 • 71	38,4 • 124
25,1-4 • 71	38,34 • 124
25,4-6 • 71	
25,10 • 71	Izajás könyve (Iz)
25,23 • 67	40,28-29 • 73
Második Törvénykönyv (MTörv)	Jeremiás könyve (Jer)
10,14 • 67	1,5 • 65
24,4 • 68	32,17 • 73
24,6 • 68	32,21 • 73

Máté evangéliuma (Mt)

5,45 • 94

6,3 • 98

6,3-4 • 220

6,26 • 96

8,27 • 98

11,19 • 98

11,25 • 96

13,31-32 • 97

20,25-26 • 82

Márk evangéliuma (Mk)

10,21 • 226

Lukács evangéliuma (Lk)

2,19 • 241

2,51 • 241

12,6 • 96, 220

János evangéliuma (Jn)

1,1-18 • 99

1,14 • 99

4,35 • 97

Rómaiaknak írt levél (Róm)

1,20 • 12

8,22 • 2

12,1 • 220

Korintusiaknak írt első levél
(1Kor)

13,12 • 243

15,28 • 100

Kolosszeieknek írt levél (Kol)

1,16 • 99

1,19-20 • 100

Jelenések könyve (Jel)

12,1 • 241

15,3 • 74

21,5 • 243

IDÉZETT, HIVATKOZOTT SZÖVEGEK MUTATÓJA

(A számok az enciklika pontjaira vonatkoznak)

- A FAO [az ENSZ Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezete] személyzetének köszöntése* (Ferenc pápa) • 31
- A Igreja e a questão ecológica [Az Egyház és az ökológiai kérdés]* (Brazília Püspökeinek Nemzeti Konferenciája) • 88
- A Katolikus Egyház Katekizmus* • 65, 69, 80, 86, 92, 130, 237
- A New Earth - The Environmental Challenge [Új föld - A környezetvédelem kihívása]* (Ausztrál Katolikus Püspöki Konferencia) • 218
- A teológia foglalat* (Aquinói Szent Tamás) • 80, 86, 240
- A teremtmények éneke* (Assisi Szent Ferenc) • 1, 87, 91
- Angelus* (II. János Pál pápa) • 65
- Anthologie du soufisme [A szufizmus antológiája]* (Eva de Vitray-Meyerovitch) • 233
- Aparecidai dokumentum* (Latin-Amerikai és Karib-szigeteki Püspökök V. Általános Gyűlése) • 38, 54
- Apológia* (Szent Jusztinosz) • 99
- Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma* (Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa) • 50, 106, 152, 184, 190, 231
- Az igaz hit védelmében* (Lerinumi Szent Vince) • 121
- Az újkor vége* (Romano Guardini) • 105, 108, 115, 203, 219
- Beszéd a Bolzano-Bressanone Egyházmegye papságához* (XVI. Benedek pápa) • 6
- Beszéd a FAO-hoz [az ENSZ Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezetéhez]* (VI. Pál pápa) • 4
- Beszéd a kaliforniai Santa Barbarában* (Bartholomaiosz pátriárka) • 8
- Beszéd a mexikói őslakosokhoz és földművesekhez Cuilapánban* (II. János Pál pápa) • 93
- Beszéd a Német Szövetségi Képviselőház [Bundestag] előtt* (XVI. Benedek pápa) • 5, 155

- Beszéd a Pápai Tudományos Akadémiához* (II. János Pál pápa)
• 131
- Beszéd a Szentszékhez akkreditált diplomáciai testülethez*
(XVI. Benedek pápa) • 6
- Beszéd a tudomány, a kultúra és a felsőoktatás képviselőihez*
az ENSZ egyetemén (II. János Pál pápa) • 102
- Beszéd az Orvosok Világtársaságának 35. közgyűléséhez* (II. János Pál pápa) • 132
- Beszéd egy gyógyszervegyészeti létesítményben* (VI. Pál pápa) • 83
- Cantico delle creature* [A teremtmények éneke] (Assisi Szent Ferenc) • 1 87
- Cántico espiritual* [Szellemi páros ének] (Keresztes Szent János)
• 234
- Caritas in veritate* (XVI. Benedek pápa) • 6, 79, 90, 102, 109, 120, 127, 142, 175, 195, 206, 231
- Centesimus annus* (II. János Pál pápa) • 5, 93, 115, 117, 127, 213
- Commonitorium primum* (Lerinumi Szent Vince) • 121
- Das Ende der Neuzeit* [Az újkor vége] (Romano Guardini) • 105, 108, 115, 203, 219
- Der Klimawandel: Brennpunkt globaler, intergenerationeller und ökologischer Gerechtigkeit* [Éghajlatváltozás: a globális, nemzedékek közötti és ökológiai igazságosság gyújtópontja] (Német Püspöki Konferencia Társadalmi és Szociális Kérdésekkért felelős Bizottsága) • 48
- Ecclesia de Eucharistia* (II. János Pál pápa) • 236
- El campesino paraguayo y la tierra* [A paraguayi földműves és a föld] (Paraguayi Püspöki Konferencia) • 94
- El universo, don de Dios para la vida* [A világegyetem, Isten ajándéka az élethez] (Bolíviai Püspöki Konferencia) • 48, 170
- Energia, giustizia e pace* [Energia, igazságosság és béke] (Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa) • 172
- Evangelii gaudium* (Ferenc pápa) • 3, 56, 89, 110, 141, 152, 178, 199, 201, 216, 225

Föld Charta • 207

Gaudium et spes (II. Vatikáni Zsinat) • 80, 127, 156, 196

Global Climate Change: A Plea for Dialogue, Prudence and the Common Good [Globális éghajlatváltozás: Előterjesztés a párbeszéd, az előrelátás és a közjó érdekében] (Amerikai Egyesült Államok Katolikus Püspöki Konferenciája) • 52

Global Responsibility and Ecological Sustainability: Closing Remarks [Globális felelősség és az ökológiai fenntarthatóság: Zárszó] (Bartholomaiosz pátriárka) • 9

Homilia in Hexaemeron [Első homília a teremtéstörténet hat napjáról] (Nagy Szent Baszileiosz) • 77, 244

In octo libros Physicorum Aristotelis expositio [Arisztotelész Fizikájának magyarázata nyolc könyvben] (Aquinói Szent Tamás) • 80

In secundum librum Sententiarum [Kommentár a Szentenciák második könyvéhez] (Szent Bonaventura) • 233

Isteni színjáték (Dante Alighieri) • 77

Jesucristo, vida y esperanza de los indígenas y campesinos [Jézus Krisztus, az őslakosok és a földművesek élete és reménye] (Mexikói Püspöki Konferencia Szociális Lelkipásztori Ellátásért Felelős Bizottsága) • 189

Karácsonyi üzenet (Patagonia-Comahue térség [Argentína] püspökei) • 51

Katekézis (Ferenc pápa) • 50, 155

Katekézis (II. János Pál pápa) • 5, 61, 80, 85, 238

Katekézis (XVI. Benedek pápa) • 77

Kommentár a Szentenciák második könyvéhez (Szent Bonaventura) • 233

Konferencia az utsteini monostorban (Bartholomaiosz pátriárka) • 9

La irrupción del pobre y la lógica de la gratuidad [A szegény ember megjelenése és az ingyenesség logikája] (Juan Carlos Scannone SJ) • 149

Laborem exercens (II. János Pál pápa) • 93, 98, 124

- Legenda maior* (Szent Bonaventura) • 11, 66
- Levél George V. Coyne-nak* (II. János Pál pápa) • 83
- Love for Creation. An Asian Response to the Ecological Crisis*
[A teremtett világ iránti szeretet. Ázsiai válasz az ökológiai válságra] (Ázsiai Püspöki Konferenciák Föderációja) • 116
- Lumen fidei* (Ferenc pápa) • 199
- Naphimnusz* (Assisi Szent Ferenc) • lásd *A teremtmények éneke*
- Octogesima adveniens* (VI. Pál pápa) • 4
- On Earth as in Heaven: Ecological Vision and Initiatives of Ecumenical Patriarch Bartholomew* [Úgy a földön, miként a mennyben: Bartholomaiosz ökumenikus pátriárka ökológiai víziója és kezdeményezései] (John Chryssavgis) • 8
- Oriente lumen* (II. János Pál pápa) • 235
- Pacem in terris* (XXIII. János pápa) • 3, 4
- Pastoral Statement on the Environmental Crisis* [Lelkipásztori nyilatkozat a környezeti válságról] (Dél-Afrikai Katolikus Püspöki Konferencia) • 14
- Philosophie de la volonté* [Az akarat filozófiája] (Paul Ricoeur) • 85
- Populorum progressio* (VI. Pál pápa) • 127
- Quaestiones disputatae de mysterio Ss. Trinitatis* [A Szentháromság titkával kapcsolatos kérdések megvitatása] (Szent Bonaventura) • 239
- Redemptor hominis* (II. János Pál pápa) • 5
- Responsabilidade solidária pelo bem comum* [Szolidáris felelősségvállalás a közjóért] (Portugál Püspöki Konferencia) • 159
- Reverence for Life. A Message for the Twenty-First Century* [Tisztelet az étellel szemben. Üzenet a huszonegyedik század érdekében] (Japán Katolikus Püspöki Konferencia) • 85
- Ritói nyilatkozat a környezetről és a fejlődésről* (Egyesült Nemzetek Szervezete) • 141, 167, 186

- Sobre la relación del hombre con la naturaleza* [Az ember természetéhez fűződő kapcsolatáról] (Dominikai Püspöki Konferencia) • 92
- Sollicitudo rei socialis* (II. János Pál pápa) • 5, 93
- Statement on Environmental Issues* [Nyilatkozat környezetvédelmi kérdésekről] (Új-zélandi Püspöki Konferencia) • 95
- Summa Theologiae* (Aquinói Szent Tamás) • 80, 86, 240
- Szent Ferenc élete (Legenda maior)* (Szent Bonaventura) • 11, 66
- Szent Ferenc első életrajza* (Celanói Tamás) • 11
- Szent Ferenc második életrajza* (Celanói Tamás) • 12
- Szentbeszéd a földműveseknek bemutatott szentmisén Recife-ben, Brazíliában* (II. János Pál pápa) • 93
- Szentbeszéd a péteri szolgálat ünnepélyes megkezdésekor bemutatott szentmisén* (XVI. Benedek pápa) • 65, 217
- Szentbeszéd az esti dicséret keretében Aostában* (XVI. Benedek pápa) • 83
- Szentbeszéd az úrnapi szentmisén* (XVI. Benedek pápa) • 236
- Una tierra para todos* [Egyetlen föld mindenki számára] (Argentín Püspöki Konferencia Szociális Lelkipásztori Ellátásért felelős Bizottsága) • 134
- Üzenet a béke világnapjára 1977-ben* (VI. Pál pápa) • 231
- Üzenet a béke világnapjára 1990-ben* (II. János Pál pápa) • 57, 64, 93, 131, 204, 215
- Üzenet a béke világnapjára 2010-ben* (XVI. Benedek pápa) • 118, 162, 193, 206
- Üzenet a teremtésért való könyörgés napjára* (Bartholomaiosz pátriárka) • 8
- What is Happening to our Beautiful Land?* [Mi történik a mi szép földünkkel] (Fülöp-szigeteki Katolikus Püspöki Konferencia) • 41

You love all that exists... all things are yours, God, Lover of Life [Minden létezőt szeretsz... minden a tiéd, életszerető Istenünk] (Kanadai Katolikus Püspöki Konferencia Szociális Ügyek Bizottsága) • 85

Zukunft der Schöpfung - Zukunft der Menschheit. Erklärung der Deutschen Bischofskonferenz zu Fragen der Umwelt und der Energieversorgung [A teremtés jövője - Az emberiség jövője. A Német Püspöki Konferencia nyilatkozata a környezet és az energiaellátás kérdéseiről] (Német Püspöki Konferencia) • 69

NÉVMUTATÓ

(A számok az enciklika pontjaira vonatkoznak)

- Alí al-Khawwâç • 233
Amerikai Egyesült Államok Katolikus Püspöki Konferenciája • 52
Aparecida • 38, 54
Argentin Püspöki Konferencia • 134
Ausztrál Katolikus Püspöki Konferencia • 218
Ázsiai Püspöki Konferenciák Föderációja • 116
Bartholomaiosz pátriárka • 7, 8, 9
Baszileiosz, Nagy Szent • 77, 244
Benedek pápa, XVI. • 6, 65, 77, 79, 83, 90, 102, 109, 118, 120,
127, 142, 155, 162, 175, 193, 195, 206, 217, 231, 236
Benedek, Nursiai Szent • 126
Bolíviai Püspöki Konferencia • 48, 170
Bolzano-Bressanone Egyházmegye • 6
Bonaventura, Szent • 11 66, 233, 239
Brazília Püspökeinek Nemzeti Konferenciája • 88
Bundestag • 5, 155
Chryssavgis, John • 8
Coyne, George V. • 83
Dante Alighieri • 77
Dél-Afrikai Katolikus Püspöki Konferencia • 14
Dominikai Püspöki Konferencia • 92
ENSZ Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezete (FAO) • 4, 31
Ferenc, Assisi Szent • 1, 10, 11, 12, 66, 87, 91, 125, 218, 221
Foucauld, Boldog Charles de • 125
Fülöp-szigeteki Katolikus Püspöki Konferencia • 41
Guardini, Romano • 105, 108, 115, 203, 219
Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa • 50, 106, 152, 172, 184, 190,
231
János Pál pápa, Szent II. • 5, 57, 61, 64, 65, 80, 83, 85, 93, 98,
102, 115, 117, 124, 127, 131, 132, 204, 213, 235, 236, 238
János pápa, Szent XXIII. • 3, 175

János, Keresztes Szent • 234
Japán Katolikus Püspöki Konferencia • 85
Jusztinosz, Szent • 99
Kanadai Katolikus Püspöki Konferencia • 85
Latin-Amerikai és Karib-szigeteki Püspökök Általános Gyűlése •
38, 54
Mexikói Püspöki Konferencia • 189
Német Püspöki Konferencia • 48, 69
Német Szövetségi Képviselet • 5, 155
Orvosok Világtársasága • 132
Pál pápa, Boldog VI. • 4, 83, 127, 231
Pápai Tudományos Akadémia • 131
Paraguayi Püspöki Konferencia • 94
Patagonia-Comahue térség [Argentína] püspökei • 51
Perine, Marcelo • 149
Portugál Püspöki Konferencia • 159
Ricoeur, Paul • 85
Santa Barbara • 8
Scannone, Juan Carlos (SJ) • 149
Tamás, Aquinói Szent • 80, 86, 240
Tamás, Celanói • 11, 12
Teilhard de Chardin, Pierre (SJ) • 83
Teréz, Lisieux-i Szent • 230
Új-zélandi Püspöki Konferencia • 95
Vatikáni Zsinat, II. • 80, 127, 156
Vince, Lerinumi Szent • 121
Vitray-Meyerovitch, Eva de • 233

FÜGGELÉK

ASSISI SZENT FERENC

A teremtmények éneke

(Naphimnusz)

Magasságos, mindenható, jóságos Úr,
tied a dicséret, a dicsőítés, az imádás és minden áldás!

Egyedül téged illetnek, Magasságos, mindezek,
s nincs ember, ki méltó lenne kimondani nevedet!

Áldott légy, Uram, minden teremtményeddel!
Főképp napfivér úrral,
vele világítasz nekünk, ő a nappal!
Milyen szép és nagy fénnel ragyogó:
ó, Magasságos, folyton rólad tanító!

Áldott légy, Uram, holdnővérért és a csillagokért,
az égre alkottad őket,
fényesnek, értékesnek és szépnek!

Áldott légy, Uram, szélfivérért,
a levegőért, a borús, derűs és mindenféle időért,
mellyel teremtményeidet élteted!

Áldott légy, Uram, víznővérért,
ki tiszta és oly hasznos, drága és alázatos!

Áldott légy, Uram, tűzfivérért;
az éjszakát világítod be általa,
szép és vidám, van ereje s hatalma!

Áldott légy, Uram, földanya-nővérünkért,
ki fenntart és ellát minket,
gyümölcsöket terem, színes virágokat és fűvet!

Áldott légy, Uram, mindazokért,
kik szeretetedért másoknak megbocsátanak,
s bajban, megpróbáltatásban kitartanak!
Boldogok, kik békességgel túrnek,
győzelmi koszorút kapnak, Magasságos, tőled!

Áldott légy, Uram, testihalál-nővérünkért,
ki elől élő ember el nem menekülhet,
jaj azoknak, kik halálos bűnökben hálnak meg!
Boldogok, kikre a halál szent akaratodban talál,
nekik semmit sem fog ártani a második halál!

Dicsérvétek Uramat, áldjátok hálával,
és szolgáljátok nagy alázattal!

(Tózsér Endre SP fordítása)

TARTALOM

Laudato si', mi' Signore (1-2)	5
<i>Semmi sem közömbös számunkra</i>	
<i>ezen a világon</i> (3-6)	5
<i>Ugyanaz az aggodalom köt össze minket</i> (7-9)	8
<i>Assisi Szent Ferenc</i> (10-12)	10
<i>Az én felhívásom</i> (13-16)	12

ELSŐ FEJEZET

AMI KÖZÖS OTTHONUNKKAL TÖRTÉNIK (17-61)

I. Környezetszennyezés és éghajlatváltozás (20-26) ...	16
<i>Környezetszennyezés, hulladék és a selejtezés</i>	
<i>kultúrája</i> (20-22)	16
<i>Az éghajlat mint közjó</i> (23-26)	17
II. A víz problémája (27-31)	20
III. A biológiai sokféleség elvesztése (32-42)	22
IV. Az emberi élet minőségének romlása	
<i>és a társadalmi hanyatlás</i> (43-47)	27
V. Világméretű egyenlőtlenség (48-52)	29
VI. A válaszok gyengesége (53-59)	34
VII. Vélemények különbözősége (60-61)	37

MÁSODIK FEJEZET

A TEREMTÉS EVANGÉLIUMA (62-100)

I. A hit által felkínált fény (63-64)	39
II. A bibliai elbeszélések bölcsessége (65-75)	40

III. A világegyetem titka (76-83)	47
IV. Az egyes teremtmények üzenete az egész teremtés harmóniájában (84-88)	52
V. Az egész világot átfogó közösség (89-92)	55
VI. A javak közös rendeltetése (93-95)	57
VII. Jézus tekintete (96-100)	59

HARMADIK FEJEZET
A KÖRNYEZETI VÁLSÁG EMBERI GYÖKERE
(101-136)

I. A technológia: kreativitás és hatalom (102-105)	62
II. A technokratikus paradigma globalizációja (106-114)	64
III. A jelenkori antropocentrizmus válsága és következményei (115-136)	70
<i>A gyakorlati relativizmus (122-123)</i>	74
<i>A munka megvédésének szükségessége (124-129)</i>	75
<i>Kutatáson alapuló biológiai innováció (130-136)</i>	79

NEGYEDIK FEJEZET
ÁTFOGÓ ÖKOLÓGIA
(137-162)

I. Környezeti, gazdasági és szociális ökológia (138-142)	84
II. Kulturális ökológia (143-146)	87
III. A mindennapi élet ökológiája (147-155)	89
IV. A közző alapelve (156-158)	94
V. A nemzedékek közötti igazságosság (159-162)	95

ÖTÖDIK FEJEZET
TÁJÉKOZÓDÁST ÉS CSELEKVÉST SEGÍTŐ SZEMPONTOK
(163–201)

I. Párbeszéd a környezetről a nemzetközi politikában (164–175)	98
II. Párbeszéd új nemzeti és helyi politika kialakítása érdekében (176–181)	104
III. Párbeszéd és átláthatóság a döntési folyamatokban (182–188)	108
IV. Politika és gazdaság – párbeszédben az emberi teljesség érdekében (189–198)	111
V. A vallások, párbeszédben a tudományokkal (199–201)	117

HATODIK FEJEZET
ÖKOLÓGIAI NEVELÉS ÉS LELKISÉG
(202–245)

I. Síkraszállás egy másfajta életstílusért (203–208)	119
II. Az emberiség és környezete közötti szövetségre irányuló nevelés (209–215)	122
III. Ökológiai megtérés (216–221)	126
IV. Öröm és béke (222–227)	129
V. Civil és politikai szeretet (228–232)	132
VI. Szentségi jelek és ünnepléssel egybekapcsolt pihenés (233–237)	134
VII. A Szentháromság és a teremtmények közötti kapcsolat (238–240)	138
VIII. Az egész teremtés Királynéja (241–242)	139
IX. A Napon túl (243–245)	140

E hosszú reflexió után... (246)	141
<i>Ima földünkért</i>	142
<i>A teremtett világgal együtt mondott keresztény ima</i>	143

*

MUTATÓK

Szentírási helyek mutatója	147
Idézett, hivatkozott szövegek mutatója	149
Névmutató	155

FÜGGELÉK

Assisi Szent Ferenc: <i>A teremtmények éneke</i> (Naphimnusz)	158
--	-----